

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

**HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
3**

**YAZAR
Gönül METİN**

ANKARA - 2023

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

Görsel Tasarım

YÜMER

Yayın Üretim Merkezi

Grafik Tasarım Uzmanı

YÜMER

Yayın Üretim Merkezi

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

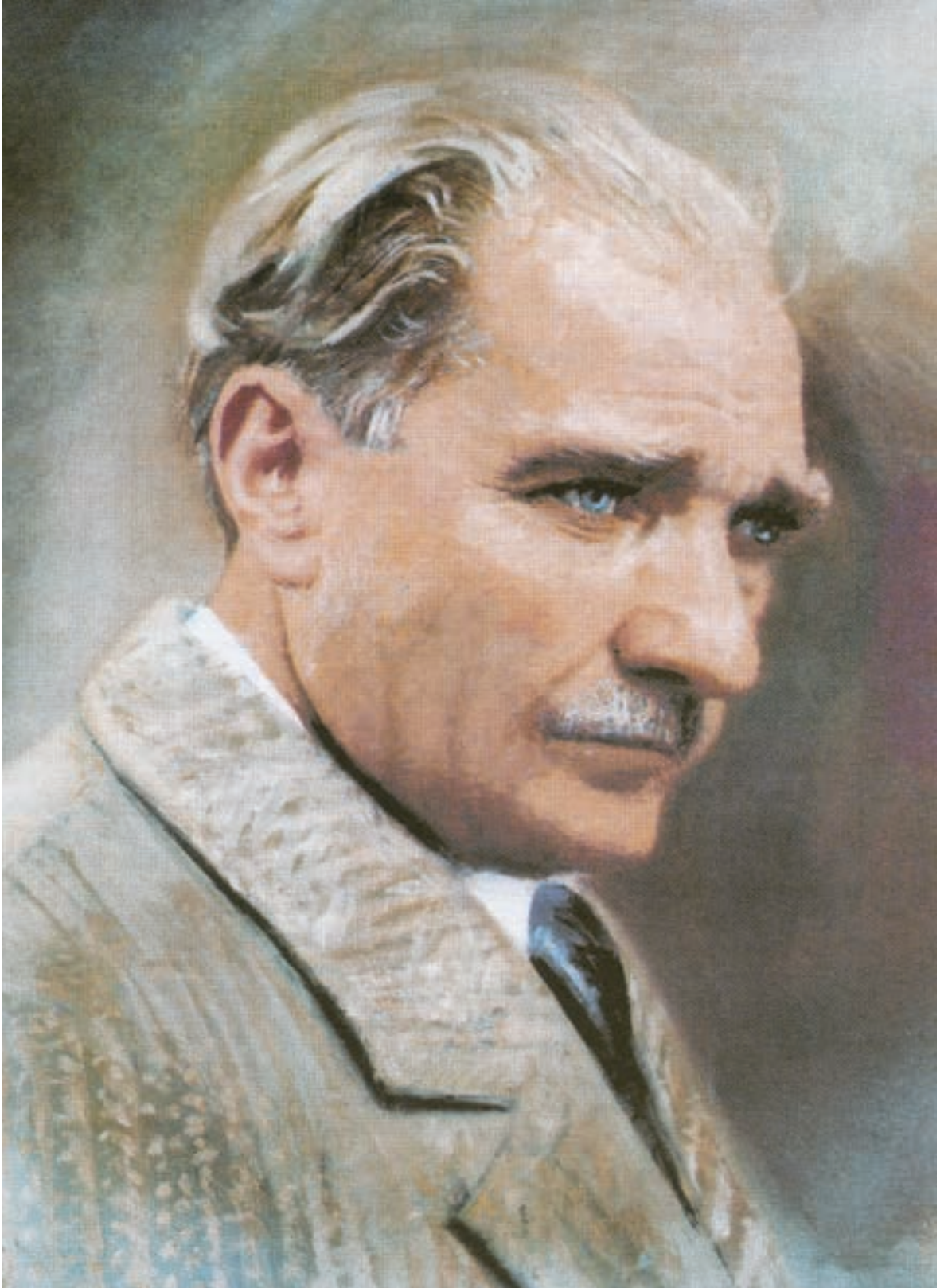
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namûsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal ATATÜRK

1. ÜNİTE

GİRİŞ

OKUMA	10
1. Metin: EDEBİYATIN TARİH VE DİN İLE İLİŞKİSİ.....	10
2. Metin: TÜRK EDEBİYATI TARİHİNİN DEVİRLERE AYRILMASI.....	14
3. Metin: TARİHTEN BUGÜNE TÜRK DİLİ ALANI	22
Dil Bilgisi: Uygulama	27
YAZMA (Nasıl yazmalıyız?)	27
SÖZLÜ İLETİŞİM (Hazırlıklı Konuşma)	28
ÖZET	29
1.ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	30
1.ÜNİTE CEVAPLAR.....	32

2. ÜNİTE

HİKÂYE

OKUMA	34
1.Metin: DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN DESTANI	34
2. Metin: MANTIKU'T-TAYR (KUŞLARIN DİLİYLE).....	38
3. Metin: KEREM İLE ASLI.....	42
4. Metin: DÜĞÜN	50
5. Metin: PEMBE İNCİLİ KAFTAN	55
Dil Bilgisi: Fiilimsi (Eylemsi)	61
YAZMA (Hikâye Yazma).....	65
SÖZLÜ İLETİŞİM (Hazırlıklı Konuşma)	66
ÖZET	67
2.ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	68
2. ÜNİTE CEVAPLAR.....	71

3. ÜNİTE

ŞİİR

OKUMA	74
1. Metin: KOŞUK	74
2. Metin: ALP ER TUNGA SAGUSU	76
3. Metin: KUTADGU BİLİĞ	78
4. Metin: DİVANU LÜGATİ' T -TÜRK	81
5. Metin: ATABETÜ'L HAKAYIK	83

6. Metin: DİVAN-I HİKMET	85
7. Metin: İLAHÎ	87
8. Metin: NEFES	90
9. Metin: MÂNÎ ve TÜRKÜ	92
10. Metin: KOŞMA	95
11. Metin: GAZEL	98
12. Metin: SU KASİDESİ	102
13. Metin: ŞARKI	106
Dil Bilgisi: İsim Tamlamaları	109
YAZMA (Mânî ve Koşma Yazma)	111
SÖZLÜ İLETİŞİM (Şiir Okuma)	112
ÖZET	112
3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	113
3. ÜNİTE CEVAPLAR.....	117

4. ÜNİTE

DESTAN / EFSANE

OKUMA	120
1. Metin: KALEVALA	120
2. Metin: GELİN KAYASI.....	124
3. Metin: OĞUZ KAĞAN DESTANI	127
4. Metin: SEYYİT BATTAL GAZİ DESTANI	133
5. Metin: ÜÇ ŞEHİTLER DESTANI	138
Dil Bilgisi: Sıfat Tamlamaları	142
YAZMA (Efsane Derleme)	145
SÖZLÜ İLETİŞİM (Yazılan Metni Paylaşma)	146
ÖZET	146
4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	147
4. ÜNİTE CEVAPLAR.....	150
1. EK: YAZMA ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU	152
2. EK: SÖZLÜ İLETİŞİM (KONUŞMA) ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU	153
SÖZLÜK	154
KAYNAKÇA	159

KİTABIMIZI TANIYALIM

Ünite kapağı: Ünitenin adı ile üniteye işlenecek konular yer alır.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- Edebiyatın tarih ve din ile ilişkisini,
- Türk edebiyatının tarihi dönemlerini,

Hazırlık Çalışmaları: Bu aşamada, işlenecek metne dikkat çekmek ve okuma çalışmalarıyla ulaşılabilecek bilgi ve becerilere yönelik olarak öğrencilerde bir beklenti ve merak oluşturmak amacıyla yapılacak hazırlık çalışmaları yer alır.

1. Metin Hazırlık

Metin: “Ünite, Süre ve İçerikleri” başlıklı tabloda verilen esaslara göre seçilen metinlere yer verilir.

TARİH-EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Tarih bilimi veya tarihçi, genelde insanlığın, özelde toplumların geçmişte karşı karşıya kaldığı önemli olayları ayırtısına girmeden konu edinir. Edebiyat ise daha çok tarihin

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları: Metinde cümlelerin bağlamından hareketle tahmin edilemeyecek bazı kelime ve kelime gruplarının anlamının verildiği bölümdür.

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

Bilgi Kutusu: Bu bölümde metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgiler metne atıflar yapılarak açıklanır.

Bilgi Kutusu

Metni Anlama ve Çözümleme: Bu bölümde kazanımlar çerçevesinde metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilir. Gerekliğinde kısa, açıklayıcı bilgilere de yer verilebilir.

Metni Anlama ve Çözümleme

Çözümlü Örnek Soru/Uygulama: Üniteye konularla ilgili çözümlü örnek soruların ya da uygulamaların bulunduğu bölümdür.

Çözümlü Örnek Soru

1. Uygulama

Yazarın/Şairin Biyografisi: Metnin yazarının/şairinin kısa biyografisi ve önemli eserlerine yer verilir.

Biyografi

Dil Bilgisi: “Ünite Süre ve İçerikleri” başlıklı tabloda belirtilen dil bilgisi konularının işlendiği bölümdür.

Dil Bilgisi

İsim Tamlamaları

En az iki tane ismin oluşturduğu tamlamalardır. Bu tamlamalarda birinci isim “tamlayan” ikinci isim ise “tamlanan” adını alır. Tamlayan ilgi ekini, tamlanan ise iyelik ekini alır.

Yazma Çalışmaları: Yazma çalışmalarının “Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma” ve “Uygulama” şeklinde iki aşamada gerçekleştirildiği bölümdür.

Sözlü İletişim: Sözlü iletişim çalışmalarının “Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma” ve “Uygulama” şeklinde iki aşamada gerçekleştirildiği bölümdür.

Ünite Ölçme ve Değerlendirme: Her ünitenin sonunda o üniteye kazandırılması amaçlanan bilgi ve becerileri değerlendirmeye yönelik olarak “Ünite Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları”na yer verilir.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1.ÜNİTE GİRİŞ

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- Edebiyatın tarih ve din ile ilişkisini,
- Türk edebiyatının tarihî dönemlerini,
- Türkçenin tarihî gelişimini, sözlü ve yazılı edebiyat dönemlerini, Türklerin kullandığı alfabeleri,
- Metinler üzerinden imla ve noktalama işaretlerini,
- Seçilen bir konuda yazı yazmayı,
- Seçilen bir konuda hazırlıklı konuşma yapmayı öğreneceksiniz.

ANAHTAR KELİMELER

Divanu Lügati't-Türk

Coğrafi Değişim

Kültürel Değişim

Din Değişimi

Dil Değişimi

Yazılı Edebiyat

Sözlü Edebiyat

Abideler

Türklerin Kullandığı Alfabeler

OKUMA

1. Metin Hazırlık

“Bir milletin edebiyatı; millî ruhu, millî hayatı göstermek için en samimi bir aynadır. Bir millet hayatı nasıl görüyor? Nasıl düşünüyor? Nasıl hissediyor? Biz, bunu en doğru ve canlı olarak o milletin edebî eserlerinde bulabiliriz.” (Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil) İslamiyet'in kabulü Türk edebiyatına nasıl yansımıştır? Araştırınız.

TARİH-EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Tarih bilimi veya tarihçi, genelde insanlığın, özelde toplumların geçmişte karşı karşıya kaldığı önemli olayları ayrıntısına girmeden konu edinir. Edebiyat ise daha çok tarihin anlatmadığı sıradan kişi ve olaylarla, bunların bıraktığı izlerin ayrıntılarıyla ilgilenir. Tarihi şahsiyetlerin tarihte üstlendikleri rolün dışında yaşantılarına ait örneklerin belli bir olay örgüsü içinde anlatımı edebiyat biliminin, edebiyatçıların, roman ve hikâye sanatının işleri arasında yer alır. Edebî eserin tarih öğretmek gibi bir işlevi olmasa da tarih ilmini anlama ve sevdirmeye yolunda etkin bir rolü vardır. Bu bağlamda tarihçinin yazdıklarıyla sunulan bir tarihî olay veya şahsiyet, edebiyat ve edebî mahsuller vasıtasıyla ilgi alanı hâline getirilebilir. Örneğin, Fatih Sultan Mehmet gibi bir devlet adamı ve çağ değiştiren İstanbul'un fethi gibi önemli bir olay ile ilgili kronolojik bilgiler vererek aktaran bilim tarihtir. Ancak Fatih'in ve fethin toplum hayatına yansıyan yönlerine edebiyat ışık tutmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in çocukluğunu, yaşantısını, kişisel mizacını, hassasiyetlerini, duygu ve düşüncelerini, devlet teşekkülüne ve idari mekanizmaya ilişkin telkin ve tavsiyelerini, eserlerini ve bu eserlere yansıyan görüşlerini edebiyat bilimi aktarmaktadır. Bütün bunlar, çeşitli sanat dallarıyla ele alınıp incelenir. Bu iki bilim alanının ilişkisi temelinde pek çok örnek verilebilir. Tarih, pek çok savaştan sebep ve sonuçlarıyla birlikte söz ederken edebiyat, bu savaşların toplum hayatında yarattığı acıları örnek olaylardan kesitler kurgulayıp canlandırarak ele alır. Ancak okuyucu, hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği ara-

sındaki farkı göz ardı etmeden bu iki disiplinin müspet ilişkisinden yararlanabilir. Gayesi güzellik duygusu uyandırmak olan bilhassa kurmacaya dayalı sanat eseri, aynı zamanda konu edindiği alanı okuyucuya sevdirmede, dolayısıyla okuyucunun bu alanda bilgi sahibi olmasının önünü açmasında büyük rol oynar. Örneğin pek çok tarih kitabının, Cengiz Aytmatov'un "Toprak Ana" adlı romanı kadar savaşların insan hayatında neden olduğu dramı, toplumlara yaşattığı kötülüğü ve parçalanmasına yol açtığı ailelerin acılarını bu derece etkili anlatamadığı söylenebilir. Bu bağlamda şu yargıya varmak mümkündür: Başta tarihî roman ve hikâye olmak üzere şiir, tiyatro, biyografi, otografi, monografi ve portre gibi edebiyat ürünleri, tarihe olan ilgiyi artırmada vazgeçilmez materyallerdir. (...)

Kemal Erol, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi

Edebiyatın Dinle İlişkisi

İnsanların hayatlarını kuşatan, ahiretlerini mamur etme iddiası taşıyan dinin, edebiyatı etkilememesi düşünülemez. Düşünülemez çünkü din, öğretisiyle insanlara hem bir hayat tasavvuru sunar hem de bu öğretilerde kullandığı dille ve bir şey anlatırken seçtiği sembollerle, yaptığı benzetmelerle bir zihin de inşa eder. Din tarafından zihni inşa edilen bu insanın ise hem hayatında hem de eserlerinde dinin etkisi bir şekilde görünür kaçınılmaz olarak.

Türk edebiyatının her döneminde dinin etkisi görülür. Diğer dinlerde de özellikle dinî metinlerdeki ifadeler ve din adamlarının etkileyici konuşmaları edebiyata katkı sağlamıştır. İslam'ın gelişine kadar olan dönemlerde de destanlarda dinî etki ağır basar.

Ayrıca bu dönemlerde yine ilahiler de vardır. Yani din, edebiyat üzerinde etkilidir. İslamiyet'in geldiği dönemdeki şiirlerde de dinin etkisi vardır. (...) Türk edebiyatının her döneminde dinin etkisi görülmektedir. Hatta alfabe değişikliğinde bile dinin etkisi vardır. Hem Göktürk hem de Uygur edebiyatında Şaman inancının etkisi çok açıktır. Türklerin Göktürk alfabesinden Uygur alfabesine geçişlerinde de belirleyici faktör dindir. Şaman inancından Brahman inancına geçen Türkler, o dini daha iyi anlamak için Uygur alfabesine geçmişlerdir. Bu da bize tarihin her döneminde dinin edebiyatı ve insanların hayatlarını derinden etkilediğini göstermektedir.

Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte Türk edebiyatı da ciddi bir değişim geçirmiştir. Bu değişim hem biçimde hem de içerikte kendini göstermiştir. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan Divanı Lügati't-Türk'ün giriş kısmı buna çok iyi bir örnektir. Kitabın başındaki bölümler okunduğunda kitabın dinî bir kitap olduğundan başka bir seçenek akla gelmez. Ama ilerleyen sayfalara bakıldığında, bunun ansiklopedik içeriğe sahip bir dil kitabı olduğu ortaya çıkar. İşte bu, dinin edebiyatı etkilemesine güzel bir örnektir.

Zülfikar Güngör, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

mahsul: Ürün.

materyal: Gereç.

müspet: Olumlu.

tasavvur: Düşünme.

Bilgi Kutusu

Edebiyatın Tarih ve Dinle İlişkisi

Yazarlar, eserlerini oluştururken tarihin verilerinden yararlanırlar. Konusunu tarihten alan yüzlerce edebî eserin varlığı bunun en önemli göstergesidir. Tarihî olaylar, tarih açısından olduğu kadar edebiyat için de önemli kaynaklardır. Buna seyahatnameleri, destanları örnek olarak verebiliriz. Örneğin Oğuz Kağan Destanı'nı incelerken o dönem ile ilgili önemli bilgilere ulaşırız. Dolayısıyla bu tür eserler, tarihçilerin bilgi almak için başvurdukları önemli kaynaklardır. Edebiyat tarihleri, milletlerin yüzyıllar boyunca oluşturduğu edebî eserleri inceler. Ait olduğu milletin duygu ve düşüncede aldığı yolu nesnel olarak değerlendirir. Edebiyat tarihine konu olan sanatçılar incelenirken ait olduğu toplumun özellikleri, tarihi ve sosyal olaylar dikkate alınır ve bilimsel araştırma yöntemleri kullanılır.

Edebiyat, dinle de yakın ilişki içindedir. Türk edebiyatındaki dinî motiflere örnek olarak; Göktenrı inancına sahip Göktürklerin, Göktürk Yazıtları'nda inançlarına dair özelliklerin yer almasını verebiliriz. Edebiyatın dinî hayata etkisine bir örnek de divan edebiyatından verilebilir. Divan şairlerinin dine verdikleri önemi, onların divanlarına besmele ve münacat ile başlamalarından anlıyoruz. Ayrıca Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna gibi sanatçıların eserlerinde dinî ve tasavvufi konuları işlemeleri hem Anadolu'nun Müslümanlaşmasına hem de İslami değerlerin topluma yerleşmesine katkı sağlamıştır. Kısaca dinin günümüze kadar ulaşmasında ve yaygınlaşmasında, edebî eserlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Edebî eserin işlevi nedir?
2. Tarihî bir olay, edebiyatta nasıl ele alınmaktadır?
3. İstanbul'un Fethi'nin bir edebî eserde ve tarih kitabında nasıl ele alındığını söyleyiniz?
4. Edebiyatla tarih arasındaki ilişkiyi örnekleyiniz.
5. Edebiyatla din arasında nasıl bir ilişki vardır?
6. Alfabe değişiminde din hangi yönde etkili olmuştur?

Çözümlü Örnek Soru

(...)
 Ateşi ve ihaneti gördük.
 Dayandık,
 dayandık her yanda,
 dayandık İzmir'de, Aydın'da,
 Adana'da dayandık,
 dayandık, Urfa'da, Maraş'ta, Antep'te.
 Antepliler silâhşor olur,
 uçan turnayı gözünden
 kaçan tavşanı ard ayağından vururlar
 ve arap kırsağının üstünde
 taze yeşil selvi gibi ince uzun dururlar.
 (...)

Nazım Hikmet, Kuvayimillîye

Bu metinle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Tarihî bir gerçeklik ele alınmıştır.
- B) Kurmaca bir eserdir.
- C) Bilgi vermek amacıyla yazılmıştır.
- D) Dilin sanatsal işlevinden yararlanılmıştır.

Çözüm: Metinde tarihî bir olay olan "Kurtuluş Savaşı" ele alınmıştır. Edebî eserler kurmacadır ve dil sanatsal işlevde kullanılır. Coşku ve heyecan dile getiren bu tür metinlerde bilgi verme amaçlanmaz.

Cevap: C'dir.

1. Uygulama

----- geçmişte eser vermiş önemli sanatçıları ve eserlerini, edebiyat ve sanat akımlarını, bunların toplumda uyandırdığı yankıları araştırır ve değerlendirir. Bunları yaparken metinlerden yola çıkar ve nesnel sonuçlara varmaya çalışır.

Yukarıdaki noktalı yere, aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

- A) Sanat
- B) Edebiyat tarihi
- C) Edebiyat
- D) Psikoloji

2. Metin Hazırlık

- Türk edebiyatının tarih içinde bir bütünlüğe sahip olduğu hâlde dönemlere ayrılmasının nedeni ne olabilir?
- Edebiyat tarihiyle uygarlık tarihi arasında nasıl bir ilişki olduğunu araştırınız.

TÜRK EDEBİYATI TARİHİNİN DEVİRLERE AYRILMASI

Kaynaklardan zamanımıza dek yüzyıllar boyunca süren edebiyat tarihimizi belli devirlere ayırmak zorundayız. Bu ayırma, elbet keyfe göre olamaz. Tarihsel büyük olayları esas olarak almaktan daha doğru bir yol görünmüyor.

Türk tarihinde esaslı iki dönüm noktası vardır. Bunlar, Türk tarihinin akışını değiştirmiş ve yeni devirlerin başlangıcı olmuştur. Bu dönüm noktalarından biri İslam dininin kabulü, öteki de Batı'ya dönüş hareketidir. Birincisinde Türkler, yeni dinin birleştirici erki içinde, Doğu uygarlığı dediğimiz İslam uygarlığının kurulup gelişmesinde başlıca etken olmuşlardır. İkincisinde ise Batı uygarlığını siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok olayların baskısı altında benimsemeye koyulmuşlar ve çok çetin güçlüklerle karşılaşmışlardır, işte Türk edebiyatı tarihini bu dönüm noktalarına göre devirlere ayırıyoruz:

1. İslam'ın kabulüne dek Türk edebiyatı;
2. İslam uygarlığı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı;
3. Batı uygarlığı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı.

Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

devir: Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası.

erk: Bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar.

Bilgi Kutusu

Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasında Başlıca Ölçütler

1. **Coğrafi değişim:** Kavimler göçüyle birlikte Türklerin Orta Asya'dan batıya doğru yaptıkları göçlerle geniş bir coğrafyaya yayılmaları ve farklı coğrafi ortamlarda bulunmaları, Türk edebiyatını etkilemiştir.
2. **Kültürel değişim:** Türklerin tarih boyunca karşılaştıkları farklı kültürlerden etkilenmeleri Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında önemli bir ölçüttür. Türk edebiyatı, başlangıçtan günümüze kadar esas olarak üç farklı medeniyetin etkisinde gelişmiştir: Orta Asya medeniyeti (Atlı göçebe-bozkır kültürü), İslam medeniyeti ve Batı medeniyeti.
3. **Din değişimi:** Türklerin Göktanrı (Şamanizm), Budizm, Manihaizm gibi dinlerden sonra İslam dinini benimsemeleri Türk edebiyatını derinden etkilemiştir. Özellikle İslamiyetin kabulü sonucunda hem içerik hem de şekil bakımından farklı bir edebiyat anlayışı ortaya çıkmıştır.
4. **Dil değişimi:** Coğrafi ve kültürel değişimlere paralel olarak Türkçenin lehçe ve şive ayrılıklarıyla birlikte çeşitli dallara ayrılması, Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında etkili olmuştur.

Toplumların yaşadığı coğrafi çevre, toplum hayatında meydana gelen her türlü toplumsal, siyasi değişme ve gelişmeler edebiyatlarını doğrudan etkilemiştir. Savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri edebiyata farklı farklı biçimlerde yansımıştır. Bunlara bağlı olarak hâlihazırdaki edebiyatın içeriği ve özelliği değişerek yeni bir edebiyat anlayışı ortaya çıkmış ve egemen olmuştur. Bunun sonucunda edebiyat tarihinde dönemler meydana gelmiştir.

“Yazının İcadı”, “Kavimler Göçü”, “İstanbul’un Fethi” ve “Fransız İhtilali” gibi tarihi olaylar, insanlığı etkilemiş ve toplumlarda köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu yüzden tarih bilimi, insanlığın geçmişini bir bütün olarak ele almakla birlikte dönemlere ayırarak inceler. Edebiyat tarihçileri; tarih biliminde olduğu gibi “Kavimler Göçü”, “İslamiyet’in Kabulü”, “Tanzimat Fermanı’nın İlanı”, “Cumhuriyet’in İlanı” gibi doğrudan toplumsal, siyasal ve kültürel değişme ve gelişmelere neden olan olayları temel alarak Türk edebiyatını, tarih içinde bir bütünlüğe sahip olduğu hâlde dönemlere ayırarak incelerler.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

1. İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı

- a) Sözlü Edebiyat Dönemi
- b) Yazılı Edebiyat Dönemi

2. İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı

- a) Divan Edebiyatı
- b) Halk Edebiyatı
 - Anonim Halk Edebiyatı
 - Âşık Edebiyatı
 - Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı

3. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı

- a) Tanzimat Edebiyatı
- b) Servetifünun Edebiyatı
- c) Fecriati Edebiyatı
- ç) Millî Edebiyat
- d) Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı

1. İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı

İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı, Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce oluşturdukları edebiyattır. Bu dönem edebiyatı sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere ikiye ayrılır:

a) Sözlü Edebiyat Dönemi

Bozkurt Destanı

Hun ülkesinin kuzeyinde So adı verilen bir ülke vardı. Burada, Hunlarla aynı soydan olan Göktürkler otururdu. Bir gün Göktürkler So ülkesinden ayrıldılar. Bu sırada başlarında Kağan Pu adlı bir yiğit vardı. Kağan Pu'nun on altı kardeşi bulunuyordu. On altı kardeşten birinin annesi bir kurttu.

Annesi Göktürklerce en kutsal yaratıklardan biri olarak bilinen ve böyle kabul edilen bir kurt olduğu için delikanlı, rüzgârlara ve yağmura söz geçirir, bu iki kuvveti buyruğu altında tutardı.

Bununla beraber, So ülkesindeki yurtlarından ayrılan Göktürkler düşmanlarının baskınına uğradılar.

Bu baskında düşmanlar bütün Göktürkleri yok ettikleri gibi on altı kardeşten sadece birisi kurtulabildi. Kurtulan delikanlı, annesi kurt olan idi. Bu delikanlının da birisi

yaz diğeri de kış ilahının kızı olan iki karısı vardı. Baskından sonra her ikisinden ikişer oğlu oldu. Zamanla kalabalıklaşıp çoğalan halk, çocuklardan en büyüğünü kendilerine hakan seçtiler; o zamanki adı Göktürk dilinde değildi. Hakan seçilir seçilmez Göktürkçe olmayan bu adını bıraktı ve Türk adını aldı.(...)

İbrahim Sarı, Büyük Türk Destanları

Bozkurt Destanı’ndan alınan bu metin, İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı, sözlü ürünlere örnek bir metindir.

Her millet gibi Türkler de ilk edebî ürünlerini sözlü olarak ortaya koymuşlardır. Sözlü edebî ürünleri; sav, sağı, koşuk ve destanlardır. Bu ürünler yazının henüz kullanılmadığı dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Sözlü edebiyat, Türklerin göçebe yaşam tarzına dayalı günlük hayatlarında ve özellikle bir araya geldikleri törenlerde oluşturdukları ürünlerdir. Yarım kafiye ve hece ölçüsüyle söylenen şiirlerin (sagu, koşuk, destan) nazım birimi dördlüktür. Şairlere; ozan, kam, baksı, oyun, şaman gibi adlar verilir. Kahramanlık, savaşlar, tabiat ve aşk temalarının ele alındığı bu dönem şiirleri kopuz denilen saz eşliğinde söylenirdi. Savlar günümüzdeki atasözlerinin karşılığıdır. Bu sözler Türklerin gelenek, görenek ve inançlarını ortaya koyar. Sözlü edebiyat ürünlerinin birçoğu günümüze kadar Divanu Lügati’t-Türk sayesinde gelmiştir.

b) Yazılı Edebiyat Dönemi

Orhun Abideleri

“[1] Tengri teg tengride bolmış Türk Bilge Kağan bu ödke olurtum. Sabımın tüketi eşidgil. Ulayu ini yigünüm oğlanım biriki oğuşum budunum biriye şadpıt begler yırıya tarkat buyruk begler Otuz [Tatar ...]

[1] Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamiyle işit. Bilhassa küçük kardeş yeğenim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneydeki şadpıt beyleri, kuzeydeki tarkat, buyruk beyleri, Otuz Tatar...”

haz. Muharrem Ergin, Orhun Abideleri

Orhun (Köktürk Abideleri), güney yüzünden alınmış metin parçası, yazılı edebiyatımıza aittir. Hem uygarlık tarihimiz hem de edebiyatımız açısından önemli eserler olan Orhun Abideleri (Yazıtları) 8. yüzyılda yazılmıştır. Nitekim Yenisey Yazıtları’nın da aynı alfabe ile yazıldığı bilinmektedir. Bu yazıtlar dışında Uygurlar Dönemi’nde yazılmış dinî içerikli metinler de vardır.

Bu metinler Budizm ve Manihaizm dinlerinin esaslarını anlatan metinlerdir. Bu dönemde yazılan "Prens Kalyanamkara ve Papamkara (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade), Altun Yaruk ve Sekiz Yüklemek" adlı eserler, Budizm'i anlatan dinî metinlerdir. "İrk Bitig" adlı eser ise bir fal kitabıdır.

Yazılı dönemin genel özellikleri şunlardır:

- Türklerin yazıyı kullanmasıyla başlar.
- Eserlerde edebî bir dil kullanılmıştır.
- Bu dönemde yazılan eserler Türk milletinin tarihî, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtır.
- Bu dönemde hem dinî hem din dışı konular işlenmiştir.
- Göktürk Dönemi eserlerde dil yabancı dillerin etkisinden uzaktır. Uygur Dönemi'ne ait eserlerde ise az da olsa yabancı etkiler görülmeye başlanır.

2. İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı

Münacat

Allah adın zikredelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ider Allah ana

Allah adı olsa her işin önü
Hergiz ebter olmaya anun sonı

Her nefesde Allah adın di müdâm
Allah adıyla olur her iş temâm

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Süleyman Çelebi, Mevlid

İslam düşüncesi, kendi bünyesine sonradan dâhil olan her milletin üzerinde etkili olduğu gibi Türk milletinin de fikrî, siyasi ve sosyal yapısı üzerinde etkili olmuştur. Bütün bunların yanında İslam medeniyeti; Türk edebiyatını da etkilemiştir. Bunun özellikle divan edebiyatında açıkça gözlemlendiğinden daha önce söz etmiştik. İslamiyet'in Türk edebiyatı üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğunu anlamak için İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı'nı incelemek gerekir. Süleyman Çelebi'nin halk tarafından daha çok "Mevlit" olarak bilinen ve asıl adı "Vesiletü'n-Necât" olan mesnevisi İslam etkisinde yazılmış önemli bir eserdir.

İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı, kendi içinde divan edebiyatı ve halk edebiyatı biçiminde iki ana döneme ayrılır.

Divan edebiyatı: 13-19. yüzyıllar arasındaki dönemdir. Bu edebiyata, şairlerinin şiirlerini “divan” adı verilen eserlerde toplamaları dolayısıyla divan edebiyatı denir. “Klasik Türk edebiyatı, eski Türk edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı” diye de adlandırılır. Divan edebiyatında nesirden çok nazım önemlidir. Bu edebiyatta şekil ve içerik bakımından belli başlı özellikler vardır: aruz ölçüsünün kullanılması, nazım biçiminin genellikle beyit olması, mazmunlara yer verilmesi...

Halk edebiyatı: Tarih öncesi çağlardan başlayarak zamanımıza dek süregelen sözlü edebiyat geleneğiyle oluşan edebiyattır. Halk edebiyatı ürünleri ya söylendikleri sırada ya da sonradan başkaları tarafından yazıya geçirilmiştir. Halk edebiyatı konu, şekil ve dil bakımından yabancı etkilerden uzaktır. En çok ele alınan temalar; halkın yaşantısının bir parçası olan aşk, tabiat, ayrılık, hasret, ölüm, yiğitlik ve dinî kavramlardır. Nazım birimi dördlüktür. Ölçü, millî ölçümüz olan hece ölçüsüdür. Hecenin en çok 7’li, 8’li ve 11’li kalıpları kullanılmıştır. Daha çok yarım uyak ya da redifle ahenk sağlanır. Dil halkın kullandığı Türkçedir. Türkü, koşma, mânî, ninni, semai, varsağı, destan, ilahi, nefes vb. halk edebiyatı nazım biçimleridir.

Türk halk edebiyatı üç gelenekten oluşmuştur:

- Anonim Halk Edebiyatı
- Âşık Edebiyatı
- Dinî-Tasavvufi Halk Edebiyatı

3. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

Araba Sevdası

Araba filhakika o senenin moda rengi olan gayet açık tatlı sarıya boyanmış, yan tarafları beyin isim ve mahlasının ilk harflarını havi yaldızlı birer marka ile muvaşşah, tekerleklerinin çubukları incecik fakat kendisi ziyadesiyle yüksek, zarif ve nazik (...) idi. Macar cinsinin en güzellerinden olan kır hayvanlara gelince, bunların da gerek boyları, gerek renkleri araba ile mütenasip olduğu gibi, koşum takımı da tabii en âlâsından idi. Mevsimin modasına göre bazan koyu, bazan açık renkte gayet dar elbisesi, bal renginde eldivenleri, ufarak fesile yan taraftan simasının bir nıfısı frenk gömleğinin dimdik duran yüksek yakasıyla örtülmüş, bileğinden aşağı ellerinden yarısından ziyadesi yine o gömleğin uzun kolları içinde saklanmış olduğu hâlde, Bihruz Bey arabanın ön tarafında bulunarak hayvanların terbiyesini tutar; parlak düğmesi, lâcivert setresi, malta renginde açık ve dar pantolonu, diz kapaklarına kadar çıkan uzun konçlarının yukarıdan tersine kıvrılmış tarafı beyaz, oradan aşağısı siyah çizimleri ve beyinkinden daha açık büyücek fesi ile seyis de mevki-i makusunda oturarak beyefendinin harekâtına dikkat ederdi.(...)

Recaizade Mahmut Ekrem, Araba Sevdası

Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı'nın Tanzimat Dönemi'ne ait "Araba Sevdası" romanından bir bölüm verilmiştir. Tanzimat Dönemi, 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle başlayan medeniyet, kültür değişikliği ve bu değişikliğin dayandığı Batılılaşma olgusunun belirlediği bir gelişim süreci olarak değerlendirilebilir. Dönemin belirgin özellikleri olarak; kişilerin alafranga tarzı yaşam biçimlerini, Fransızca öğrenmeye meraklarını, Batı özentisi ve eğitimsizliğin yaratmış olduğu trajikomik olayları sayabiliriz. 19. yüzyılda Batı'daki fikir akımlarıyla da tanıştıktan sonra kültür ve medeniyet değişimi gündeme gelmiş; sosyal, ekonomik ve siyasi hayatta meydana gelen değişiklikler özellikle 1860'tan sonra belli dönemler hâlinde günümüze kadar süren yeni bir edebiyat başlatmıştır. Bu dönemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Tanzimat Edebiyatı
- b) Servetifünun Edebiyatı
- c) Fecriati Edebiyatı
- ç) Millî Edebiyat
- d) Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Türk tarihindeki hangi olaylar dönüm noktası olarak görülmektedir?
2. Türk edebiyatı tarihî devirleri kaç'a ayrılır ve adları nelerdir?
3. Okuduğunuz metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.
4. Okuduğunuz metin aşağıdaki tabloda açıklamalarıyla verilen anlatım biçimlerinden hangisiyle yazılmıştır? İlgili kutucuğa "✓" işareti koyunuz.

Betimleyici anlatım	Varlıklar, okuyucunun gözünde, zihninde canlanacak şekilde ayırt edici nitelikleriyle resim çizer gibi anlatılmıştır.	
Öyküleyici anlatım	Tasarlanmış veya yaşanmış bir olay başkalarına sözle ya da yazıyla anlatılmıştır.	
Açıklayıcı anlatım	Bilgi vermek amacı ile oluşturulmuş, okuyucuyu bilgilendirmek ve ona bir şeyler öğretmek amacıyla yazılmıştır.	
Tartışmacı anlatım	Herhangi bir düşünceyi savunmak, okuyucuyu ya da dinleyiciyi bu düşünceye inandırmak için yazılmıştır.	

Çözümlü Örnek Soru

- I. Din değişimi: İslam dinini benimsemek Türk edebiyatını derinden etkilemiş, sonucunda hem içerik hem de şekil bakımından farklı bir edebiyat anlayışı ortaya çıkmıştır.
- II. Kültürel değişim: Türk edebiyatı, başlangıçtan günümüze kadar esas olarak üç farklı medeniyetin etkisinde gelişmiştir: Orta Asya medeniyeti (atlı göçebe-bozkır kültürü), İslam medeniyeti ve Batı medeniyeti.
- III. Dil değişimi: Coğrafi ve kültürel değişimlere paralel olarak Türkçenin lehçe ve şive ayrılıklarıyla birlikte çeşitli dallara ayrılması.
- IV. Coğrafi değişim: Sözlü dönem eserlerinde toplumu derinden etkileyen olaylar ozanlar tarafından etkili bir biçimde anlatılmıştır.

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki ölçütlerle ilgili verilen yukarıdaki açıklamalardan hangisi yanlıştır?

- A) I B) II C) III D) IV

Çözüm: Dördüncü madde de coğrafi değişim ile ilgili açıklama yanlıştır: Kavimler göçüyle birlikte Türklerin Orta Asya'dan batıya doğru yaptıkları göçlerle geniş bir coğrafyaya yayılarak farklı coğrafi ortamlarda bulunmaları Türk edebiyatını etkilemiştir. **Cevap "D"** seçeneği.

2. Uygulama

Aşağıdakilerden hangisi diğerlerini kapsamı içine alır?

- A) Edebiyat tarihi B) Sanat tarihi
C) Bilim tarihi D) Uygarlık tarihi

Biyografi

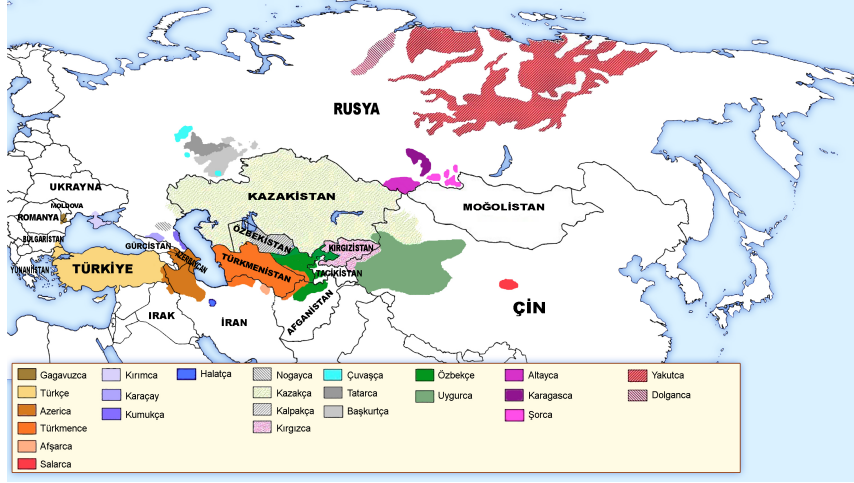
Agâh Sırrı Levent, 1894'te Rodos'ta doğdu. İlköğrenimini Edirne İlkokulunda, ortaöğrenimini Mülkiye Ortaokulu ve Konya Lisesinde, yüksek öğrenimini ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yaptı .

Roman ve hikâye (öykü) türünde eserler verdi. Daha sonra edebiyat tarihi araştırmaları yaptı.

Eserleri: Edebiyat Tarihi Dersleri, Maarifimiz ve Millî Terbiyemiz, Eserler ve Şahsiyetler, Divan Edebiyatı, Nâbi'nin Sûrnâmesi, Nev'î-zâde Atâyî'nin Hilvetü'l-Efkâr'ı ...

3. Metin Hazırlık

- Aşağıdaki haritadan yararlanarak Türkçenin konuşulduğu ülkeleri belirleyiniz.

TARİHTEN BUGÜNE TÜRK DİLİ ALANI

Türk dili bugün batıda Balkanların uçlarından doğuda Büyük Okyanus'a, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nden, güneyde Tibet'e kadar uzanan çok geniş bir alanda dağınık olarak konuşulmaktadır.

Türkler dünya üzerine geniş sahalar yayılmışlar ve bunun sonucu olarak da kendisi ile menşe bakımından yakınlığı olan veya olmayan pek çok dille temasa geçmişlerdir. Bu diller arasındaki benzerlikleri inceleyen Avrupalı dil bilginleri, söz konusu dilleri derin bir surette inceleyerek onların akrabalığı ve ortak menşei konusunda çeşitli teoriler ortaya atmışlar ve bu dilleri Ural-Altay ve Altay adları altında toplamışlardır.

Türk Dilinin Tarihsel Dönemleri

1. Altay Dil Birliği Dönemi
2. İlk Türkçe Dönemi-Çuvaş-Türk Dil Birliği Dönemi
3. Ana Türkçe Dönemi (Proto-Türkçe)
4. Eski Türkçe Dönemi (6-10.yy.)
5. Orta Türkçe Dönemi (11-16. yy.)
6. Yeni Türkçe Dönemi (16. yy. ve sonrası)
7. Modern Türkçe dönemi (20. yy. ve sonrası)

1) Altay Dil Birliği Dönemi

Türkçe-Moğolca, Mançu Tunguz ve Kore dillerinin ana bir dil oluşturduğu hipotetik, farazi bir dönemdir. Bu dönemin başlangıç ve bitiş tarihleri bilinmemektedir.

2) İlk Türkçe Dönemi-Çuvaş-Türk Dil Birliği Dönemi

Dönemin başlangıcı kesin olarak bilinmemekle birlikte; milattan önce birkaç bin yıllık

dönemi kapsadığı tahmin edilmekte ve milat sıralarında sona erdiği düşünülmektedir.

Türkçenin Ana Altaycadan ayrıldıktan sonraki ilk dönemi kabul edilebilir. Bu döneme Çuvaş-Türk dil birliği dönemi adı da verilmektedir.

3) Ana Türkçe Dönemi (Proto-Türkçe)

Milat sıralarında başladığı kabul edilen Ana Türkçe (veya Proto-Türkçe) dönemi ise Hun çağı ile ilişkilendirilmektedir.

4) Eski Türkçe Dönemi (6-10.yy.)

Eski Türkçe dönemi kendi içinde uzun bir dönemdir. Bu dönem bugünkü bilgilerimiz ışığında Türk dilinin en eski yazılı belgelerinin bulunduğu dönem kapsamaktadır.

Eski Türk çağlarından bugüne kalan metinler Türklerin kendi dillerinin yazımında birden çok alfabeyi kullandıklarını göstermektedir. Köktürk Dönemi'ne ait metinlerin hemen hemen hepsi Türk Runik yazısıyla yazılmıştır. (...) Köktürklerden kalan bu yazıtlar arasında yazılış tarihleri en kesin olanlar ve doğrudan doğruya Türk dili ve tarihi için kaynaklık edenler, 8. yüzyıla ait Orhun Abideleri ya da Köktürk Abideleri olarak bilinen Koltigin (732), Bilge Kağan (735) ve Tonyukuk (720-725?) yazıtlarıdır. Bugün için en uzun ve sağlıklı olarak bugüne kadar korunan yazıtlar Orhun Yazıtları olmuştur. Köktürk veya Orhun Abideleri'nin bulunması, Türk dili tarihi açısından son derece önemlidir. Özellikle Wilhelm Thomsen'in yazıtların alfabesini 1893'te deşifre etmesinden ve bu runik yazılı belgelerin Türklere ait olduğunun anlaşılmasından sonra Türkoloji alanına dünya bilim çevresinde özel bir ilgi gösterilmiştir.

5) Orta Türkçe Dönemi (11-16. yy.)

Türklerin 10. yüzyılda İslamiyet'i kabul etmesiyle Eski Türkçe döneminden itibaren süregelen yazı dili geleneği değişmemiş, aynen devam etmiştir. (...) Orta Türkçenin başlangıç dönemini oluşturan ve yine Eski Türkçenin üzerinde temellenen Karahanlı Türkçesi, Karahanlı devletinin yazı dili idi. Karahanlıların İslam dinini kabul etmelerinden sonra başkent Kaşgar önemli bir kültür merkezi hâline gelmiştir. Söz varlığında Arapçanın ve Farsçanın etkileri artmıştır. Türk dili tarihi açısından en önemli iki eser Divanu Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig'tir.

Bugünkü Türkiye Türkçesinin yazılı tarihî gelişimini Anadolu'da 13. yüzyıldan itibaren başlatabiliriz. Eski Anadolu Türkçesi veya eski Oğuz Türkçesi olarak adlandırabileceğimiz bu tarihî devre 13 ve 15. yüzyıllar arasında Anadolu'da yerleşen Oğuz Türklerinin kendi lehçeleri temelinde kurdukları yazı dilidir.

6) Yeni Türkçe Dönemi (16. yy. ve sonrası)

Modern Türk yazı dilleri döneminin bir önceki safhasını oluşturan Yeni Türkçe dönemi 16. yüzyıldan itibaren Türk dili alanında mahallî dil özelliklerinin mevcut yazı diline girmeye başladığı dönemdir. 20. yüzyıldaki modern Türk yazı dillerinin temelleri bu dönemde atılmaya başlanmıştır.

7) Modern Türkçe Dönemi (20. yy. ve sonrası)

Modern Türk Dili alanı, Balkanlardan Büyük Okyanus'a, Kuzey Buz Denizi'nden Tibet'e kadar uzanan çok geniş bir alandır. Bugün Türk lehçelerinin büyük bir kısmı devlet dili, yazı dili, edebî dil, edebiyat dili vb. statüsünde kullanılmaktadır. (...)

A. Melek Özyetgin, turkoloji.cu.edu.tr

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

menşe : Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak.

hipotetik : Varsayıma dayanan, varsayımlı, farazi .

Anlamını bilemediğiniz kelimeler varsa sözlüklerden yararlanarak öğreniniz.

Bilgi Kutusu

Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Alfabeler

1. Göktürk Alfabeti

Göktürkler tarafından oluşturulan bu alfabe, 38 harften meydana gelmektedir. Dördü sesli olup sekiz sesi karşılar, geri kalan harfler sessiz harftir. Sağdan sola doğru yazılır.

Göktürk
Alfabetinden Harfler

2. Uygur Alfabeti

Uygurlar tarafından kullanılmıştır. 18 işaret ve sembolden meydana gelmiştir. 4 sesli harf geri kalan harfler ise sessiz harf olarak bilinir. Sağdan sola ve harfler birbirine bitişik olacak şekilde yazılır.

Uygur Alfabesinden Harfler

3. Arap Alfabeti

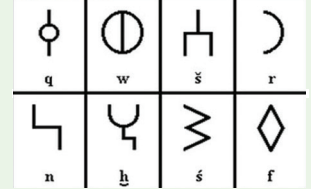
Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra bu alfabe ön plana çıkmış ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Arap alfabesi 28 harftir ancak Türklerin kullandıkları 31 ile 36 harften meydana gelmektedir. Sağdan sola yazılır.

Arap Alfabesinden Harfler

4. Kiril Alfabeti

Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Türki Cumhuriyetlerin kavuştukları bağımsızlıklarıyla birlikte bugün yalnızca Kırgızistan ve Kazakistan gibi birkaç Türk devletinde kullanılan alfabedir. Kiril Alfabeti hem şekil hem sembollerden oluşur ve 38 harflidir. 11 sesli harfi olan Kiril alfabesi soldan sağa doğru yazılır.

Kiril Alfabesinden Harfler

5. Latin Alfabeti

1 Kasım 1928'de Latin alfabesinden, Türk dilinin özelliklerini belirten işaretlere de yer vererek "Türk harfleri" adıyla kabul edilmiştir. 8 sesli harf bulunur geri kalan ise sessiz harftir. Türkiye ve Avrupa Türkleri tarafından kullanılan bu alfabenin öğrenilmesi, kullanılan diğer alfabelere göre daha kolaydır.

A B C Ç D...

Latin Alfabesinden Harfler

Metni Anlama ve Çözümleme

1. "Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı" metninin konusu nedir?
2. Türk dilinin tarihî dönemleri hangi ölçütlere göre isimlendirilmiştir?
3. Eski Türkçe dönemine ait önemli eserler hangileridir?
4. Wilhelm Thomsen'in Türk diline katkısı nedir?
5. Divanu Lügatı't Türk adlı eser hangi döneme aittir?

6. Aşağıdaki yargıları okuduğunuz metne göre değerlendirerek doğru olanlara “✓” işareti koyunuz.

Yazılış amacı bilgi vermektir.	
Öyküleyici anlatım biçimi kullanılmıştır.	
Metnin dili süslü ve ağırdır.	
Nesnel bir anlatım kullanılmıştır.	
Kurmaca bir metindir.	
Söz sanatlarına başvurulmuştur.	

Çözümlü Örnek Soru

Göktürk alfabesiyle ilgili aşağıdaki açıklamalardan hangisi yanlıştır?

- A) İlk ulusal alfabedir.
- B) Sağdan sola, yukarıdan aşağıya yazılır.
- C) Arap alfabesinden sonra kullanılan alfabedir.
- D) Otuz sekiz harften oluşur.

Çözüm: Göktürk alfabesi Arap alfabesinden önce kullanılmıştır. **Cevap “C”** seçeneği.

3. Uygulama

- I. 38 harflidir. 4 ünlü ve 34 ünsüz harften oluşur. Sağdan sola doğru yazılır.
- II. 18 adet işaretten, sembolden meydana gelmiştir. 4 sesli harf geri kalan harfler ise sessiz harf olarak bilinir.
- III. 28 harftir ancak Türklerin kullandıkları 31 ile 36 harften meydana gelmektedir.
- IV. 38 harf olup şekil ve sembollerden oluşan Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler arasında en çok sesli harfe sahip olan alfabedir.
- V. 8 sesli harf bulunur geri kalan ise sessiz harften oluşan alfabedir.

Yukarıda tanıtılan alfabelerin adlarını boş bırakılan yerlere yazınız.

- I., II., III.,
- IV., V.

Dil Bilgisi

4. Uygulama

Aşağıda verilen metindeki yazım ve noktalama yanlışlarını düzelterek defterinize yeniden yazınız.

kâşgarlının en çok beğendiği ve şivelerle karşılaştırırken “türkçe” diye adlandırdığı, hakaniye türkçe’si, yahut başka eserlerde kâşgar dili, kâşgar türkçe’si adı ile anılan dil hep bu ilk türk yazı dilidir. Bu yazı dili devresinden gelen eserlerin büyük bir kısmı uygur yazısı ile yazılmış olduğu için bu devreye uygur devresi, bu yazı diline de uygurca denilebilir. Fakat türkoloji öğretiminde türkçe’nin bu ilk devresi için bugün en uygun isim olarak “Eski Türkçe” tâbirini kullanmaktayız.

YAZMA

a. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Yazma eylemi çeşitli aşamalarla gerçekleşen bir sürece dayanır. Yazma süreci; hazırlık aşaması, planlama, taslak metin oluşturma, düzeltme ve geliştirme, yazılan metni paylaşma gibi aşamalardan oluşur.

1. Hazırlık Aşaması

Öncelikle yazının teması ve amacı belirlenir. Yazıların genel olarak iki temel amacı vardır. Bunlar ya bilgi vermek ya da güzellik duygusu uyandırmak için yazılan yazılardır. Yazar ile okuyucu arasında ortaya çıkan ilişki yazının amacını da oluşturur. Kısaca amaç yazarın okura vermek istediği temel iletidir.

Tema sınırlandırılarak ilgi çekici bir konu seçilir. Yazıda kullanılacak bilgi, gözlem, düşünce, duygu, izlenim ve deneyimlerle ilgili notlar çıkarmak ve görsel, işitsel dokümanlar bulmak veya hazırlamak önemlidir. Seçilen konuyla ilgili araştırma yapmada bilgi ve kaynaklara ulaşmada genel ağı doğru ve etkin kullanmak, not almak ve özetleme yapmak gerekir. Yazılarda kullanılan kaynaklar ve yapılan alıntılarının hukuki ve etik olarak belirtilmesi kuraldır. Araştırmaya ve ispatlamaya dayalı metinlerde kaynak ve dipnot verilmelidir. Yapılan çalışmalardan sonra elde edilen bilgilerden gereksiz olanları ayıklanır.

2. Planlama

Plan, ele alınan konuyla ilgili verilerin, ayrıntıların, duyguların, düşüncelerin önceden tasarlanıp düzenlenmesi, sıraya konulmasıdır. Anlatımda düşünce dağınıklığını önlemek için plan yapılır. Yazı planında üç bölüm vardır: giriş, gelişme ve sonuç bölümü.

Giriş bölümü: Konunun ortaya konduğu, okuyucuyu konuya hazırlamak amacıyla yazılan bölümdür. Olay ağırlıklı yazılarda giriş bölümüne “serim” denir.

Gelişme bölümü: Yazının gövdesidir. Olay ağırlıklı yazılarda bu bölüme “düğüm” denir.

Sonuç bölümü: Yazının son bölümüdür. Olay ağırlıklı yazılarda bu bölüme “çözüm” denir.

3. Taslak Metin Oluşturma

Plan doğrultusunda metin yazılır. Anlatılanlarla ilgili bilgi verilirken tanımlama, sayısal verilerden yararlanma, örnekleme gibi düşünceyi geliştirme yolları kullanılır.

4. Metni Düzeltme ve Geliştirme

Düzeltme aşamasında, yazılan metin içerik ve biçim açısından gözden geçirilir. Tutarlılık, cümle ve paragraflar arası ilişki, başlık, kelime tercihleri, anlatım bozuklukları, yazım ve noktalama, sayfa düzeni, okunaklılık vb. açısından değerlendirilir.

5. Yazılan Metni Paylaşma

Kaleme alınan yazılar arkadaşlar, aile bireyleri ya da elektronik ortamlarda (sosyal ağlar, bloglar, web sayfası) paylaşılabilir. Üretilen ve paylaşılan metinlerin hukuki, ahlaki ve mesleki sorumluluğunun bilincinde hareket etmek gerekir.

b. Yazma Sürecini Uygulama

Verilen bilgileri dikkate alarak “Yazının gelişimi”, “Türk yazı sanatı” ve “Alfabeler” konularından birini seçerek bir yazma çalışması yapınız.

a. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Hazırlıklı Konuşma

Konuşma, hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar olarak ikiye ayrılır.

Hazırlıklı konuşma, konusu ve amacı önceden belirlenmiş, ne zaman ve nerede yapılacağı bilinen, bir plana göre hazırlanan ve belli bir dinleyici topluluğu önünde gerçekleştirilen konuşmalardır.

1. Hazırlık:

- Konuyu, amacı ve hedef kitleyi belirleme
- Konuşma konusuyla ilgili gözlem, inceleme veya araştırma yapma

2. Planlama

- Konuşmanın temel bölümlerini (başlık, amaç; giriş cümlesi, ana düşünceyi oluşturan cümle, konunun açılımı/ gelişme ve sonuç) belirleme
- Her bölümde vurgulanacak öğeleri belirleme
- Konuşma içeriğini süreye göre belirleme
- Konuşma metnini ve planlarını hazırlama
- Konuşma esnasında kullanılacak görsel ve işitsel araçları hazırlama
- Konuşma provası yapma

3. Sunum

- Konuşma yapılacak mekânı, hedef kitleyi, konuyu ve amacı dikkate alarak konuşma
- Konuşmaya başlamadan dikkati salon ve dinleyiciler üzerine çevirme
- Konuşmaya dostça, içten ve kendinden emin bir tavırla başlama
- Konuşma sırasında sesi ve beden, yüz hareketlerini metnin içeriğiyle uyumlu tutma
- Ciddi, ağırbaşlı inandırıcı bir üslup kullanma
- Dinleyicinin ilgisini çekmek için vurgu ve tonlamalara başvurma
- Konuşmada gerektiğinde özetlemeye başvurma
- Konuşmayı etkili bir şekilde sonlandırma
- Konuşmayı planlanan sürede tamamlama

b. Sözlü iletişim Uygulamaları

Hat sanatı, yazı tipleri/ karakterleri, kâğıt, kitap, kütüphane konularından birini seçerek hazırlıklı bir konuşma yapınız. Konuşmalarınızı görsel unsurlarla desteklemeyi unutmayınız.

ÖZET

Edebî eserin tarih öğretmek gibi bir işlevi olmasa da tarih ilmini anlama ve sevdirmeye yolunda etkin bir rolü vardır.

Edebiyatın tarih ve dinle ilişkisi: Tarih, geçmiş dönemlerdeki olayları, savaşları, uygarlıkları belgelere dayanarak yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalıdır. Edebiyat tarihi ise geçmiş dönemlerde yazılmış eserleri inceleyen, onlardan sonuçlar çıkaran bir bilim dalıdır.

Türk edebiyatının her döneminde dinin etkisi görülür. İslamın gelişine kadar olan dönemlerde, destanlarda dinî etki ağır basar. İslamiyet'in geldiği dönemdeki şiirlerde de dinin etkisi vardır.

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında başlıca ölçütler: Coğrafi değişim, kültürel değişim, din değişimi ve dil değişimidir.

Türk edebiyatı, tarih içinde bir bütünlüğe sahip olduğu hâlde dönemlere ayrılarak incelenir. İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı, İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı, Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı.

Türk dilinin tarihî dönemleri: Altay Dil Birliği Dönemi, İlk Türkçe Dönemi-Çuvaş-Türk Dil Birliği Dönemi, Ana Türkçe Dönemi, Eski Türkçe Dönemi, Orta Türkçe Dönemi, Yeni Türkçe, Modern Türkçe Dönemi.

Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler: Göktürk alfabesi, Uygur alfabesi, Arap alfabesi, Kiril alfabesi, Latin alfabesi.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1. Aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) Edebiyatın dönemlere ayrılmasında tarihten yararlanılır.
- B) Edebiyat ile din arasında hiçbir ilişki yoktur.
- C) Gelenek, sanatçıların eserlerini oluşturmada bağlayıcı nitelik taşır.
- D) Edebiyat tarihinin konusu sanatçılar ve onların eserleridir.

2. Coğrafi ve kültürel değişmelere paralel olarak Türkçenin lehçe ve şive ayrılıklarıyla birlikte çeşitli dallara ayrılması.....yaratmıştır.

Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

- A) kültürel değişimi
- B) dildeki değişimi
- C) sanattaki değişimi
- D) edebiyattaki değişimi

3. (I) Toplumların yaşadığı coğrafi çevre, toplum hayatında meydana gelen her türlü toplumsal ve siyasal değişme ve gelişmeler edebiyatı doğrudan etkiler. (II) Savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri edebiyata farklı farklı biçimlerde yansır.(III) Tarih bilimi, insanlığın geçmişini bir bütün olarak ele almakla birlikte dönemlere ayırarak inceler. (IV) Edebiyat tarihi, belli bir döneme yön veren olay ve kişileri tarihsel rolleri açısından ele alır, olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurar.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bilgi yanlışı vardır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

4. Yüzyıllar boyunca süren edebiyat tarihimizi belli dönemlere ayırmak zorundayız. Bu ayırma tarihsel büyük olayları esas alarak yapılmalıdır. Türk tarihinde esaslı iki dönüm noktası vardır. Bunlar, Türk tarihinin akışını değiştirmiş ve yeni devirlerin başlangıcı olmuştur. Bu dönüm noktalarından biri İslam dininin kabulü, öteki de Batı'ya dönüş hareketidir. Birincisinde Türkler, yeni dinin birleştirici erki içinde, Doğu uygarlığı dediğimiz İslam uygarlığının kurulup gelişmesinde başlıca etken olmuşlardır.

Bu parçadan aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Edebiyat tarihimiz, tarihi büyük olaylar esas alınarak dönemlere ayrılmalıdır.
- B) Türk tarihinde esaslı iki dönüm noktası tarihin akışını değiştirmiştir.
- C) Türkler, İslam uygarlığının kurulup gelişmesinde başlıca etken olmuşlardır.
- D) Bozkır kültürü, Türklerin yaşama alanını çok daraltmıştır.

5. Aşağıdakilerden hangisi Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı dönemlerinden biri değildir?

- A) Divan edebiyatı B) Servetifünun edebiyatı
C) Fecriati edebiyatı D) Tanzimat edebiyatı

6. Köktürk Dönemi'ne ait metinlerin hemen hemen hepsi Türk yazısıyla yazılmıştır. 8. yüzyıla ait Orhun Abideleri ya da Köktürk Abideleri olarak bilinen Kültigin (732), Bilge Kağan (735) ve Tonyukuk (720-725?) yazıtlarıdır. Orhun Abideleri'nin bulunması, çalışmalarına yeni bir boyut getirmiş ve açıklık kazandırmıştır. Özellikle yazıtların alfabesini 1893'te çözmesinden sonra dünya bilim çevresinde bu eserlere özel bir ilgi gösterilmiştir.

Verilen parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Arap/kültür/Radloff'un B) Kiril/sanat/Nemeth'in
C) Runik/Türkoloji/Thomsen'in D) Latin/dil/Kunos'un

7. (I) Orta Türkçenin başlangıç dönemini oluşturan ve Eski Türkçenin üzerinde temel-
lenen Karahanlı Türkçesi, Karahanlı devletin yazı dilidir. (II) Karahanlıların İslam
dinini kabul etmelerinden sonra başkent Kaşgar önemli bir kültür merkezi hâline gel-
miştir. (III) Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık gibi günümüze gelen az sayıda
ki Karahanlı Türkçesi eseri aslında eski Uygurcaya çok yakın özellikler taşımaktadır.
(IV) Bugünkü Türkiye Türkçesinin yazılı tarihi gelişimi Anadolu'da 16. yüzyıldan iti-
baren başlar.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bilgi yanlış vardır?

- A) I B) II C) III D) IV

8. Dönemin başlangıcı kesin olarak bilinmemekle birlikte; milattan önce birkaç bin yıllık
dönemi kapsadığı tahmin edilmekte ve milat sıralarında sona erdiği düşünülmektedir.
Türkçenin Ana Altaycadan ayrıldıktan sonraki ilk dönemi kabul edilebilir.

Bu parçada sözü edilen dönem aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İlk Türkçe Dönemi B) Eski Anadolu Türkçesi
C) Türkiye Türkçesi D) Eski Türkçe

9. Aşağıdakilerin hangisinde Türklerin kullandıkları alfabeler sırasıyla verilmiştir?

- A) Uygur, Göktürk, Arap, Kiril, Latin B) Göktürk, Arap, Uygur, Kiril, Latin
C) Göktürk, Uygur, Arap, Kiril, Latin D) Uygur, Arap, Göktürk, Latin, Kiril

CEVAP ANAHTARI

1. Uygulama

Edebiyat tarihi, geçmişte eser vermiş önemli sanatçıları ve eserlerini, edebiyat ve sanat akımlarını, bunların toplumda uyandırdığı yankıları araştırır ve değerlendirir.

2. Uygulama

Uygarlık tarihi, toplumların yaşamlarını her yönüyle inceleyen bilim dalıdır. Bütün ulusların meydana getirdikleri uygarlık eserlerini, kültür ve medeniyet ürünlerini inceler. Uygarlık tarihini oluşturan kültür tarihleri; felsefe tarihi, dinler tarihi, ekonomi tarihi, siyaset tarihi, edebiyat tarihi, bilim tarihi, mimarlık tarihi, askerî tarih.

3. Uygulama

Göktürk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabesi

4. Uygulama

Kaşgarlının en çok beğendiği ve şivelerle karşılaştırırken "Türkçe" diye adlandırdığı, Hakkaniye Türkçesi yahut başka eserlerde Kaşgar dili, Kaşgar Türkçesi adı ile anılan dil hep bu ilk Türk yazı dilidir. Bu yazı dili devresinden gelen eserlerin büyük bir kısmı Uygur yazısı ile yazılmış olduğu için bu devreye Uygur devresi, bu yazı diline de Uygurca denilebilir. Fakat Türkçenin bu ilk devresi için bugün en uygun isim olarak "Eski Türkçe" tabirini kullanmaktayız.

- Cümle büyük harfle başlar.
- Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar.
- Özel adlara getirilen yapım ekleri, yapım ekleriyle türemiş olanlar çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme

1	2	3	4	5	6	7	8	9
B	B	D	D	A	C	D	A	C

2. ÜNİTE

HİKÂYE

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- Dede Korkut Hikâyeleri'nin özelliklerini,
- Halk hikâyelerinin özelliklerini,
- Mesnevilerin özelliklerini,
- Tanzimat Dönemi'nde hikâyeyi ve gelişimini,
- Millî Edebiyat Dönemi'nde hikâyeyi ve gelişimini,
- Fiilimsileri ve bunların metindeki işlevlerini,
- Metinlerden hareketle bir hikâye yazmayı,
- Bir hikâyeden uyarlanmış filmle filme konu olan o hikâyeyi karşılaştırabilmeyi öğreneceksiniz.

ANAHTAR KELİMELER

Dede Korkut Hikâyeleri

Halk Hikâyesi

Tanzimat Dönemi'nde
Hikâye

Millî Edebiyat Dönemi'nde
Hikâye

Mesnevi

Fiilimsi

OKUMA

1. Metin Hazırlık

- Adınızın bir hikâyesi var mı? Araştırınız.

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN DESTANI

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yeryüzüne diktirmişti Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demiştir. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi. (...)

Bey yiğitlerin kahramanların birbirine koyulduğu çağda sabahın ilk aydınlığında Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup, kırk yiğidini beraberine alıp Bayındır Han'ın sohbetine geliyordu. Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular. Kara keçe, altına döşediler. Kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. Bayındır Han'dan buyruk böyledir hanım, dediler.

Dirse Han der: Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü, kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü, benden aşağı kimseleri ak otağa, kızıl otağa kondurdu, benim suçum ne oldu ki kara otağa kondurdu dedi.

Dediler: Hanım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir ki oğlu kızı olmayana Tanrı Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz demiştir dediler. Dirse Han yerinden kalktı, der: Kalkarak yiğitlerim yerinizden doğrulun, bu garaip bana ya bendendir ya hatundandır dedi. Dirse han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim ne söyler:

Deyiş der:

Beri gel başımın bahtı evimin tahtı

Evden çıkıp yürüyünce servi boylum

Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
 Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
 Çift badem sığmayan dar ağızlım
 Kavunum yemişim düvleğim
 Görüyor musun neler oldu

Kalkarak Han Bayındır yerinden doğrulmuş, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş, oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, onun ki oğlu kızı olmaya Tanrı Taala ona beddua etmiştir, biz de beddua ederiz demiş. Ben varınca gelerek karşıladılar kara otağa kondurdular, kara keçe altına döşediler, kara koyun yahnisinden önüne getirdiler, oğlu kızı olmayana Tanrı Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bil dediler: Senden midir, benden midir, Tanrı Taala bize bir topaç gibi oğul vermez nedendir, dedi.

(...)

Dirse Han karısının isteği üzerine büyük bir ziyafet verir. Allah'tan bir çocuk diler. Bir süre sonra oğlu olur. Oğlu 15 yaşına girmesine rağmen adı hâlâ konmamıştır. Oğlan, Bayındır Han'ın düzenlediği şenlikte bir boğayı yener. Dede Korkut oğlana Boğaç adını verir.

(Dirse Han'ın kırk yiğidi vardır. Oğlu Boğaç Han tahta çıkıp beylik sahibi olunca, babasının bu kırk yiğidine pek iltifat etmez. Bu durumu çekemeyen kırk yiğit, Dirse Han ile oğlunun arasını açarlar, fitne ve fesatlık ile Boğaç Han'ı babasına vurdurturlar. Avdan oğlunun dönmediğini gören anası, oğlunu aramaya gider. Boğaç Han'ı yaralı bir şekilde bulur, onu iyileştirir.

Dirse Han, oğlunu öldü bilmektedir. Fakat kırk namert Boğaç Han'ın yaşadığını öğrenmiştir. Yaptıkları kötülük ortaya çıkarsa Dirse Han'ın kendilerini öldüreceğinden korkarak Dirse Han'ı esir ederler. Bu durumu anasından haber alan Boğaç Han yanına kırk yiğidini alarak, babasını kırk namerdin elinden kurtarmaya gider. Dirse Han oğlunun yaşadığını öğrenir; cenk sonunda Boğaç Han, babasını kurtarır. Bayındır Han, Boğaç Han'a beylik verir, taht verir. Dede Korkut gelir ve dua eder.)

Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

düvlek: Kavun ve karpuzun olgunlaşmamış hâli.

şami: Bir cins çadır.

garaip: Şaşılacak şeyler, görülmemiş, duyulmamış durumlar, olaylar, tuhaf şeyler.

Bilgi Kutusu

Dede Korkut Hikâyeleri (Kitab-ı Dede Korkut)

Oğuz Türklerinin diğer boylarla, Rum, Abaza ve Gürcülerle yaptıkları savaflara ait destansı hikâyelerdir.

12 ve 13. yy.da oluşmaya başlamış, 15. yy.da yazıya geçirilmiştir. Hikâyelerin yazarı belli değildir. Dede Korkut Hikâyeleri'nin iki yazma nüshasının biri Almanya'da Dresden Kütüphanesinde diğeri ise Vatikan'dadır.

Dede Korkut Hikâyeleri on iki hikâye ile bir ön sözden oluşmuştur. Hikâyelerde olaylar nesir, kahramanların duygu ve düşünceleri ise nazımla dile getirilmiştir. Arı bir dil kullanılmış ve olağanüstü olaylara yer verilmiştir.

Hikâyelerden Dede Korkut'un kişiliği ile ilgili bilgilerden onun; soy soylayan, boy boylayan, hikmetli sözler sahibi bilge bir ozan olduğunu görürüz. O, Oğuz beylerinin ve halkın töresini, geçmişini bilen, halkın her müşkülünü hâleden geleneksel bir eğitici, yol gösterici ve akıl hocasıdır. Dede Korkut sayılan, sevilen bir insandır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Anlamını bilemediğiniz kelime ve kelime gruplarının anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz veya sözlüklerden yararlanarak öğreniniz.
2. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nın olay örgüsünü belirleyiniz.
3. Metinde geçen kişilerin adları nelerdir?
4. Metinde geçen yer ve zamanın özelliklerini belirleyiniz.
5. Metin dil ve anlatım yönünden değerlendirdiğinde nasıl bir sonuca ulaşılabilir?
6. Metinde bazı ifadelerin sık sık tekrar edilmesi metnin akıcılığını nasıl etkilemiştir?
7. Eski Türklerde doğan çocuğa hemen ad verilmez, çocuğun ad alabilmesi için bir yiğitlik göstermesi gerekirdi. Buna göre okuduğunuz metnin kahramanı nasıl bir yiğitlik göstermiştir?
8. Metinde kahramanın adını veren kişinin adı nedir?
9. Okuduğunuz hikâyenin ana düşüncesi nedir?

Çözümlü Örnek Soru

Dede Korkut Hikâyeleri için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Nazımla nesir iç içedir.
- B) Ağır ve süslü bir dil kullanılmıştır.
- C) İslam öncesi Türk yaşayışına ait bilgiler vardır.
- D) On iki hikâye ile bir ön sözden oluşur.

Çözüm: Türkçenin canlı ve doğal anlatım güzelliğini gösteren hikâyelerde arı bir dil kullanılmıştır. **CEVAP: B**

1. Uygulama

a. Aşağıdaki cümlelerde verilen yay ayraçlara uygun noktalama işaretlerini koyunuz.

1. Meğer Hanım, Oğuz () da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi.
2. Geçeninden otuz üç akçe alırdı () geçmeyeninden döve döve kırk akçe alırdı.
3. Der () “Ne ağlıyorsunuz () benim köprümün yanında bu gürültü nedir () niye feryat ediyorsunuz ()” dedi.
4. Bak bak ()
5. Bre Azrail () aman () / Tanrının birliğine yoktur güman ()
- b. “Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmağa başladı.” cümlesindeki yazım yanlışını bulup doğrusunu yazınız.**

Biyografi

Muharrem Ergin, 1923 yılında Azerbaycan’ın Ahıska bölgesinde doğdu. 1943 yılında Balıkesir Lisesini ve 1947 yılında İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra mezun olduğu bölüme asistan oldu (1951). 1963’te doçent, 1971’de profesör oldu. Bölüm başkanlığı yaptı.

Eserleri: Dede Korkut Hikâyeleri-Dede Korkut Kitabı, Orhun Abideleri, Türk Dili Kompozisyon, Üniversiteler için Türk Dili...

2. Metin Hazırlık

- Tasavvuf felsefesi ne demektir? Araştırınız.

MANTIKU'T-TAYR (KUŞLARIN DİLİYLE)

(Kuşlar topluluğu kendi aralarında padişahın kim olması gerektiğini tartışırlar. Ancak içlerindeki en bilge kuş olan Hüthüt onların hiçbirinin padişah olamayacağını gerçek padişahın Simurg olduğunu söyler. O, padişahın özelliklerini anlatır. Böylece gerçeğin peşine düşen binlerce kuş zorlu bir yolculuğa çıkar. Kuşların yolculuğu ile insanın hakikati bulma yolundaki engelleri ve bu engelleri aşmak için gösterilen çabaların anlatıldığı mesnevîde her bir kuş farklı bir insan karakterini ifade eder. Kuşlar zorlu yedi vadiden geçmiştir: istek, aşk, marifet, istiğna, tevhit, hayret, yokluk.)

(...)

Yola ne menzil belürdi ne nişân
Çıkdı her kuş yüreginden yüz figân

Birisi bir mâh-rûyî gözledi
Yolını kodı vü anı izledi

Kalmadı bir kuş kim anda uçmadı
Bin yıl uçdılar u bir dem geçmedi

Birini bir tag başında kurd yidi
Birisi ben girü dönerem didi

Bin yıl uçdılar dahı âzâd u uz
Yolun evvel menzili-y-idi henüz

Birisi bir murgzâra indi hôş
Birisi bir hûba gaca kondı hôş

Yidi bin yıl uçdılar bülbül gibi
Bir nefeslik gitmediler gül gibi

Kimi sayru oldı vü kaldı girü
Kimisi varımadı key ilerü

Kamusınun tâkatı tâk olmaga
Vardı, vü yollarına âk olmaga

Şunça kuşdan kim bu yola girdiler
Bir otuz kuş kûh-ı Kâf'a irdiler

Biri gördi bir sarây-ı zer-nigâr
Uçar-iken anda indi şâhvâr

Her kim ol bu yola girdi serseri
Olmadı Gülşehri anuñ rehberi

(...)

Birisi bir çeşmesâr üstine hôş
İndi vü oturdı vü oldı hamûş

fâilâtün / fâilâtün / fâilün

(- . - -) (- . - -) (- . -)

(Bu yolculukla kuşların çoğu, karşılaşılan zorluklara göğüs geremez. Binlerce kuş olarak çıktıkları yoldan sadece otuzu Simurg'un dergâhına varabilir. Sonunda Simurg'u

gördüklerinde ise Simurg'un kendileri olduğunu fark ederler; dergâh aslında bir aynadan ibarettir.)

Gülşehrî, Mantıku't-Tayr

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

âmil: İsteyen emeli olan.

âzâd: Başboş, erkin, serbest.

dem: Zaman, çağ.

figân: Acı ile bağırma, inleme.

kûh-ı Kâf: Kafdağı (efsanevi dağ).

mâh-rû: Ay yüzü.

ma'zul: Azledilmiş, kovulmuş.

menzil: Dinlenmek için durulan yer.

münâcât: Yakarış.

nişân: İşaret, iz, belirti, alâmet.

sayru: Hasta.

tag: Dağ.

uz: İyi, güzel.

ü / vü : Ve.

zer nigâr: Altın ile işlenmiş, yaldızlı.

Bilgi Kutusu

Mesnevi, İran edebiyatından alınmış bir nazım biçimidir. Beyitlerden oluşan bu nazım biçiminde uyak örgüsü aa, bb, cc ... şeklindedir. Beyit sayısı sınırsız olduğundan aruz ölçüsünün kısa kalıpları kullanılır. Bir şairin beş mesneviden oluşan eserler bütününe "hamse" denir. Dünya edebiyatında ilk hamse sahibi sanatçı "Nizami", Türk edebiyatında ise Ali Şir Nevai'dir.

Türk Edebiyatındaki Önemli Mesneviler

Eser Adı	Yazar Adı	Konusu
Kutadgu Bilig	Yusuf Has Hacip	Ahlaki-Didaktik
İskendername	Ahmedi	Kahramanlık
Yusuf ile Züleyha	Şeyyat Hamza	Aşk
Mantıku't-Tayr	Gülşehrî	Dinî-Tasavvufi
Vesiletü'n-Necat	Süleyman Çelebi	Dinî-Tasavvufi
Leyla ile Mecnun	Fuzuli	Dinî-Tasavvufi
Risaletü'n-Nushiyye	Yunus Emre	Dinî-Tasavvufi
Cemşid-i Hurşit	Ahmedi	Dinî-Tasavvufi
Garipname	Âşık Paşa	Dinî-Tasavvufi
Harname	Şeyhi	Mizahi-Eleştirel
Hüsn ü Aşk	Şeyh Galip	Dinî-Tasavvufi
Hayriyye	Nabi	Ahlaki-Didaktik

Gülşehrî'nin "Mantıku't-Tayr" adlı eseri, Feriduddin Attar'ın aynı adlı eserinden çeviridir. Eserin diğer adı Gülşennâme'dir. Gülşehrî eserini Türkçenin gücünü ölçmek için yazmıştır. O hemen her bendin sonunda kendi ismine övünerek yer vermiş, Türkçe ve dil sevgisini göstermiştir. Böylelikle kendisinden sonra gelen şairlere öncü olmuştur. Eser münazara tarzında olduğu için akıcı ve sürükleyicidir. Alegorik (temsili) bir eser olan Mantıku't-Tayr'da çeşitli sebeplerle Hüthüt'ün ağzından nasihatlarla ve dinî uyarılara yer verilir. Ayrıca tasavvufi terimler sıkça kullanılmıştır.

Eserde, İslamiyet'teki vahdetivücut inancı esas alınmıştır. Çeşitli türden kuşların toplanarak Simurg'un huzuruna gidip yolunda gitmeyen şeyler için yardım istemeye karar vermeleri ve Hüthüt'ün başkanlığında padişahları Simurg'u aramaları hikâye edilerek anlatılmıştır.

Kafdağı'na yapılan yolculuk esnasında kuşların başından birçok macera geçer; yedi dipsiz vadiyi aşmaları gerekir. Bu vadilerin her biri bir diğerinden daha çetindir. Kuşların pek çoğu bu yolun zorluğuna dayanamaz ya geri döner ya da ölür. Yalnızca otuz kuş menzile ulaşır. Burada Simurg (mutlak vücut) ile karşılaşırlar. Ona ulaşan kuşlar onda kendilerini, kendilerini de onda görürler. Anlarlar ki asıl arayışları kendileridir. Menzile ulaşmak için çektikleri sıkıntı kendilerini bulmalarını sağlamıştır. Bu noktada kuşlar fenâfillaha (Allah'ın varlığı içinde yok olma) ulaşmış olur. Sembolik olarak kuşlar insanları, Hüthüt aklı ve Simurg da Allah'ı temsil etmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde aruzun kısa kalıplarının kullanılma nedeni nedir ?
2. Mantıku't-Tayr adlı mesnevinin teması ve konusu nedir?
3. Aşağıdaki parçada boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

Mantıku't-Tayr ----- bir eserdir. Parçanın olay anlatımlarında ----- duygu verilmek istenen bölümlerinde ise ----- kullanılmıştır. Eserde kuşlar insanları, Hüthüt aklı, Simurg ise Allah'ı anlatmaktadır. Dolayısıyla eser ----- (sembolik) özellik gösterir.

4. Metnin temel çatışmasını ve olay örgüsünü belirleyiniz.
5. Eserde hangi anlatım biçimi kullanılmıştır? Neden?
6. Gülşehrî'nin eserde, kullandığı kelimelerin tamamının Türkçe kökenli veya büyük bölümünün Türkçe olduğu pek çok beyit bulunmaktadır.

“Yidi bin yıl uçdılar bülbül gibi

Bir nefeslik gitmediler gül gibi” metinden şairin, Türkçeyi kullanma konusundaki ustalığını gösteren benzer örnekler bulunuz.

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde Mantıku't-Tayr'la ilgili bir bilgi yanlışı vardır?

- A) Süslü bir nesir dili, gösterişli mecazlar ve söz sanatları bulunur.
- B) Eserde kuşlar zorlu yedi vadiden geçmişlerdir.
- C) Gülşehrî eserini Türkçenin gücünü ölçmek için yazmıştır.
- D) Manzum bir eserdir.

Çözüm: Türkçeye büyük önem veren şairin pek çok beyti bugün dahi rahatlıkla anlaşılacak bir sadeliktir. Cümleler kısa ve açıktır. **CEVAP: A**

2. Uygulama

(I) Gülşehrî'nin "Mantıku't-Tayr" adlı eseri, Feriduddin Attar'ın aynı adlı eserinden çeviridir. (II) Gülşehrî eserini Farsçanın gücünü ölçmek için yazmıştır. (III) Eser münazara tarzında olduğu için akıcı ve sürükleyicidir. (IV) Alegorik (temsili) bir eser olan Mantıku't-Tayr'da çeşitli sebeplerle Hüthüt'ün ağzından nasihatlar ve dinî uyarılara yer verilir.

Yukarıdaki yay ayrıçla belirtilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) I B) II C) III D) IV

Biyografi

Gülşehrî, Türk Edebiyatının 14. yüzyıldaki en önemli şairlerinden biridir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan şairin Ahi Evren'in müritlerinden olduğu ve Kırşehir'de kurduğu tekkede Mevlevî tarikatını yaymaya çalıştığı bilinmektedir.

Gülşehrî, yaşadığı döneme göre oldukça duru bir dile ve zengin bir hayal gücüne sahip bir şairdir. Nitelemeleri ve tasvirleri ile dikkat çeken ve çekici bir üsluba sahip olan şairin eserlerinde Mevlânâ'nın etkisi görülür. Özenilmiş bir üslupla yazan ve öğretici olmasının yanında lirik nitelikler gösteren şair, sanat değeri bakımından da çağının önde gelen edebî şahsiyetlerindendir. Tasavvufî konuları usta bir ifadeyle yazan şairin dili; temiz, itinalı, sade ve güzeldir. Aynı zamanda vezni kullanışı da iyidir. Nazım tekniğine mümkün olduğu kadar dikkat ettiği ve mısralarına güzel bir ses vermeye çalıştığı görülür.

Eserleri: Felekname, Aruzî Gülşehrî, Keramat-ı Ahî Evran, Kudurî Tercümesi, Şiirler, Mantıku't-Tayr...

3. Metin Hazırlık

- Aşk hikâyelerinin çok sevilmesinin nedeni ne olabilir?

KEREM İLE ASLI

Şehirlerden İsfahan şehrinde Koca Han derler bir han varmış; dağa taş hükmü yürür; kurda kuşa sözü geçermiş... Allah ona devlet üstüne devlet vermiş, dünyalık üstüne dünyalık vermiş ama gel gelelim yerini, yurdunu tutacak bir evlat vermemiş; bu yüzden yaşı başı ilerledikçe gamı, kasaveti de artıyor, düşündükçe düşünüyor, kurdukça kuruyormuş! (...)

(Koca Han'ın "Keşiş" adında Hristiyan bir hazinedarı vardır. Hem padişahın hem de keşişin çocuğu olmaz. Keşişin tavsiyesiyle Koca Han bir bahçe yaptırır. Dualar eder. Bahçeye bir bahçıvan gelir. Sultanın hanımına bir elma bir de armut fidanı verir. Dikilen fidanlar meyve vermez. Aradan geçen yedi yılın ardından bahçıvan, sultanın hanımının rüyasına girer ve onları çocukla müjdeler. Uyandığında elma ağacının meyve verdiğini görür. Sultana rüyasını anlatır. Sultan sevinç içindeyken keşişi de çağırır ve olayı anlatır. Sultan, elmayı ikiye böler. Keşişle birbirlerine söz verirler eğer sultanın oğlu, keşişin kızı olursa onları evlendireceklerdir. Sultanın oğlu olur, adını Ahmet Mirza koyarlar. Keşişin de kızı olur, adını İsa Güülü koyarlar. Ahmet Mirza da İsa Güülü de büyür. Mirza, şahiniyle ava çıktığı bir gün, bildiricini kovalayan şahin bir bahçeye girer. Mirza bu bahçede rüyasında âşık olduğu sözlüsünü görür.)

(...)

İsa Güülü titredi ve dedi: "Ey başımın bahtı, gönlümün tahtı, dünya gözüyle bu kadar olsun birbirimizi gördük ya gayrı kerem eyle... Kaderimizde varsa bir gün olur allı pullu günlere erişiriz."

Mirza gafil, bir rüyadan ayrılır gibi olup: "A gül yüzlüm, gül benizlim, kerem edecek ne var bunda? A cevahir sözlüm, bu ayrılık bana ölümden beter... Bari ben 'Kerem' olayım, sen de 'Aslı'. Kerem senin ağzından çıktı. Bu ad bana bergüzarın olsun. Sen de bir hayalin aslısın, bu da benden sana yadigâr olsun... Ben de sana bakarken 'Aslı' diye bakarım; bir gün gelir, yolunda kül olur gidersem şu bastığın toprak ben olayım." deyince Aslı'nın gözlerinden Ceyhun misali kan revan olup ağız açmaya mecali kalmadı. Bereket versin dut ağacı, tuttu dallarından bir dal verdi ona, o da dal gerdanında yayılan top zülüflerden üç tel çekti de başladı saz ü niyaza. İmdi, Aslı ne söyledi, Kerem ne dinledi? Biz ne diyelim, cemaatimiz ne anlasın!

Aldı Aslı:

Ne gezersin melul melul bu yerde,

Aman Kerem, beni rüsva eyleme!

Düşürürsün beni onulmaz derde,

Aman Kerem, beni rüsva eyleme!

Kısmet etsin beni sana Yaradan,

Kaldırsın engeli, yâdı aradan.

Ben yeni ayırdım akı, karadan,

Aman Kerem, beni rüsva eyleme!

(Keşiş, kızının falına baktırır; falda ölüm ve ayrılık görünce zaten dinimiz, kitabımız ayrı der, sultana kızım öldü diyerek yalan söyler. Keşiş, Müslüman’a kız vermek istemediği ve sultanın dileğini açıkça reddedemediği için bir mühlet diler, mühlet sona ermeden karısını ve kızını alıp memleketten gizlice kaçır. Kerem ile arkadaşı Sofu onları aramaya başlar ve yollara düşerler. Böylece Kuzeybatı İran’ın, Kafkasya’nın ve Doğu, Orta ve Güneydoğu Anadolu’nun birçok şehir, dağ ve yaylalarını dolaşırlar. Kerem, elinde sazıyla diyar diyar dolaşan bir âşık olur. Her gittiği yerde rastladığı kimselere, dağlara, taşlara, ırmaklara, dağlardaki hayvanlara saz çalar, onlardan Aslı’nın izini sorar. Yıllarca süren bu gurbet ateşinde pişe pişe olgunlaşır, keramet sahibi bir “halk âşığı” olur.)

(...)

Akşamın bir vaktinde Pasinler’e girdiler. Atlarını bir hana çekip kendileri de bir kahveye girdiler. Meğer bu kahve âşıklar kahvesi imiş. Destanlar burada diziliyor, türküler burada yakılıyormuş. Bundandır, duvarın yüzü görülmüyormuş sazdan. Kerem’in gözü takılıp kaldı birine, yerinden kalktı.

Âşık baba, dedi; “Size bir niyazım var ama dilim varmıyor demeye.”

Hâlden anlayan adam, dilden, telden bir şey isteyecek sanıp da: “A yiğit, çekinecek ne var bunda, dile dilediğini; bir gurbet havası mı, yoksa bir fırkat havası mı ?” diye sorunca Kerem yine gözünü o saza dikti:

“Hayır, baba” dedi, “Elinize, ağzınıza sağlık ama ben şu sazı istiyorum sizden. Ödemesine ödeyemem, param yok, pulum yok ama varım yoğum bir atım var; alıp verirsiniz...”

Âşıklar başı gülümsedi:

“Oğul” dedi. “Bir sazın sözü mü olur, sizin gibi bir yiğidin yoluna feda ama keramet ne sazın telindedir ne de ağacında, dalında. Keramet, insanoğlunun elindedir. (...) Kerem dahi aldı, bakalım ne çaldı, ne söyledi:

Aldı Kerem:

Âşık ne sorarsın benim hâlimi,

Yârdan ayrılırsa nic’olur gönül ?

Leylasın aldırın Mecnun’a döner,

Giyince hırkayı tac olur gönül.

Bir dem seyyah olur kılıç kuşanır,

Bir dem türap olur yere döşenir,

Bir dem Hak’tan korku çeker utanır,

Bir dem padişah’tan yüc’olur gönül,

deyip kesmeye kalmadı, bütün gönüller dalgandı, cuşa geldi; âşıklar başı hemen varıp eline sarılarak “Yeter, âşık yeter !” dedi. Bu saza dayanacak güç yok bizde. Belli ki pir elden içmişsin, yanan; yakan bir şey var sende... Nereye götüreceksen götür bu nârı; bizi de yakıp kül etme. (...)

(Çeşitli yerlere giden Kerem ile arkadaşı Sofu; Hasankale, İsfahan, Revan, Kars, Erzin-can, Sivas’ı gezerler. Buralarda dağlarla, çiçeklerle, köprülerle, ırmaklarla söyleşirler. Allah onun her dileğini yerine getirir, önüne çıkan engeller kalkar, dağların karı, dumanı gider, ırmaklar geçit verir, beddua ettiği kimseler ya da nesneler harap olur. Yıllarca kovaladıktan sonra Kayseri’de onlara yetişir. Bir gece gizlice kaçmak isterlerse de buluşamazlar. Keşiş’in ahbabı olan Kayseri Beyi’nin adamları Kerem’i tutarlar; Kerem “Hak âşığı” olduğunu ispat edince Bey, Keşiş’e kızı Kerem’e vermesini emreder. Keşiş, Kayseri’den kaçır, Kerem yine peşlerine düşer. Nihayet, Halep’te onlara erişir. Halep Paşası’na kendini sevdire. Paşa Keşiş’i zorlayarak kızı Kerem’e vermeye razı eder. İki sevgilinin nikâhları kıyılır. Kızını Kerem’e yâr etmemeye ahdetmiş olan Keşiş; Aslı’ya, son düğmesine kadar çözüldükten sonra tekrar kendiliğinden iliklenen sihirli bir gömlek giydirir. Kerem, Aslı’nın düğmelerini bir türlü çözemez, ateşli bir ah çeker, yanıp kül olur. Aslı dağılan külleri saçıyla toplarken bir kıvılcım da onu tutuşturur. Böylece, iki sevgilinin ancak külleri birbirine kavuşur. Sofu bu külleri Erciyes’in bir köşesine gömer. Küller içindeki iki kıvılcım, ateşten bir çekirdek olup filiz verir, dal verir, ulu bir ağaç olup yedi kat göğe yükselir.)

drl. Eflatun Cem Güney, Kerem ile Aslı

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

ahu: Ceylan.

bergüzar: Hatıra.

Ceyhun misali kan revan olmak: Asi nehri gibi kan, gözyaşı akıtmak.

cevahir: Mücevher.

cuşa gelmek: Coşmak, kaynamak.

fırkat: Ayrılık.

hırkayı tâc: Derviş kıyafeti.

kargı: Sazlık.

kasavet: Üzüntü, tasa.

kerem: Cömertlik, soyluluk büyüklük.

mecal: Güç, kuvvet.

melul: Boynu bükük, zavallı.

nâr: Ateş.

niyaz: Yalvarma, yakarma.

türap: Toprak.

Bilgi Kutusu

Halk hikâyeleri; gerçek ya da gerçeğe yakın olayların anlatıldığı uzun soluklu edebî türdür. Âşıklar tarafından nazım-nesir karışık bir ifade ile anlatılarak nesilden nesile aktarılan anonim ürünlerdir.

Halk hikâyeleri, edebiyatımızda 16. yüzyıldan itibaren görülür. Aşk, sevgi, kahraman-

lık, dinî konular etrafında sözlü olarak gelişen anonim hikâyelerin çoğunluğu türkölüdür. Zamanla efsane, menkıbe, masal, destan gibi halk edebiyatı mahsulleriyle de beslenerek gelişmiştir. Halk hikâyeleri, İslamiyet öncesi Türk edebiyatındaki destanın, divan edebiyatındaki mesnevinin, günümüzde ise roman ve hikâyenin karşılığıdır. Halk hikâyelerini aşk ve kahramanlık konusunu işleyenler olarak ayırabiliriz.

Aşk hikâyeleri: Toplum hafızasında uzun süre yaşayan aşkların hikâyeleştirildiği, sevgi temalı halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Ercişli Emrah ile Selvihan vb. örnek verilebilir.

Kahramanlık hikâyeleri: Tarihe mal olmuş kahramanları veya dinî açıdan önemli kabul edilen erdemli kişileri konu edinen halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Danişment Gazi ile ilgili hikâyeler, Hayber Kalesi, Van Kalesi gibi Hz. Ali ile ilgili hikâyeler örnek verilebilir.

Kerem ile Aslı hikâyesi 16. yy.da ortaya çıktığı tahmin edilen halk hikâyesidir. Azerbeycan, Ermenistan ve Anadolu'da söylenmiş birkaç farklı hikâye şeklinde karşımıza çıkar. Tüm halk hikâyelerinde olduğu gibi nazım, nesir karışık olarak verilmiştir. Hikâyede âşıklık geleneği olan pir dolusu bade içme motifi vardır. Bade içen kahraman iyi bir şair olur ve sevdasından asla vazgeçmez. Hikâyede padişahın hanımının rüyasında gördüğü bahçıvan, Hızır'ı temsil eder ve Kerem ne zaman darda kalsa ona yardım eder. Ayrıca hikâyede âşıklık geleneği olan mahlas (takma isim) kullanma da vardır. Mahlası aldıktan sonra gerçek hikâye başlar ve yeri geldiğinde hem başkahramanlar Kerem ile Aslı hem de diğer canlılar (ceylan, dağ, nehir...) birbirleriyle saz eşliğinde atışırlar.

Türk halk hikâyeleri genel olarak beş bölümden oluşur.

1. Fasil: Âşık bu bölümde dinleyiciyi hazırlamak, ustalığını göstermek ya da dinleyenlerin isteklerine cevap vermek için bir divani söyler. Ardından cinaslı bir türkü, ardından da olağanüstü bir konunun yer aldığı bir tekerleme söyler.

2. Döşeme: Manzum veya mensur cümlelerden oluşan kalıplaşmış bir giriştir. Hikâyenin geçtiği yer ve zaman, hikâyenin kahramanları ve bunların aileleri tanıtılır.

3. Hikâyenin asıl konusu: Aşk hikâyelerinde âşığın sevgilisine kavuşmak için çektiği sıkıntılar; dinî-destani hikâyelerde ise din ve kahramanlık konuları ağır basar.

4. Sonuç ve dua: Aşk hikâyelerinin büyük bir çoğunluğunda sevgililer kavuşamaz. Hikâyenin sonunda dua edilerek hikâye bitirilir.

5. Efsane: Bu bölümde ise kavuşamayan sevgililerin öbür dünyada kavuşacakları anlatılır.

Halk Hikâyelerinin Özellikleri:

- Aşk, sevgi ve kahramanlık gibi konular işlenir.
- Âşıklar olayları saz çalarak, taklitler yaparak anlatırlar.
- Hikâyede olağanüstü olay ve kişilere yer verilebilir.

- Halk hikâyeleri sözlü gelenek ürünleridir yani anonimdir.
- Halk hikâyeleri 16. yüzyıldan itibaren destanın yerini almıştır.
- Halk hikâyelerinde nazım-nesir (şiir ve düzyazı) karışıktır.
- Anlatmaya bağlı bir türdür.
- Girişlerde, masallardaki kadar olmasa da kalıplaşmış sözler kullanılır.
- Halk hikâyesinin içinde masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece gibi halk kültürü öğelerine rastlanabilir.
- Özel anlatıcıları vardır. Meddahlar veya âşıklar tarafından anlatılır. Anlatıcıları okur yazar, az çok kültürlü kişilerdir.
- Kahramanların yaptığı dua ve beddualar mutlaka kabul edilir. Kahramanın en büyük yardımcısı Hz. Hızır, ondan sonra attır.
- Kahramanlar genellikle dört şekilde âşık olur: rüyada görme, aynı ortamda büyüme, bade içme, resmine bakarak veya ilk bakışta.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metindeki kahramanların belirgin özelliklerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Kişiler	Özellikleri
Kerem	
Aslı	
İsfahan Şahı	
Keşiş	

2. Hikâyede mensur kısımlarla birlikte manzum kısımların da bulunması, metnin anlamına nasıl bir katkı sağlamıştır?
3. “Kerem ile Aslı” hikâyesinde o dönemin dinî ve sosyal hayatıyla ilgili hangi unsurlara yer verilmiştir?
4. “Kerem ile Aslı” hikâyesinin mutlu sonla bitmemesi hayatın gerçekleriyle nasıl ilişkilendirilebilir? Hikâyeyi siz yazsaydınız nasıl bitirirdiniz?
5. Hikâyelerde “insanın insanla, insanın toplumla, insanın tabiatla, insanın kendi kendisi” ile olan mücadelesine çatışma denir. Çatışmalar “saf-hin, ahlaklı-ahlaksız, tutumlu-savurgan, sadık-sadakatsiz, dingin-sinirli vb.” gibi zıt karakterlerden doğar. Okuduğunuz hikâyedeki temel çatışma nedir?
6. Hikâyede hangi bakış açısı kullanılmıştır?
7. Metnin teması nedir?

8. Varlık veya oluşumların hak, değer, inanç ve her türlü özelliğini göz önünde tutarak bunlara ön yargısız yaklaşmayı içeren saygı değeri, okuduğunuz metinde nasıl ele alınmıştır?

Çözümlü Örnek Soru

Bu sevdazedeler mânilere bürünerek gönüllerini birbirine açadursun, gelin biz haberi öteki yüzden verelim.

Aldı Zühre:

Yalanım yok sözümde,

Sevdası var özümde,

Tek Tahir benim olsun,

Sultanlık yok gözümde

Aldı Tahir:

Benim yârim bir tane,

Sarılmış mor mintana,

Canım kurban olsun,

Senin gibi sultana.

Bu parçanın dil ve anlatımıyla ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Kısa ve öz ifadeler kullanılmıştır.
- B) Kelime tekrarlarına yer verilmiştir.
- C) Duygular nazımla, olaylar nesirle aktarılmıştır.
- D) Halk dilinden yararlanılarak oluşturulan bir edebî dille söylenmiştir.

Çözüm: Kelime tekrarlarına yer verilmemiştir. **Cevap B**

3. Uygulama

Aşağıda verilen bilgiler doğru ise karşısına (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- a. Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Emrah ile Selvihan aşk konulu halk hikâyelerine örnektir. ()
- b. Halk hikâyelerinde aşk, sevgi, kahramanlık gibi konular işlenir. ()
- c. Halk hikâyeleri tüccarlar tarafından anlatılır. ()
- ç. Âşıklar tarafından nazımla nesilden nesle aktarılır ve anonimdir. ()
- d. Kerem ile Aslı hikâyesinin 13. yy.da ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. ()

4. Uygulama

Aldı Kerem:

Âşık ne sorarsın benim hâlimi,

Yârdan ayrılırsa nic' olur gönül ?

Leylasın aldırın Mecnun'a döner,

Giyince hırkayı tac olur gönül.

- a. Verilen dörtlükte altı çizili kelimeler neden büyük harfle yazılmıştır.
- b. "Âşık" ve "yâr" kelimelerinde kullanılan düzeltme işaretinin görevini aşağıdaki noktalı yere yazınız.

.....

.....

5. Uygulama

Türk edebiyatında dinî içerikli kahramanlık cenknamelerinin sayısı oldukça fazladır. Cenknamelerin yazılış amacı topluma, dinî-ahlaki, tarihî bilgi vererek insanları bilinçlendirmektir. İnsanın kendisine ve başkalarına karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmek, güzel huylar edinip kötülüklerden kaçınmak gibi nasihatlerin işlendiği cenknamelerde asıl amaç, topluma İslami bir ahlak sistemi öğütlemektir. Cenknameler ahlaki bilgilerin yanı sıra çeşitli örnekler ve insani davranış biçimleri ile öğüt tarzı ifadeler de taşır. Önceleri sözlü olarak anlatılan cenknameler, daha sonraları yazıya geçirilerek günümüze kadar gelmiştir.

Hız. Ali Cenknameleri edebî türde özellikle 13.yy Türk edebiyatında önemli örneklerle kendini göstermiştir. Hız. Ali, Türk kültürü içerisinde özel bir yere sahiptir. Onun kahramanlıkları dilden dile anlatılarak kimi zaman tarihî hakikatleri de aşarak menkıbevi bir boyuta ulaşmıştır. Onun içindir ki Hız. Ali ve onun etrafında gelişen cenknameler, Türk kültürü içerisinde oldukça geniş bir yer tutar.

Hız. Ali'nin İfrit Cenknamesi

On güne değin Ali anda kalur
Bunlara ilm-i teberri gösterür

On günden sonra Ali göç eyledi
Medine yolına azm eyledi

Buyurdı cümle malını İfritin
Bir yire cem kıldılar cümle varın

Yüklediler katıra hem deveye
Bir hecin urdı Ömer ümmiye

Çünkü anlar azm-ı mekân eylediler
Nusret ile Ali'yi gönderdiler

Geldiler Ebu'l-Asar'ın katına
Anların halk da geldiler dine

Üç günde Ali anda kalur
Anlara ilm-i şerî'at gösterür (...)

Çünkü Medine şehrine erişdi
Baba Ömer mülkiyetin erişdi

Muştuluk Ali geldi didiler
Dahı ashablar işiddiler

Sağ selâmet geldi Ali evine
Cümle göz ehli şöyle sevine

Nidâ kıldılar Medine şehrine
Cümlesine erine averine

Ne kim borçlu var-ısa gelsin dedi
Bu getürdügüm maldan alsın dedi
fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün

Günümüz Türkçesiyle

Ali on güne kadar orada kalır
bunlara miras hukukunu gösterir.

Ali üç günde orada kalır,
onlara şeriat ilmi gösterir.

Ali on günden sonra göç etti,
Medine yoluna devam etti.

Sonunda Medine şehrine ulaştı,
Baba Ömer'in ülkesine erişti.

(Ali)İfrit'in bütün malının
bir yere toplanmasını emretti.

Müjdeler olsun Ali geldi dediler,
ashaplar da (bunu) işittiler.

(İfrit'in malını) katıra ve deveye yüklettiler,
Ömer'in ümmetine de bir deve yükletti.

Ali evine sağ selamet geldi,
onu bekleyen herkes sevindi.

Onlar gitmeye karar verdiler,
zaferle Ali'yi gönderdiler.

Medine şehrine, erkeklerine,
dişilerine ve hepsine seslendiler.

Ebu'l-Asar'ın halkı
(onun)huzuruna gelerek hepsi dine girdiler.

(Ali) 'Ne kadar borcu olan varsa gelsin
bu getirdiğim maldan alsın.' dedi.

**haz. Serhat Küçük, Hz.Ali'nin İfrit
Cenknamesi**

Eserde, Hz.Ali'nin İfrit adlı bir zalimle mücadeleye girmesi ve ona karşı kazandığı zafer anlatılmıştır. Mesnevi nazım biçimindedir.

Mantıku't- Tayr ile bu metni dil anlatım açısından karşılaştırınız.

Biyografi

Eflatun Cem Güney:1896 yılında, Hekimhan'da doğdu. Eflatun Cem Güney, geleneksel halk hikâyelerimizi ve masallarımızı derledi. Kendisi de masallar yazdı. Danimarka'da bulunan Andersen Kurumu; "Açıl Sofram Açıl" ve "Dede Korkut Masalları" adlı eserleriyle yazara, Dünya Çocuk Edebiyatı Onur Belgesi verdi. 1981 yılında öldü.

Eserleri: Halk Şiiri Antolojisi, Dertli Kaval, En Güzel Türk Masalları, Halk Türküleri...

4. Metin Hazırlık

- Dünyada kölelik sisteminin devam ettiği toplumlar var mıdır? Araştırınız.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) gereğince kölelik ve köle ticaretinin yasaklanması ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

DÜĞÜN

(Dilsitan, konağın genç beyi tarafından güzel bulunarak odalık yapılmış daha sonra bir kenara itilmiştir. Evin genç beyi ise sosyal konumuna denk biri ile evlendirilmek istenir ve hazırlıklar yapılır. Düğün hazırlıklarını duyan Dilsitan çok heyecanlanır. Gelin adayının kendisi olduğunu zanneden Dilsitan, gerçeği öğrenince üzüntüsünden verem olur. Herkes eğlenirken o son anlarını yaşamaktadır.)

Hele şükür yetiştirene!.. Bugün düğün dernek... Çok da uzadı kardeş. Bir sene, tam bir sene nikâh sürdü. Bizim Behçet Bey sabırlıdır.

Gelin hanımın ismi ne?

- Sitare Hanım!
- Güzel mi?
- Neresi güzel ben de bilmem. Renk desen yok. Kaş desen düşük. Boy desen meydan süpürgesi.
- Böyledir de niçin bu kadar ayıla bayıla aldı?
- (Baş parmağıyla para sayar gibi işaret ederek) Bu var, bu! Şimdi güzelliği kim arıyor?
- (Kapiya kadar gidip etrafı merak ederek araştırırcasına dinledikten sonra) Öteki nasıl?

- (Sesini yavaşlatarak) Fena, fena... (Tavrını değiştirerek) Âlem düğünle meşgul! Nene lazım oraları sorarsın. Herkesin tasası sana mı düşmüş.
- Yooook! (...)
Gelin güzel mi?
Güzellik ona kalmış (!) Görmüyor musunuz ne kadar esmer. Kaşları da ne kadar dü-
şük. Yalnız gözlerini beğendim.
Fakat “Belim ince görünsün” diye korsesini ne kadar sıkılmış! Diğer tarafta:
- Gelin güzel değil ama elbisesine bayıldım. Mor atlas üzerine sırma işleme ne kadar
yaraşıyor.
Bundan daha güzel gelinlik elbisesi olmaz. Fakat “Belim ince görünsün” diye korsesi-
ni ne kadar sıkılmış! Baksanıza. Rahat nefes alamıyor.
- Kardeş! Kendi belin gibi arıyorsan onu hiç kimsede bulamazsın.
Diğer köşede:
- Darısı başına. Gelin hanım niçin böyle ağlar gibi duruyor. Sanki... Ne kadar sevinse
layık. Bence güvey gelinden daha güzel.
- Niçin? Bence zavallı gelin hanım da güzel... Güveyin bir odalığı varmış. Gerçek mi?
- Benim de kulağıma öyle bir şey çalındı. Çıkarmış mı? Satmış mı öyle bir şeyler diyor-
lardı ama bilmem.
- Ben hastalanmış, yatağa düşmüş diye işittim. Gelin duymasın diye bütün ev halkı pek
telaş ediyorlarmış.

Her köşede, her tarafta konuşmalar, tartışmalar, şakalaşmalar, kınamalar hararet ka-
zanmıştır. Bunun için sesler birbirine karışarak yavaş yavaş yükselmeye, sofalarda, oda-
larda gidip gelenlerin ve süratle aşağıya inip çıkanların ayak patırtılarına bir tarafta çalan
çalgi sesleri de eklenerek bütün evde coşkulu bir hayat egemenliği devam etmeye başladı.

(...) Saat gece yarısına yaklaşp da en seçkin şarkıcı ve çalgıcılardan seçilmiş çalgı
takımı bir sanat coşkusu, neşeler gönül okşayıcı bir parlaklığa, bütün düğünün serbest
tavırlara döküldüğü zamandı ki, al canfesten bir etekli entari giymiş, bir kırmızı kurdeley-
le bağladığı saçlarını arkasına dökmüş bir cariye merdivenlerden inerek alt katta, evin boş
bir köşesine doğru gidiyordu. Düğününün gürültüsü buraya uzaktan uzağa ulaşıyordu.
Arkasını duvara dayayarak tavana yakın bir tepe penceresinden o güzel kızı merak ettiği
için gizli gizli giren ayın ışığına karşı sinirli bir hâlde bulunan vücudunu ısıtıyordu. Azıcık
sonra, eski konaklarda hâlâ mevcut olan bu uzunca yolun sonundaki odanın kilitli kapı-
sını yavaş yavaş vurdu. (...) Odaya girince sağ tarafında bir yatak, yatağın içinde yastığın
üzerine dağınık şekilde dökülmüş sarı saçların yokluk rengi olan donukluğu, hayatı birkaç
saniye geçeceği yerden geri bırakacak kadar müthiş, etkili genç bir yüz görünüyordu. Bir
başka âleme dikilmiş gibi mavi üst kapaklarının içinde kaybolarak, yalnızca beyazları gö-
rünen gözleri, uzak ufuklarda batan ikiz yıldız gibi hüznler, sevdalar içinde sönüyordu.

(...) Yaz tamamen sona ermişti ki, ormanların en iç taraflarından yok olan hayat mevsiminin son nefesi denilecek biçimde derin bir iniltiyle meydana çıkarak kuzeyden getirdiği soğuğu, üzerinden dökülüp gelen Karadeniz'in rutubetle birleştirerek ağaçların yapraklarını döken, geceleri altından geçtiği uçuk renkli semanın hilaliyle yıldızlarının ışıklarına titremeler veren ve yazın o uzun gündüzlerinin neşe dolu ışığı içinde uçuşan kuşları küme küme sıcak ülkelere doğru yollayan sonbaharın o soğuk, o etkili, o içe işleyen rüzgârları esmeye başlayınca, Dilsitan da vücudunda büyük bir zayıflık hissiyle kesik kesik öksürüyordu. (...)

O senenin şiddetli ve uzun gelen kış mevsimi hükmünü sürmeye başladığı zaman Behçet Bey, ileride dedikoduya sebep olmamak ve düğün masraflarını ödemek için Dilsitan'ı satmak istiyordu. Fakat pek geç. Çünkü satılmak için vücutça mükemmel olması lazım gelen Dilsitan'ın bir ciğeri eksikti. Bu ümitsizliği artıran, bu ısrarlı, bu inatçı öksürük bazı geceler aşırı raddeye vararak evde herkesi ve özellikle Behçet Bey'i rahatsız ettiğinden, Dilsitan'ı evin bir köşesindeki eskiliğinden dolayı boş, rutubeti sebebiyle terk edilmiş bir odaya koymuşlardı ki, hastalığın süratle ilerlemesine bu rutubetin pek büyük tesiri olmuştu. Cevri Felek Kalfa odaya girip de en son nefesini elemeler ve ıstıraplar içinde almaya boş yere çalışan Dilsitan'a yaşlarla dolu gözlerini çevirdiği zaman, yukarıdan, büyük bir neşe ve sevinçle devam eden düğünün zevk ve coşkusu bu odaya aksediyordu.

Sami Paşazâde Sezai, Küçük Şeyler

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

odalık: Eskiden bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı kadın, cariye.

Anlamını bilemediğiniz kelimeleri sözlükten bakarak öğreniniz.

Bilgi Kutusu

Tanzimat Dönemi'nde Hikâye

Hikâyeye bugünkü anlamda ilk edebî kimlik kazandıran İtalyan yazar Boccaccio (Bokaccio)'dur. 14. yy.da yazdığı “Decameron (Dekameron)” adlı eseriyle ilk hikâye örneğini vermiştir. 18. yy.da Voltaire'in (Volter) geliştirdiği bu tür Rönesans'ın etkisiyle, 19. yy.da edebiyatın en yaygın türlerinden olmuştur. Alphonse Daudet (Alfonso Dode) ve Guy de Maupassant (Giy dö Mopasan) gibi Fransız yazarlar bu türün güzel örneklerini ortaya koymuşlar. Edgar Allan Poe (Edgır Eln Po), Mark Twain (Mark Tvain), John Stainbeck (Con Ştanbek), Anton Çehov gibi sanatçılar mizahi hikâyeleriyle bu türü daha da sevilir hâle getirmişlerdir.

19.yy.da Tanzimat'la gelen yeniliklerle birlikte Emin Nihat, on iki parçadan oluşan “Müsameratname” adlı eseriyle Batılı anlamda ilk hikâye denemesini yazar ancak bu

hikâyeler “Binbir Gece Masalları”nı hatırlatır niteliktedir. Batılı anlamda ilk hikâye örneğini Ahmet Mithat Efendi “Letâif-i Rivâyât” (söylenegelen güzel şeyler) adlı eserini yazarak vermiş; “Kissadan Hisse” ile bu türü geliştirmiştir.

Tanzimat hikâyesinde işlenen önemli temalar: Tutsaklık, zorla yapılan evliliklerin doğurduğu acı sonuçlar; Batı uygarlığı ile Osmanlı uygarlığı arasındaki farklar, kadın erkek ilişkileri gibi temalardır. Eserler genel olarak duygusal ve acıklı konular üzerine kurulmuştur. Kahramanlar çoğu zaman tek yönlüdür. İyiler tamamen iyi, kötüler de tamamen kötüdür. Olayların sonunda, çoğu zaman iyiler ödüllendirilir, kötüler ya da suçlular ise cezalandırılır. Kahramanlar çoğu zaman ilk görüşte âşık olurlar. Yer ve çevre tasvirleri çoğu zaman eseri süslemek için yapılır.

Sami Paşazâde Sezai, küçük olayları konu alan hikâyeleri ile modern hikâye türünü, Türk edebiyatına kazandırmıştır. Sami Paşazâde Sezai’nin “Küçük Şeyler” adlı eserine Batı edebiyatındaki hikâyelerle benzer özellikler gösteren modern hikâyenin Türk edebiyatındaki ilk olgun örnekleri denilebilir.

Sami Paşazâde Sezai “Küçük Şeyler” adlı kitabı ile Servetifünun yazarlarını etkilemiştir. Yazılarında romantizm ile realizmi birleştirmiş “sanat için sanat” anlayışıyla eserler vermiştir.

“Düğün” hikâyesi esaret temi üzerine kurulu bir metin olarak dönemin birçok eserinde görülen köle ticareti konusunu işler.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz hikâyenin zamanı nedir?
2. Hikâyede olay nerede geçmektedir?
3. Hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösteriniz.
4. Hikâyenin kişilerini belirleyiniz.
5. Dilsitan’ın ağır hastalanmasının sonucunda neler yaşanmıştır?
6. Okuduğunuz hikâyede kullanılan bakış açısı nedir?
7. Okuduğunuz hikâyeden dönemin sosyal ve kültürel yapısına dair neler söyleyebilirsiniz? Günümüzle karşılaştığınızda ne gibi farklılıklar görüyorsunuz?

Çözümlü Örnek Soru

Kafkaslar’dan esir olarak getirilip İstanbul’da satılan Dilber, İstanbul’da bir eve satılır. Orada büyük eziyetler çeker. Daha sonra yeni sahibi onu daha çok paraya satabilmek için ona ud çalmasını, şarkı söylemesini öğretir. Artık Dilber’in yeni yeri, bir konaktır. Konağın sahibinin oğlu Celal Bey, Dilber’e âşık olur. Durumun farkına varan anne, oğlunun bir hizmetçiyle evlenmesine asla izin vermeyeceği için Dilber’i konaktan uzaklaştırır. Dil-

ber'in sıkıntı dolu hayat yolculuğu Mısır'da Nil Nehri'nin sularında son bulur.

Verilen parçanın konusu aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kölelik ve cariyelik B) Yanlış Batılılaşma C) Millî meseleler D) Edebî olaylar

Çözüm: Tanzimat ve ondan sonraki dönemlerde Türk hikâye ve romanını meşgul eden konulardan biri de “kölelik ve cariyelik”tir. **CEVAP: A**

6. Uygulama

Tanzimat Dönemi hikâyelerinde olaylar çoğunlukla günlük yaşamdan veya tarihten alınmıştır. İlk hikâyelerde topluluk önünde anlatılan meddah hikâyelerinin etkisi ve tekniği görülür. Daha ilk eserlerden başlayarak Tanzimat Dönemi hikâyecilerinin bir kısmı halka seslenmeyi tercih etmişlerdir. Bunun sonucu olarak halka seslenen yazarlar sade dille, aydın kişilere seslenen yazarlarsa yabancı kelime ve dil kuralları ile yüklü bir dille yazmışlardır.

Bu paragraftan aşağıdakilerin hangisi çıkarılamaz?

- A) Tanzimat hikâyecilerinin bir kısmı halka bir kısmı aydınlara seslenmişlerdir.
B) Hikâyelerde olaylar çoğunlukla günlük yaşamdan veya tarihten alınmıştır.
C) Hikâyelerde her zaman meddah hikâyelerinin etkisi görülür.
D) Halka seslenen yazarlar sade bir dille yazmışlardır.

Biyografi

Sami Paşazâde Sezai: 1859 yılında doğmuştur. Fransız sanatçı Alphonse Daudet'den esinlenerek yazdığı kısa hikâyelerle Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk hikâye (Küçük Şeyler) örneklerini yazmıştır. İlk romanı olan ve kendisine büyük ün sağlayan “Sergüzeşt”, Türk edebiyatında romantizmden realizme (gerçekçiliğe) geçişin başarılı örneklerinden biri sayılır. Hikâye ve romanlarında halkın içinden kahramanları kendi dilleri, çevreleri ve günlük yaşamlarıyla yansıtmıştır. Hikâye ve romanlarında dönemine göre güçlü bir tekniğe sahiptir. Küçük, önemsiz ve şaşırtıcı konuları; ruh, çözümlemeleriyle, doğal ve günlük konuşma diliyle işler. Şiirlerinde romantizmin, roman ve hikâyelerinde realizmin izlerini görmek mümkündür.

Eserleri: Şir, Rümuzu'l Edep, İclal, Küçük Şeyler, Sergüzeşt...

5. Metin Hazırlık

- Çevrenizde ülkesi için her fedakârlığı yapan, iyi vatandaş olarak nitelendirilebilecek birini tanıyor musunuz?
- Millî birlik ve beraberliğimiz için sahip olduğumuz değerleri koruyabilmek adına neler yapabiliriz? Düşününüz.

PEMBE İNCİLİ KAFTAN

Tebriz'e, Şah İsmail'in huzuruna bir elçi gönderilecektir. Elçinin orada karşılaşacağı zorluklara göğüs gerebilecek nitelikte biri olması gerekmektedir. Bunun için sadrazama Muhsin Çelebi tavsiye edilir. Vatanını çok seven Muhsin Çelebi elçilik görevi için devletten hiçbir yardım almama koşuluyla görevi kabul eder. Devleti için varını yoğunu rehin bırakıp pembe incili kaftanı satın alır ve Tebriz'e yola koyulur.

Aşağıda Muhsin Çelebi'nin İran Şahı'nın huzuruna çıktığı ve orada gösterdiği fedakârlığın anlatıldığı bölümü okuyacaksınız.

(...) Muhsin Çelebi, geniş somaki kemerli açık kapıdan rahat adımlarla girdi. Yürüdü. Baş her zamanki gibi yukarıda, göğsü her zamanki gibi ilerideydi. Koynundan çıkardığı padişah mektubunu öptü. Başına koydu. Sonra altın tahtın üstüne -allı, yeşilli, mavili, morlu ipek yığınlarına sarılmış, sarmalarla, tuğlarla, sancaklarla çevrelenmiş- garip bir yırtıcı kuş sessizliğiyle tünemiş şaha uzattı. Ayağı öpülmeyen şah kızgınlığından sapsarı kesildi. Gözlerinin beyazları kayboldu. Mektubu aldı. Muhsin Çelebi, tahtın önünden çekilince şöyle bir çevresine baktı. Oturacak bir şey yoktu. Gülümsedi. İçinden, “Beni zorla ayakta, saygı duruşunda tutmak istiyorlar galiba...” dedi. Bir an düşündü. Bu harekete nasıl karşılık vermeliydi? Hemen sırtından pembe incili kaftanını çıkardı. Tahtın önüne yere serdi. Şah İsmail, vezirleri kumandanları aptallaşmışlar, şaşkınlık içinde bakıyorlardı. Sonra bu değerli kaftanın üzerine bağdaş kurdu. Dev, ejderha resimleri işlenmiş sivri kubbeyi, yıldızlı kemerleri cınlatan gür sesiyle:

— Mektubunu verdiğim büyük padişahım, Oğuz Kara Han soyundandır! diye haykırdı. Dünya yaratıldığından beri onun atalarından kimse kul olmamıştır. Hepsi padişah, hepsi hakandır. Ataları doğuştan beri hükümdar olan bir padişahın elçisi, hiçbir yabancı padişah karşısında divan durmaz. Çünkü dünyada kendi padişahı kadar soylu bir padişah yoktur... Çünkü...

Muhsin Çelebi Türkçe olarak bağırdıkça Türkçe bilmeyen şah kızıyor, sararıyor, morarıyor, elinde heyecandan açamadığı mektup tir tir titriyordu... Tahtının arkasındaki cellatlar kılıçlarını çekmişlerdi. Muhsin Çelebi bağırdı, çağırdı. Danışmanlar, vezirler, cellatlar, savaşçılar hükümdarlarının sabrına, buna dayanmasına şaşıyorlardı. Hatta içlerinden birkaçı mırıldanmaya başladı. Muhsin Çelebi sözünü bitirince izin filan istemedi, kalktı. Kapiya doğru yürüdü. Şah İsmail taş kesilmişti. Çaldıran'da kırılacak olan gururu, bugün

bu tek Türk'ün ateş bakışları altında erimişti. Muhsin Çelebi dışarı çıkarken kendi gibi şaşkınlıktan donan nedimlerine:

— Şunun kaftanını veriniz! dedi.

Savaşçılardan biri koştu. Tahtın önünde serili kaftanı topladı. Türk elçisine yetişt:

— Buyurun, kaftanınızı unuttunuz.

Muhsin Çelebi durdu. Güldü. Çıktığı kapıya doğru dönerek şahın işiteceği yüksek bir sesle:

— Hayır, unutmuyorum. Onu size bırakıyorum. Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak seccadeniz, şilteniz yok... Hem bir Türk, yere serdiği şeyi bir daha arkasına koymaz... Bunu bilmiyor musunuz? dedi.

Geçtiği yollardan gece gündüz dörtünela döndü. Üsküdar'a girdiği zaman, Muhsin Çelebi'nin cebinde tek bir akçe kalmamıştı. Süslü hizmetkârlarına dedi ki:

— Evlatlarım! Bindığınız atları, haşaları, takımları, üstünüzdeki giysileri, belinizdeki değerli taşlarla süslü hançerlerinizi size bağışlıyorum. Bana hakkınızı helal ediyor musunuz?

— Ediyoruz... Ediyoruz...

— Anamızın ak sütü gibi.

Karşılığını alınca onları başından savdı. Derin bir soluk aldı. Evine uğramadan deniz kıyısına koştu. Bir kayığa atladı. Sadrazamın konağına gitti. Mektubu şaha verdiğini, hiçbir hakarete uğramadığını, şahın iznini bile almaksızın habersizce kalkıp İstanbul'a döndüğünü söyledi. Zaten sadrazam, onun görevini hakkıyla yerine getireceğine son derece güveniyordu. Yollar, derebeyleri; aşiretlerle ilgili bazı şeyler sordu. Çelebi kalkıp çekileceği zaman:

— Ben satın almak istiyorum oğlum, kaftanın burada mı? dedi.

— Hayır, getirmedi.

— Acemistan'da mı sattın?

— Hayır, satmadım.

— Çaldırdın mı?

— Hayır.

— Ya ne yaptın?

Sadrazam üsteledi, tekrar tekrar sordu. Kaftanın ne olduğunu bir türlü anlayamadı. Muhsin Çelebi yaptığıyla övünecek kadar küçük ruhlu değildi. O akşam Üsküdar'a döndü. Ertesi gün yedi bin altını geri almak için kendisini bulan Sırmakeş Toroğlu'na da, kaftanı ne yaptığını söylemedi. Meraklı İstanbul'da hiç kimse, ünlü "Pembe İncili Kaftan"ın "Nasıl, nerede, niçin ?" bırakıldığını öğrenemedi. Tebriz Sarayı'ndaki serüven, tarihin

karanlığına karıştı, sır oldu. Ama eski zengin Muhsin Çelebi; bu kaftan için girdiği borçları verip çiftliğini, mandırasını, iratlarını rehinden kurtaramadı. Elçilikten yadigâr kalan atıyla değerli taşlarla süslü takımını satıp Kuzguncuk'ta mini mini bir bahçe aldı. Onu ekip biçti. Çoluğunun çocuğunun ekmeğini çıkardı. Ölünceye kadar Üsküdar Pazarı'nda sebze sattı. Pek yoksul, pek acı, pek yoksun bir hayat geçirdi. Ama yine de ne kimseye boyun eğdi, ne de bütün servetini bir anda yere atmakla gösterdiği fedakârlık üzerine gevezelikler yaparak boşu boşuna övündü.

Ömer Seyfettin, Pembe İncili Kaftan

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

Acemistan: İran.

çelebi: Görgülü, terbiyeli kimse.

haşa: Süslü at eyeri.

irat: Gelir getiren mülk.

kaftan: Çoğu ipekten yapılan uzun, süslü üst giysisi.

nedim: Yakın dost, arkadaş.

somaki: Kızıl veya yeşil renkli mermer.

Tebriz: İran'ın kuzeyinde bir şehir.

Bilgi Kutusu

Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye

Millî Edebiyat Dönemi hikâyelerinin ortak özellikleri ülke sorunlarına ağırlık vermek, bunların üstesinden gelebilecek kahramanlar ve düşünceler geliştirmek, betimleme ve çözümlemede gerçekçiliğe doğru gitmektir. Teknik yönden başarılı hikâyeler yazılmıştır.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra gelişen Millî Edebiyat akımıyla birlikte hikâyede toplumsal ve siyasi sorunlar işlenmeye başlanmıştır. Türkçeden yabancı kelimelerin temizlenmesi, yazıda konuşma dilinin hâkim olması, taşra yaşamının gerçekçi bir üslupla edebiyata taşınması gibi özelliklerle bilinen bu dönemde Ömer Seyfettin, Türk hikâyeciliğinde yeni bir çığır açmıştır. Ayrıca bu dönemde; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Bir Serencam; Halide Edip Adıvar, Harap Mabretler; Reşat Nuri Güntekin, Gençlik ve Güzellik; Refik Halit Karay, Memleket Hikâyeleri gibi isimler ve eserleri görülür. Bu dönem sanatçıları, hikâyelerini Maupassant tekniğine göre yazmış ve bu konuda kendilerinden sonra gelen hikâyecilere örnek olmuşlardır. Hikâyelerde; Anadolu insanının içinde bulunduğu ağır savaş koşullarının getirdiği acılar ve yoksulluk, Türkçülük, ilerleme-çağdaşlaşma, batıl inançlar ve cehalet gibi temalar işlenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Hikâyenin teması ve konusu nedir?
2. Hikâyenin temel çatışması nedir?

3. Sadrazam ve vezirler aradıkları elçide nasıl özellikler olmasını istiyorlar?
4. Muhsin Çelebi'nin davranışları ve sözleri karşısında İran Şahı nasıl bir tepki vermiştir?
5. Okuduğunuz hikâyedeki tip ve karakterleri belirleyiniz.
6. Okuduğunuz hikâyenin dil ve üslup özelliklerini belirleyiniz.
7. Hikâyede bulunan iç konuşma , diyalog gibi tekniklerden hangileri kullanılmıştır? Örneklendiriniz.

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdakilerden hangisi Millî Edebiyat Dönemi hikâyeciliğinin özelliklerinden biri değildir?

- A) Yalın ve anlaşılır bir dil kullanılması
- B) Gerçekçi gözlemler içermesi
- C) Millî bilinci uyandırması
- D) Teknik yönden başarısız olması

Çözüm: Teknik yönden başarılı hikâyeler yazılmıştır.

CEVAP: D

7. Uygulama

Tanzimat Dönemi'nde yazılan hikâyelerde genellikle İstanbul'da, Servetifünun Dönemi'nde İstanbul dışında da geçen olaylar ele alınıp işlenmiştir. Millî Edebiyat Dönemi'nde ise Anadolu'da geçen olaylar anlatılmıştır. Bu dönemin hikâye ve romanlarındaki olaylar, Anadolu'nun çeşitli köşelerinden seçilmiş, halkın her kesiminin yaşamı ele alınmıştır. Hatta Refik Halit'in "Memleket Hikâyeleri", Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" hikâyeleri ile Reşat Nuri'nin "Çalıkuşu", "Kan Davası" gibi romanlarının isimleri bile daha sonraları "memleket edebiyatı" olarak anılan bu dönemin özelliklerini açıkça ifade eder.

Verilen metinle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Tanzimat Dönemi hikâyelerinde olaylar genellikle İstanbul'da geçer.
- B) Millî Edebiyat Dönemi hikâyelerinde olaylar Anadolu'da geçer.
- C) Millî Edebiyat Dönemi hikâyelerinde halkın belirli bir kesimi ele alınır.
- D) Millî Edebiyat Dönemi hikâyelerine "memleket edebiyatı" da denir.

8. Uygulama

PALTO

(Akakiy Akakiyeviç işine son derece bağlı, işi için yaşayan, çalıştığı devlet dairesinde mektupları temize çeken bir memurdur. Zar zor geçinebilmektedir. Neredeyse paramparça olmuş ve mesai arkadaşlarının sabahlık diye nitelendirip dalga geçtiği “palto” sunu yamamak için Petroviç adındaki bir terziye gider. Yama tutmayan paltonun tamir edilemeyecek kadar parçalanmış olduğunu söyleyen terzi, Akakiy Akakiyeviç’e yeni bir palto diktirmesinden başka çare olmadığını söyler. Zaten zar zor geçinen Akakiy Akakiyeviç’in duydukları karşısında dünyası başına yıkılır. Akakiy, bir kısmını daha önceden biriktirdiği paralarla kalan kısmını da temel ihtiyaçlarından fedakârlık yaparak tasarruf ettiği paralarla yeni bir palto diktirir. Rusya’nın insanın ağzını, burnunu bir bıçak gibi kesen ayazında sıcacık paltosuyla çok ama çok mutludur artık. Fakat bu mutluluğu çok uzun sürmeyecektir.)

(...)

Akakiy Akakiyeviç’in, harcadığı her rubleye karşılık üzerinde para atmak için bir deliği bulunan kilitli, küçük bir kutuya yarım kapık atarak para biriktirmek gibi bir alışkanlığı vardı. Altı ayda bir, kutuda biriken bakır paraları, bozuklukları toparlar, hepsini küçük gümüşlere çevirirdi. Bu işe başlayalı epey zaman olmuştu; birkaç yıl içinde yaklaşık olarak kırk ruble biriktirmeyi başarmıştı. Yani, palto için gerekli olan paranın ilk yarısı elindeydi, ama diğer yarıyı nereden bulacaktı? Akşamları çay içmeyi bırakacak, mum da yakmayacaktı; eğer çalışması gerekiyorsa, ev sahibesinin odasına gidecek ve işini onun mumunun ışığında görecekti. Dışarı çıktığında ağırlığını ayaklarına vermeden, neredeyse parmaklarının ucuna basarak yürüyecek ve elinden geldiği kadar adımlarını, düzgün kaldırım taşlarına denk getirmeye çalışacaktı, böylece ayakkabılarının tabanları hemen aşınmayacaktı. Çamaşırlarını da yıkamaya daha seyrek gönderecek, böylece onların da hemen yıpranmasını engelleyecekti. Eve döner dönmez eskimesinler diye derhal giysilerini çıkaracak, sadece, umarsızca geçip giden zamanın bile merhamet ettiği eski pamuklu gecelik entarisiyle oturacaktı. Doğrusu ya, başlarda bu sıkıntılara alışmak Akakiy Akakiyeviç’e oldukça zor geldi, ama bir süre sonra teker teker hepsine alıştı ve işler rayına oturdu hatta akşamları aç açına uyumak bile onu rahatsız etmemeye başladı. Evet, belki karnı doymuyordu, ama tüm düşüncelerinde yer eden “gelecekte sahip olacağı paltıyla ilgili hayaller” ruhunu yeterince besliyordu.

(...)

İki üç ay daha “kısmi yokluk” çektikten sonra, Akakiy Akakiyeviç ihtiyacı olan seksen rubleyi bir araya getirmeyi başarmıştı. O güne dek hep sakin sakin atan kalbi, artık yerinden fırlayacak gibi çarpmaya başlamıştı. Hemen Petroviç ile birlikte çarşıya çıkıp, çok güzel bir paltoluk kumaş satın aldılar. Açıkçası, altı aydır bu konuyla yatıp kalktıkları ve sık sık çarşı pazar dolaşıp kumaş fiyatları, kaliteleri hakkında bilgi topladıklarından bu iş onlar için pek zor olmadı. Petroviç, satın alabilecekleri kumaşlar arasında en iyisini bulduklarını söyledi. Astar için de kaliteli ve sağlam bir pamuklu bez seçtiler; Petroviç’in söylediğine bakılırsa bu, ipek astar kadar sağlamdı; görüntü itibarıyla de ondan aşağı kalır

yanı yoktu.

(...) Çok fazla teferruatı olduğu için paltoyu tamamlamak Petroviç'in tam iki haftasını aldı yoksa daha erken bitirmiş olurdu. Dikiş ücreti olarak on iki ruble aldı, daha da aşağısı kurtarmazdı hani: ipek iplikle çift sıra dikiş çekmişti ve her dikişi dişleriyle sıkarak iyice sağlamlaştırmıştı. Ve ... Sonunda bir gün, Petroviç paltoyu tamamlayıp teslim etti. Tam olarak tarih vermek çok güç belki, ama şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki "o gün" Akakiy Akakiyeviç'in yaşamının en görkemli günüydü.

(...)

(Memuriyet dairesine gittiğinde arkadaşları onu sevinçle karşılar çünkü Akakiy'in senelerdir yaptığı tek değişiklik bu olmuştur. Onunla sürekli alay eden arkadaşları onu tebrik ederler. Akakiy, bu davranışlardan sonra biraz değişir daha bir kendine güveni gelir ve etrafını biraz daha görmeye başlar. Yeni palto şerefine daire müdürü evinde küçük bir kutlama düzenler. Güzel bir gecenin ardından uyku vaktinin geçtiğini fark eden Akakiy, kimseye farketirmeden oradan uzaklaşır. Karanlıkta yürürken yolunu kaybeden Akakiy'in, Paltosu çalınmıştır. Bunun üzerine mahalle müfettişine başvurur. Oradan bir sonuç alamayınca arkadaşının tavsiyesiyle bölge amirine başvurur. Bölge amirinin odasına zorla kabul edilen Akakiy, odada gördüğü tavırlar sonucunda adeta afallayarak oradan ayrılır. Ne diyeceğini, ne hissedeceğini dahi bilemez. Dışarının soğuşunu hissetmemektedir. Hayatında ilk defa hele ki tanımadığı birinden bu derece aşağılayıcı bir tavır görmüştür. Akakiy, o günden sonra kendini toparlayamaz. Vücuduna işleyen soğuşun da etkisiyle yatağa düşer ve doktor muayene sonunda yaşama ihtimali olmadığını söyler. Akakiy birkaç gün sonra ölür. Ardında bıraktığı kimse yoktur. Ölümünden kiracısı olduğu daire sahibi kadından başka kimsenin de haberi olmamıştır.

Gogol, Palto

"Palto", "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı" ve "Pembe İncili Kaftan" hikâyelerini aşağıdaki tabloda verilen sorulardan hareketle karşılaştırınız.

Sorular	Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı	Pembe İncili Kaftan	Palto
a. Hikâyelerde başı ve sonu olan bir olay anlatılmış mıdır? Anlatılan olay ön plana çıkarılmış mıdır?			
b. Hikâyelerde serim, düğüm ve çözüm bölümleri var mıdır?			

c. Hikâyelerin bir tezi (ana fikri) var mıdır?			
ç. Hikâyelerde mekân, zaman ve kişi betimlemelerine yer verilmiş midir?			
d. Hikâyelerde olmuş ya da olabilir bir olay mı anlatılmıştır? Okurda gerçeklik duygusu yaratmaya dikkat edilmiş midir?			

Dil Bilgisi

Fiillerin (eylemler); iş, oluş, hareket bildirip kip ve kişi eki alan kelimeler olduğunu 2. dönemde öğrenmiştiniz.

Belirli eklerle fiillerden türeyen; isim, sıfat ve zarf olarak kullanılabilen kelimelere fiilimsi (eylemsi) denir. Fiilimsiler bazı yönlerden fiillere benzer ancak çekime girmez.

- Fiilimsiler ek fiil olarak yüklem olabilir.
- Fiilimsiler cümle içinde isim, sıfat, zarf gibi görevlerde kullanılabilir.
- Fiilimsiler "-ma, -me" olumsuzluk ekini alabilir.

Fiilimsi Örnekleri

- Çok **okuyarak** kendini geliştirdi. (zarf-fiil)
- **Yürümek** insanı dinç tutar. (isim-fiil)
- **Akacak** kan damarda durmaz. (sıfat-fiil)

Fiilimsiler üç başlıkta incelenir: isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil

1. İsim-Fiil (Ad Eylem): Fiillere getirilen “-ma, -ış, -mak” ekleriyle türetilen bir eylemin, oluşun, kılışın adı olan kelimelerdir. İsim-fiiller bir eylemin ismi olur. Örneğin “yürümek” kelimesi bir eylemdir, -mek isim-fiil ekiyle eylemin adı olmuştur.

İsim-Fiil Örnekleri

- Mor atlas üzerine **işleme** ne kadar yapıyor.
- Yaptıkları kötülük ortaya çıkarsa Dirse Han’ın kendilerini öldüreceklerinden korkarak ondan önce **davranmak** düşüncesi ile Dirse Han’ı dövüp esir ederler.
- Çaldıran’da kırılacak olan gururu, bugün bu Türkün ateş **bakışları** altında erimişti.

Uyarı: İsim-fiil eki aldığı hâlde kalıplaşarak isim hâline gelmiş bazı kelimeler de var-

dır. Ancak bunlar isim-fiil olarak kabul edilmez.

- **Kazmayı** taşa vurdu.
- **Dondurma** yemenin mevsimi yoktur.
- Yemeklerden en çok yaprak **sarmasını** severim.
- **Çıkış** noktasını bulabildin mi?
- **Sallama** çay, **demleme** çayın yerini tutmuyor.

2. Sıfat-Fiil (Ortaç): Fiil kök ve gövdelerine gelen eklerle (-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş)türeyen, cümle içinde sıfat göreviyle kullanılan kelimelerdir. Sıfat-fiiller niteleme sıfatı olarak kabul görürler.

Sıfat-Fiil Örnekleri

- Çift badem **sıgmayan** dar ağızlım.
- Mirza, şahiniyle ava **çıktığı** bir gün, bıldırcın **kovalayan** şahin bir bahçeye girer.
- Yalnız giderken ara sıra durarak bir aslanın önünden **kaçan** ceylan gibi korku ve heyecanından, **dökülmüş** saçlarının içindeki başını çevirerek o güzel siyah gözleriyle arkasına bakıyordu.
- **Bilinmez** bir yere doğru gidiyordu.
- O, eli **öpülesi** insanlardan birisidir.

Adlaşmış sıfat; bir sıfatın, nitelediği ismin yerini tutmasıdır. Örneğin, “genç insan” tamlamasındaki sıfat (genç), nitelediği ismin (insan) yerini “Genç, çok *çalıştın bugünlerde.*” cümlesindeki gibi tutacak olursa bu cümledeki “genç” adlaşmış sıfat olur. Çünkü kendisinden sonra gelen ismin söylenmesine gerek duyulmayıp onun yerini tutmuştur.

Adlaşmış sıfat-fiil kavramını tanımlayacak olursak “sıfat-fiil”eklerinden birini alan fiil kök veya gövdelerinin kendisinden sonra gelen isimlerin yerini tutmasıdır. Adlaşmış sıfat-fiiller, adlaşmış sıfatların bir türüdür. Normalde sıfat-fiillerden sonra mutlaka bir isim gelmelidir. Fakat adlaşmış sıfat-fiillerde bu isim kaybolur.

Örnekler:

- **Gelecekte** çok umutluyuz. (gelecek günler)
- **Geçmişin** izlerini bir bir silmeliyiz. (geçmiş günler)

Uyarı: Bazı sıfat-fiiller kalıplaşarak isimleşmiştir.

- İşime **dolmuşla** gidiyorum.
- Yerli malı için 2 kg **yemiş** aldık.

Uyarı: Sıfat-fiil eklerini alan kelimeler ile zaman ekini almış fiiller birbiriyle karıştırılmamalıdır.

- Yaşlanmış ağaçlarla genç olanları ayırabiliyor musun? (sıfat-fiil)

- Görmeyeli Ali amca bayağı yaşlanmış. (fiil)

Zarf-Fiil (Bağ Fiil, Ulaçlar): İsim-fiil ve sıfat-fiiller gibi fiillerden türeyen, cümlede zarf tümleci olarak kullanılan ve genellikle yüklemi durum ya da zaman yönünden niteleyen fiilimsilerdir. Zarf-fiil ekleri şunlardır: “-ken, -alı, -madan, -ince, -ip, -arak, -dıkça, -e...-e, -r...-maz, -casına, -meksizin, -dığında, -esiye”

Zarf-Fiil Örnekleri

- Allah ona devlet üstüne devlet vermiş, dünyalık üstüne dünyalık vermiş ama gel gelim yerini, yurdunu tutacak bir evlat vermemiş; bu yüzden yaşı başı **ilerledikçe** gamı, kasaveti de artıyor, **düşündükçe** düşünüyor, **kurdukça** kuruyormuş.
- Doldursa doldursa bunu, pervaneler gibi **yandıkça** yanası gelen bir gönül doldurur ancak.
- **Kalkarak** yiğitlerim yerinizden doğrulun, bu garaip bana ya bendendir ya hatundandır dedi.
- Evden çıkıp **yürüyünce** servi boylum

Çözümlü Örnek Soru

Dikiş ücreti olarak on iki ruble aldı, daha da aşağısı kurtarmazdı hani: ipek iplikle çift sıra dikiş çekmişti ve her dikişi dişleriyle sıkarak iyice sağlamlaştırmıştı. Ve ... Sonunda bir gün, Petroviç paltoyu tamamlayıp teslim etti.

Verilen parçada kaç tane zarf-fiil kullanılmıştır?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

Çözüm: “olarak”, “sıkarak” “tamamlayıp” kelimelerinde zarf-fiil ekleri vardır. Dolayısıyla üç tane zarf-fiil vardır. **CEVAP: C**

9. Uygulama

Aşağıdaki cümlelerin sonunda yay ayraç içinde verilen fiilleri uygun fiilimsi ekleriyle tamamlayarak boşlukları doldurunuz.

Otobüs ----- yolcular biletlerini alsınlar. (bekle-)

Sen ----- bak neler oldu? (git-)

Sözünü ----- kişiyi anımsayamadım. (et-)

Açılış ----- kim yapacak? (konuş-)

Çocuk düşe ----- büyür derler. (kalk-)

Koşa ----- yanımıza geldi. (koş-)

----- fıkralarla bizi güldürdü. (anlat-)

10. Uygulama

Aşağıda verilen cümlelerdeki fiilimsileri bularak bunların türlerini karşısındaki sütuna işaretleyiniz.

	isim-fiil	sıfat-fiil	zarf -fiil
Böyle bir çalışmayı herkes görmeli			
Tek bildiğim o filmi ben görmedim.			
Onun yaşayış biçimini çoğunluk beğenir.			
Çok çalışıp da sınava girmek en güzeli.			
Yürüyen merdivenler çalışıyor mu?			
Yol kenarlarına sararmış yapraklar yığılmış.			
Sen İstanbul'a gideli çok zaman oldu.			
Çalışırken bir şeyler atıştırın.			
Sokakta beni görünce hızlıca arabaya bindi.			
Sorunları konuşarak çözmek gerekir.			

Biyografi

Ömer Seyfettin (1884-1920): Balıkesir, Gönenlidir. Millî Edebiyat akımının en önemli temsilcilerindendir. Eserlerin Türkçe yazılması gerektiğini savundu. Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçe karşılıklarını kullandı.

"Falaka, Yalnız Efe, Hafiften Bir Seda, Keramet" gibi hikâyelerinde cehalet ve taassubu, kahramanı "Efruz Bey" olan hikâyelerinde de aldıkları yabancı kültürle benliğini kaybetmiş, dejenere olmuş sahte aydınları ele almıştır. Bir kısım hikâyelerinde ise Türklerde millî bilinci uyandırma amacını güttüğü görülür. Bu tip hikâyelerinden en çok tanınmış olanları Beyaz Lâle, Bomba, Hürriyet Bayrakları, Bahar ve Kelebekler, Primo Türk Çocuğu ve Kızıl Elma...

Bazı hikâyelerinde konular, Osmanlı tarihinin kahramanlık olaylarından alınmıştır: "Başını Vermeyen Şehit, Pembe İncili Kaftan, Forsa, Topuz...", "Gizli Mabet" adı altında topladığı hikâyelerinde ise Batı'nın, Doğu'yu ne kadar yüzeysel bilgilerle tanıdığı eleştirilmiştir.

Eserleri

Nakarat, İlk Namaz, Çanakkale'den Sonra, Mefkûre, Herkesin İçtiği Su...

a. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Hikâye Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar

1. Tema ve Konuyu Belirlemek

Size ilginç gelen bir olayı ya da durumu tema olarak seçebilirsiniz. Hikâyede yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olaylar anlatıldığından olmuş ya da olabilecek olayları zihninizde kurgulayınız.

2. Karakterleri Belirleme

Konu belirlendikten sonra hikâye karakterlerini belirlemek gerekir. Bunun için anlatılan olaylara uygun kişiliklerde ve yeterli sayıda karakter belirleyiniz.

3. Anlatıcı ve Bakış Açılarını Belirleme

Hikâyelerin önemli unsurlarından olan anlatıcı ve anlatıcının bakış açısı olarak da hikâyenize uygun olanı seçiniz.

4. Olay Örgüsünü Oluşturma

Seçilen konuya ve karakterlere uygun bir şekilde olay örgüsünü oluşturunuz.

5. Mekân ve Zamanı Belirleme

Zaman, kronolojik bir sırada aktarılabileceği gibi anlatılan olaydaki canlılığı artırmak için geçmişten izlerle de aktarılabilir. Mekân için de olayların geçeceği uygun yerleri belirleyiniz.

6. Anlatım Biçim ve Tekniklerinden Yararlanma

Hikâyenizde öyküleme ve betimleme anlatım biçimlerini kullanmalısınız.

7. Dil Bilgisi Kurallarına Uyma

Metninizi dil bilgisi, yazım, noktalama açısından gözden geçiriniz.

b. Yazma Sürecini Uygulama

Yazma çalışmanızda 1. ünitedeki “Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma” bölümüne tekrar bakınız. Yazınızı hazırlarken yazma aşamalarına dikkat ediniz.

Verilen açıklamaları dikkate alarak bir defter ya da kâğıda incelediğiniz metinlerden hareketle bir hikâye yazınız. Yazdığınız hikâyeyi çevrenizdekilerle paylaşınız. Hikâyenizi kitabın sonundaki Ek-1: Yazma Becerileri Öz Değerlendirme Formu’nda verilen ölçütlere göre değerlendiriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

a. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

İyi bir konuşma için;

1. Konuşmanın konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirleyiniz.
2. Konuyla ilgili gözlem, inceleme veya araştırma yapınız.
3. Konuşma metninizi planlayıp bu plana uygun konuşma kartları hazırlayınız.
4. Konuşmada kullanılacak görsel ve işitsel araçları hazırlayınız.
5. Konuşmanıza uygun sunu hazırlayınız.
6. Konuşmadan önce mutlaka prova yapınız.
7. Konuşma sırasında boğumlama, vurgulama, tonlamaya önem veriniz.
8. Konuşurken gereksiz ses ve kelimeler kullanmayınız.
9. Konuşmada beden dilini doğru ve etkili biçimde kullanınız.
10. Konuşmanıza etkili bir başlangıç yapınız.
11. Konuşmanın içeriğini zenginleştirici unsurları belirleyiniz.
12. Konuşmada geçiş ifadelerine(bundan dolayı, özellikle, kısaca vb.) önem veriniz.
13. Konuşmanızı etkili bir biçimde sonlandırınız.
14. Konuşmada süreyi verimli kullanınız.
15. Konuşmanızda teknolojik araçları etkili biçimde kullanınız.

b. Sözlü İletişim Uygulamaları

Hikâyeden uyarlanmış bir filmi izledikten sonra filme konu olan hikâyeyi okuyunuz. Daha sonra film ile hikâye arasındaki farkı çevrenizdeki kişilere anlatınız.

Konuşmanızı kitabın sonundaki Ek-2: Konuşma Öz Değerlendirme Formu'nda verilen ölçütlere göre değerlendiriniz.

ÖZET

İtalyan yazar Boccaccio, 14.yüzyılda yazdığı “Decameron” adlı eseriyle ilk hikâye örneğini verir. 18 . yüzyılda Voltaire bunu geliştirir. Fransız edebiyatında Alphonse Daudet ve Guy de Maupassant; İngiliz edebiyatında ise Stevenson ve Rudyard Kipling gibi yazarlar türün önemli eserlerini vermişlerdir. Amerikan edebiyatında Edgar Allan Poe, Mark Twain, John Steinbeck, Rus edebiyatında Anton Çehov gibi sanatçılar bu alanda ün kazanmışlardır.

Türk edebiyatında destanlar, halk hikâyeleri ve masallarla eski bir temeli olan hikâye 14. ve 15. yüzyılda “Dede Korkut Hikâyeleri” ile çağdaş hikâye tekniğine yaklaşmıştır. “Dede Korkut Hikâyeleri”, Oğuz Türklerinin diğer Türk boylarıyla ya da Rum, Abaza ve Gürcülerle yaptıkları savaşıara ait destani hikâyelerdir. 12. ve 13.yy.da oluşmaya başlamış, 15. yy. da yazıya geçirilmiştir. Hikâyelerin yazarı belli değildir. Dede Korkut Hikâyeleri on iki hikâye ile bir ön sözden oluşmuştur. Hikâyelerde olaylar nesir, kahramanların duygu ve düşünceleri ise nazımla dile getirilmiştir. Arı bir dil kullanılmış ve olağanüstü olaylara yer verilmiştir.

Destanların, zaman içerisinde biçim ve öz değişikliğine uğramasıyla oluşan halk hikâyelerinde nesir nazım karışımı bir anlatım kullanılır. Halk hikâyelerinde genellikle aşk ve kahramanlık konuları işlenir. Halk hikâyeleri ilâhi bakış açısı ile oluşturulur. Yani hikâyelerin anlatıcısı her şeyi bilir. Bu hikâyelerin metinleri kurmacadır ve bu metinlerde dil şiirsel işleviyle kullanılır. Halk hikâyeleri konularına göre ikiye ayrılır:

1. Aşk hikâyeleri: Toplum hafızasında uzun süre yaşayan aşkların hikâyeleştirildiği sevgi temalı halk hikâyeleridir.
2. Kahramanlık hikâyeleri: Tarihe mal olmuş kahramanları veya dinsel açıdan önemli kabul edilen erdemli kişileri konu edinen halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Danişment Gazi ile ilgili hikâyeler, Hayber Kalesi, Van Kalesi gibi Hz. Ali ile ilgili hikâyeler örnek verilebilir.

19. yüzyılda Tanzimat’la gelen yeniliklerle birlikte bugünkü anlamda ilk hikâye örneğini Ahmet Mithat Efendi “Letâif-i Rivâyât (söylenegelen güzel şeyler) adlı eserle vermiştir. Ahmet Mithat “Kısadan Hisse” ile bu türü geliştirmiş, Sami Paşazade Sezai “Küçük Şeyler” adlı eseriyle modern hikâyeyi oluşturmuştur.

Servetifünun Dönemi’nde yalın diliyle dikkat çeken Halit Ziya Uşaklıgil, titiz gözlemciliğiyle gerçekçi hikâye geleneğini başlatır. Bu dönemin diğer yazarları Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi isimlerdir.

İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra gelişen Milli Edebiyat akımıyla birlikte hikâyede toplum ve siyaset problemleri işlenmeye başlanır. Türkçeden yabancı kelimelerin temizlenmesi, yazıda konuşma dilinin hâkim olması, taşra hayatının gerçekçi bir üslupla edebiyata taşınması gibi özelliklerle bilinen bu dönemde Ömer Seyfettin Türk hikâyeciliğinde yeni bir çığır açar.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1. Aşağıdakilerden hangisi halk hikâyelerinin özelliklerinden biri değildir?

- A) Genellikle aşk, sevgi ve kahramanlık gibi konular işlenir.
- B) Olaylar halkın anlayacağı, sade bir dille anlatılır.
- C) Anonim ürünlerdir.
- D) Olaylar birinci kişi ağzıyla anlatılır.

2. Dede Korkut Hikâyeleri için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Manzum- mensur karışık bir anlatım kullanılmıştır.
- B) Olaylar ve kahramanlar yer yer olağanüstülükler gösterir.
- C) Türklerin Çinlilerle yaptıkları savaşlar anlatılır.
- D) Oğuz Türklerinin yaşayışına ait bilgilere ulaşılabilir.

3. (I) Ömer Seyfettin Türk edebiyatında modern hikâyeciliğin ve Milli Edebiyat akımının en önemli temsilcilerindendir. (II) Eserlerinde çoğunlukla Arapça ve Farsça kelimeleri tercih eder. (III) Maupassant tarzı hikâye tekniğini kullanır. (IV) Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ilk göze çarpan özellik temalardaki genişliktir.

Yukarıdaki metinde numaralanmış cümlelerden hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

4. “Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim ne söyler?

Deyiş der:

Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Evden çıkıp yürüyünce servi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Kavunum yemişim düvleğim
Görüyor musun neler oldu”

Bu parçanın dil ve anlatımıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Kısa ve öz ifadeler kullanılmıştır.
- B) Benzetmelerden yararlanılmıştır.
- C) Mazmunlara yer verilmiştir.
- D) Dili ağır ve süslüdür.

5. 15. yüzyılda yazıya geçirildiği bilinen bu eser on iki hikâyeden oluşur. Halkın karakterini ve hayat tarzını yansıtan bu hikâyelerde gelişmiş ve yer yer şiirleşmiş bir dil vardır. Bazı kahramanları olağanüstü özelliklere sahiptir, bu yönüyle destanlara benzer. Eserin nesir kısmında secilere, nazım kısmında da aliterasyonlara çokça yer verilmiştir.

Bu parçada tanıtılan eser aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Battal Gazi Destanı
- B) Dede Korkut Hikâyeleri
- C) Hayber Kalesi
- D) Kerem ile Aslı

6. Bu dönem hikâyelerinin ortak özellikleri; ülke sorunlarına ağırlık vermek, bunların üstesinden gelebilecek kahramanlar ve düşünceler geliştirmek, betimleme ve çözümlemede gerçekçiliğe doğru gitmektir. Teknik yönden başarılı hikâyeler yazılmıştır.

Yukarıda özellikleri verilen edebiyat dönemi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tanzimat Dönemi
- B) Servetifünun Dönemi
- C) Fecriati Dönemi
- D) Millî Edebiyat Dönemi

7. Muhsin Çelebi Türkçe olarak bağırdıkça Türkçe bilmeyen şah kızıyor, sararıyor, morarıyor, elinde heyecandan açamadığı mektup tir tir titriyordu... Tahtının arkasındaki cellatlar kılıçlarını çekmişlerdi. Muhsin Çelebi bağırdı, çağırdı. Danışmanlar, vezirler, cellatlar, savaşçılar hükümdarlarının sabrına, buna dayanmasına şaşıyorlardı. Hatta içlerinden birkaçı mırıldanmaya başladı. Muhsin Çelebi sözünü bitirince izin filan istemedi, kalktı. Kapıya doğru yürüdü. Şah İsmail taş kesilmişti. Çaldıran'da kırılacak olan gururu, bugün bu tek Türk'ün ateş bakışları altında erimişti.

Ömer Seyfettin'in "Pembe İncili Kaftan" adlı hikâyesinden alınan bu parça için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Olay çevresinde gelişen edebî bir metin örneğidir.
- B) Sade ve açık bir konuşma dili kullanılmıştır.
- C) Kahraman bakış açısıyla yazılmıştır.
- D) Tema Millî Edebiyat anlayışına uygundur.

8. Aşağıda verilenlerden hangisi Sami Paşazade Sezai'nin hikâye türündeki bir eseri-
dir?

- A) Küçük Şeyler
B) Rümuzu'l Edep
C) Şîr
D) Sergüzeşt

9. ----- türüne bugünkü anlamda ilk edebî kimlik kazandıran İtalyan yazar Bocca-
cio'dur. 14. yy.da yazdığı "Decameron" adlı eseriyle bu türün ilk örneğini vermiştir.
18. yy. da Voltaire'in geliştirdiği bu tür Rönesans'ın etkisiyle, 19. yy.da edebiyatın en
yaygın türlerinden olmuştur. Alphonse Daudet ve Guy de Maupassant gibi Fransız
yazarlar bu türün güzel örneklerini ortaya koymuşlardır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdaki türlerden hangisi getirilmelidir?

- A) Tiyatro
B) Roman
C) Hikâye
D) Günlük

10. Gülşehrî ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Türk Edebiyatının 18. yüzyıldaki önemli şairlerinden biridir.
B) Yaşadığı döneme göre oldukça duru bir dili vardır.
C) Eserlerinde Mevlâna'nın etkisi görülür.
D) Eserlerinde tasavvufi konuları ustalıkla işler.

11. Fransız sanatçı Alphonse Daudet'den esinlenerek yazdığı kısa hikâyelerle Türk ede-
biyatında Batılı anlamda ilk hikâye örneklerini yazmıştır. (I) İlk romanı olan ve ken-
disine büyük ün sağlayan "Sergüzeşt", Türk edebiyatında romantizmden gerçekçiliğe
geçişin başarılı örneklerinden biri sayılır. (II) Hikâye ve romanlarında halkın içinden
kahramanları kendi dilleri, çevreleri ve günlük yaşamlarıyla yansıtmıştır. (III) Hikâye
ve romanlarında dönemine göre zayıf bir tekniğe sahiptir. (IV)

**Yukarıdaki parçada numaralanmış cümlelerden hangisinde bir bilgi yanlışı var-
dır?**

- A) I
B) II
C) III
D) IV

CEVAP ANAHTARI

1. Uygulama

- a) Aşağıdaki cümlelerde verilen yay ayraçlara uygun noktalama işaretlerini koyunuz.
1. Meğer hanım, Oğuz (‘) da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi.
 2. Geçeninden otuz üç akçe alırdı (,) geçmeyeninden döve döve kırk akçe alırdı.
 3. Der (:): “Ne ağlıyorsunuz (,) benim köprümün yanında bu gürültü nedir (,) niye feryat ediyorsunuz (?)” dedi.
 4. Bak bak (!)
 5. Bre Azrail (,) aman(!)
Tanrının birliğine yoktur güman(.)
- b) Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmaya başladı.

2. Uygulama

B seçeneği.

3. Uygulama

Aşağıda verilen bilgilerin karşısına doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- a. Aşk konulu halk hikâyeleri; Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre gibi hikâyeler örnektir. (D)
- b. Halk hikâyelerinde aşk, sevgi, kahramanlık gibi konular işlenir. (D)
- c. Halk hikâyeleri tüccarlar tarafından anlatılır. (Y)
- ç. Âşıklar tarafından nazımla nesilden nesle aktarılır ve anonimdir. (Y)
- d. Kerem ile Aslı hikâyesinin 13.yy.da ortaya çıktığı tahmin edilmektedir.(Y)

4. Uygulama

- a) Dizeler ve özel adlar büyük harfle başlar.
- b) Yazılışları bir, anlamları ve okunuşları ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur.

5. Uygulama

Mantıku't-Tayr, dil ve anlatım açısından açık ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır.

Hız. Ali Cenknemeleri'nde epik destan geleneğinin ve Türk halk hikâyeciliğinin sahip olduğu dil özelliklerinin de etkisiyle yazar, kendisine ait bir bakış açısı ve anlatım stili oluşturmuştur.

6. Uygulama

C seçeneği

7. Uygulama

C seçeneği

8. Uygulama

Türk hikâyeleri ile dünya edebiyatından hikâye örneğinin karşılaştırılması

Sorular	Dede Korkut Hikâyeleri	Pembe İncili Kaftan	Palto
a. Hikâyelerde başı ve sonu olan bir olay anlatılmış mıdır? Anlatılan olay ön plana çıkarılmış mıdır?	+	+	+
b. Hikâyelerde serim, düğüm ve çözüm bölümleri var mıdır?	+	+	+
c. Hikâyelerin bir tezi (ana fikri) var mıdır?	+	+	+
ç. Hikâyelerde mekân, zaman ve kişi betimlemelerine yer verilmiş midir?	+	+	+
d. Hikâyelerde olmuş ya da olabilir bir olay anlatılmış mıdır? Okurda gerçeklik duygusu yaratmaya dikkat edilmiş midir?	-	+	+

9. Uygulama

Aşağıdaki boşlukları uygun fiilimsi ekleriyle doldurunuz.

- Otobüs bekley^{en}..... yolcular biletlerini alsınlar.
- Sen gider^{ken}..... bak neler oldu?
- Sözünü etti^{ğin}..... kişiyi anımsayamadım.
- Açılış.... konuş^{masını}.... Kim yapacak?
- Çocuk düş^e.....kalk^a..... büyür derler.
- Koş^a.....koş^a.....yanımıza geldi.
- Anlattı^{ğı}.....fıkralarla bizi güldürdü.

10. Uygulama

Aşağıdaki cümlelerde verilen fiilimsilerin türlerini karşısındaki sütuna işaretleyiniz.

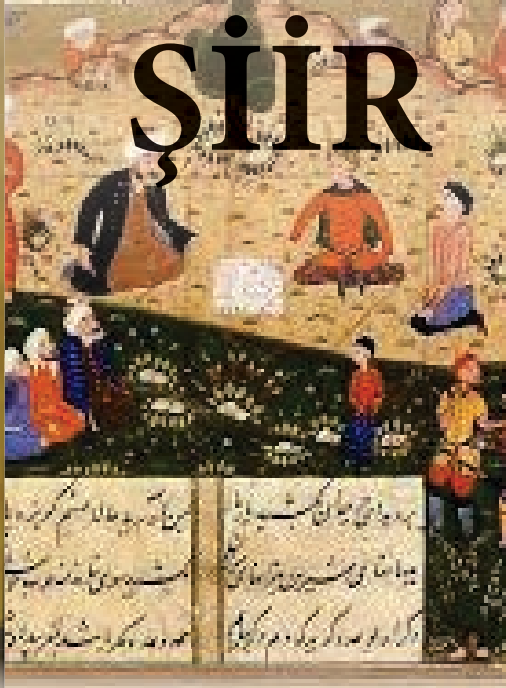
	isim-fiil	sıfat-fiil	zarf -fiil
Böyle bir çalışmayı herkes görmeli	+		
Tek bildiğim o filmi ben görmedim.		+	
Onun yaşayış biçimini çoğunluk beğenir.	+		
Çok çalışıp da sınava girmek en güzeli.	+		+
Yürüyen merdivenler çalışıyor mu?		+	
Yol kenarlarına sararmış yapraklar yığılmış.		+	
Sen İstanbul'a gideli çok zaman oldu.			+
Çalışırken bir şeyler atıştırın.			+
Sokakta beni görünce hızlıca arabaya bindi.			+

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
D	C	B	D	B	D	C	A	C	A	D

3. ÜNİTE

ŞİİR

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- İslamiyet'in kabulünden önceki Türk şiirinden bir koşuk, bir sagu,
- Geçiş dönemi (11-12. yüzyıl) eserleri; Kutadgu Bilig, Divanu Lugati't -Türk, Atabet'ül Hakayık, Divan-ı Hikmet,
- Halk edebiyatından bir ilahi ve bir nefes,
- Halk edebiyatından üç mâni ve bir türkü,
- Halk şiirinden bir koşma, divan şiirinden bir gazel, bir kaside, bir şarkı,
- Metindeki isim tamlamalarını ve bunların metindeki işlevlerini,
- Mâni, koşma yazabilmeyi ayrıca halk şiiri ve divan şiiri nazım biçimlerinden oluşan bir şiir defteri hazırlamayı öğreneceksiniz.

ANAHTAR KELİMELER

Koşuk	Sagu	Kutadgu Bilig
Atabet'ül Hakayık	Divan-ı Hikmet	Koşma
Türkü	İlahi	Mâni
Nefes	Gazel	Kaside
Şarkı	İsim Tamlaması	Şiir Defteri

OKUMA

1. Metin Hazırlık

- Ozan, kam, baksı, şaman kelimelerini duydunuz mu? Bu kelimelerin anlamlarını araştırınız.

KOŞUK

Günümüz Türkçesi

Kar buz kamuğ erüştü	Kar, buz, hepsi eridi
Tağlar suvı akışdı	Dağların suyu aktı
Kökşın bubt öriştü	Mavi bulut belirdi
Kayguk bolup egriştür	Kayık olup salınır
(...)	
Koydı bulut yağmurun	Bulut yağmurunu bıraktı
Kerip tutar ak torın	(havaya) ak ağını gerip tutuyor
Kırka koytı ol karın	O, karını kırlara bıraktı
Akın akar engreştür	Sel(ler) inleyerek akıyor

Nihad Sâmi Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi

Bilgi Kutusu

İslamiyet öncesi Türk edebiyatı Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki dönemlerde oluşturdıkları edebiyata verilen isimdir.

Sözlü Edebiyat Dönemi: Eski Türk topluluklarının sıgır, şölen ve yuğ adını verdikleri törenlerden doğan ürünlerdir. Bu törenler şaman, kam, baksı, oyun ve ozan adını alan kişiler tarafından yönetilir, bunlar sazlarıyla bu törenlerde bazı destan parçalarını veya koşuk, sagu adı verilen şiirleri söylerlerdi.

Koşuk: Sıgır denilen süreklilik avları sırasında söylenen şiirlerdir. Daha çok doğa, aşk, savaş ve yiğitlik gibi temalar işlenir. Nazım birimi dördlüktür. Bu şiirlerde düz kafiye kullanılır: aaaa, bbba, ccca... (aaab cccb dddb). Bu türün halk edebiyatındaki karşılığı koşma, divan edebiyatındaki karşılığı ise gazeldir.

Metni Anlama ve Çözümleme

- Okuduğunuz metnin teması nedir?
- Şiire bakarak tabiatıta yaşanan değişimlerin neler olduğunu söyleyebilirsiniz?
- Metnin ilk bölümü şekil yönünden (nazım birimi, uyak düzeni, ölçü, uyak türü) incelenmiştir. Siz de metnin diğer dördünlüğünü şekil yönünden inceleyiniz.

Kar buz kamuğ erüştü – a

Nazım birimi: Dörtlük

Tağlar suvı akışdı – a

Uyak düzeni: Düz uyak

Kökşin bulut örişdi – a

Ölçü: 4+3=7'li hece ölçüsü

Kayguk bolup egrişür – b

Uyak türü: -ş tek ses benzerliği yarım uyak

- Okuduğunuz koşukta geçen edebî sanatlar hangi dizelerdedir. Karşısına yazınız.

Kişileştirme (Teşhis).....

Benzetme (Teşbih).....

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdakilerden hangisi koşukların özelliklerinden biri değildir?

A) Anonim ürünlerdir.

B) Dil, yabancı dillerin etkisindedir.

C) Genellikle yarım kafiye kullanılır.

D) Ölçü, hece ölçüsüdür.

Çözüm: Koşuklarda dil, yabancı dillerin etkisinden uzaktır. **CEVAP: B**

1. Uygulama

Yıglap udu artadım

(Arkasından çok ağladım)

Bağrım başım kartadım

(Bağrımdaki yara deşildi)

Kaçmış kutug irtedim

(Benden kaçan mutluluğu aradım)

Yağmur gibi kan saçar

(Gözüm yağmur gibi kanlı yaş döküyor)

- a) Verilen dördlülle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) 8' li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

B) Bir koşuktan alınmıştır.

C) İlk üç dize kendi arasında uyaklıdır.

D) Sözlü edebiyat dönemi ürünüdür.

- b) Aşağıda boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

Dörtlülükte ----- teması işlenmiştir.

Kullanılan dil, ----- bir Türkçedir.

2. Metin Hazırlık

- Ölen kimsenin ardından neden ağıt yakılır? Ölüm diğer kültürlerde nasıl karşılanmaktadır? Araştırınız.

ALP ER TUNGA SAGUSU

Günümüz Türkçesiyle

Alp Er Tunga öldi mü
İssız ajun kaldı mu
Ödleğ öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır

Alp Er Tunga Öldü mü ?
Kötü dünya kaldı mı ?
Felek öcünü aldı mı ?
Şimdi yürekler yırtılır.

Begler atın argurup
Kadgı anı turgurup
Mengzi yüzi sargarup
Körküm angar türtülür

Beyler atlarını yordular
Kaygı ve keder onları zayıflattı
Bet ve benizleri öyle sarardı ki
Yüzlerine safran sürülmüş sanırsınız.

Könglüm içün örtedi
Yitmiş yaşığ kartadı
Keçmiş özüg irtedi
Tün kün keçüp irtelür

Gönlüm içten yandı
Kaybolmuş yarayı kaktı
Geçmiş gün(ler)i aradı(m)
Gece(ler) gün(ler) geçse (o yine) aranır (...)

Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

ajun: Dünya, âlem

bet, beniz: Yüz rengi

felek: Talih, baht, şans.

safran: Yiyecek ve içeceklere tat ve koku vermek için kullanılan sarı renkli toz.

Bilgi Kutusu

Sagu: “Yuğ” adı verilen törenlerde, ölen kişilerin erdemlerini ve duyulan acıları dile getiren şiirlerdir. Şekil olarak koşukla aynıdır. Halk edebiyatında ağıt, divan edebiyatında mersiye'nin karşılığıdır.

Metni Anlama ve Çözümleme

- Okuduğunuz şiirin teması nedir?

2. Verilen incelemeye bakarak siz de diğer dörtlükleri şekil yönünden inceleyiniz.

Alp Er Tunga öldi mü

Nazım birimi: Dörtlük

Issız ajun kaldı mu

Uyak düzeni: Düz uyak

Ödlek öçin aldı mu

Ölçü: 4+3=7'li hece ölçüsü

Emdi yürek yırtılır

Uyak türü: -l tek ses benzerliği yarım uyak

3. Şairin felekten bu denli şikâyet etmesinin nedeni ne olabilir?
4. Alp Er Tunga'nın ölümü karşısında insanların hissettikleri nasıl tasvir edilmiştir?
5. Sagudaki edebî sanatların hangi dizelerde olduğunu karşısına yazınız.

Benzetme (Teşbih).....

Abartma (Mübalağa).....

Soru Sorma (İstifham).....

Bilip de bilmezden gelme (Tecahüliarif).....

Çözümlü Örnek Soru

Ulşıp eren börleyü

(Erler, kurtlar gibi uluşup)

Yırtıp yaka urlayı

(bağırıp yaka(larını)yırtıyor)

Sıkırıp üni yurlayı

(kısık seslerle haykırıyor)

Sıgtap közi örtülür

(Gözleri yaşlarla örtülünceye kadar ağlıyorlar)

Aşağıdakilerden hangisi bu dörtlükle ilgili söylenemez?

- A) Çapraz uyak kullanılmıştır. B) Dil, yabancı dillerin etkisinden uzaktır.
- C) -r yarım uyak vardır. D) Ölçü, hece ölçüsüdür.

Çözüm: Dörtlükte “aaab” düz uyak kullanılmıştır. **CEVAP: A**

2. Uygulama

Aşağıda verilen boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

İslamiyet öncesi dönemde cenaze merasimlerinde, dönemin ozanları ölen kişinin kahramanlıklarını, iyiliklerini anlatan şiirler söylerlerdi. İslamiyet öncesi dönemde ---- adı verilen cenaze törenlerinde söylenen bu şiirlere ----- adı verilir. Özellikleri, 7'li hece ölçüsü ile söylenip uyak düzeni ----- şeklindedir. Nazım birimi ----- tür. Koşuklar gibi ----- eşliğinde söylenir. Ölen kişinin yiğitliğini, yaptığı işleri, değerini anlatan ve ölümünden doğan acıyı dile getiren bu türe halk edebiyatında ----- , divan edebiyatında ise ----- adı verilir.

3. Metin Hazırlık

- Sizce mutlu olmanın yolu nedir, bu konuyla ilgili herhangi bir kitap okudunuz mu?

KUTADGU BİLİĞ**BİRİNCİ BÖLÜM****Kutadgu Bilig'in Adına, Mânâsına Dair**

1. Kitab atı urdum Kutadgu Bilig,
Kutadsu oluglıka tutsu elig	8. Aningdın basası bu Odgurmış ol
Mum akıbet tip özüm yörmiş ol
2. Sözüüm söyledim men bitidim bitig,
Sunup iki ajunnu tutgu elig	9. Bu tört neng öze sözledim men sözüg
Okısa açılğay yitig kıl közüg
3. Kişi iki ajunnu tutsa kutun,
Kutadmış bolur bu sözüüm çın bütün	10. Sevinçin yorıglı ay edgü yiğit
Sözüümni yasa kılma könglün eşit
4. Bu Kün-Togdı ilig tidim söz başı
Yörügin, ayayın ay edgü kişi!	11. Katıglan yangılma könilik yolın
Yiğitlik yasa kılma asgın alın
5. Basa aydım emdi bu Ay Toldı'nı
Aningdın yaruyur ıduk kut küni	12. Kūsüş tut yiğitlik keçer sinde terk
Kaçar bu tiriglik neçe tutsa berk
6. Bu Kün Togdı tigli törü ol köni
Bu Ay Toldı tigli kut ol kör anı	13. Seningide bar erken yiğitlik gücü
Yasa kılma ta'at tapug kıl tuçı
7. Basa aydım emdi kör Ögdülmişig
Ukuş atı ol bu bedütür kişig	14. Küser men yigitlikke öknür özüm
Ökünçüm asıgyok keser men sözüüm

Günümüz Türkçesiyle

1. Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum;
Okuyana kutlu olsun ve ona yol göster-
sin.	başladım,
Ey iyi kişi! Bunu sana açıklayım,
2. Ben sözüümü söyledim ve kitabı yazdım
Bu kitap -uzanıp- her iki dünyayı tutan
bir eldir.	5. Sonra Ay-Toldı'dan söz açtım;
Mübarek saadet güneşi onunla parlar.
3. İnsan her iki dünyayı devletle elinde tu-
tarsa
Mesut olur, bu sözüüm doğru, dürüsttür.	6. Bu Kün-Togdı dediğim doğrudan ka-
nundur,
Ay-Toldı ise, saadettir.
4. Önce Kün-Togdı hükümdardan söze	7. Bundan sonra Ögdülmiş'i anlattım,
O aklın adıdır ve insanı yükseltir.

<p>8. Ondan sonraki Odgurmuş'tır;
Onu ben akıbet olarak aldım.</p> <p>9. Ben sözü bu dört şey üzerine söyledim,
Okursan anlaşılır, iyice dikkat et.</p> <p>10. Ey sevinç içinde ömür süren genç,
Sözümü yabana atma, gönülden dinle.</p> <p>11. Gayret et, doğruluk yolundan şaşma,
Gençliği harap etme, ondan yararlan-
masını bil.</p> | <p>12. Gençliği aziz tut, çabuk geç,er,
Ne kadar sıkı muhafaza etsen de bir
gün kaçır.</p> <p>13. Sende hâlâ gençlik kuvveti varken,
Bunu boşuna geçirme, daima taât ve
ibadetle meşgul ol.</p> <p>14. Sonra gençliğin hasretini çeker ve piş-
man olursun,
Amma son pişmanlık fayda vermez,
sözüm bu kadar.</p> |
|--|--|

haz. Ersin Osman Söğütü, Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

akıbet: Son, sonuç.

devlet: mec. Mutluluk; talih.

taat: İbadet etmek, Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından sakınmak.

Bilgi Kutusu

İlk İslami ürünler; Kutadgu Bilig (11. yy.), Divanı Lügati't-Türk (11.yy.), Atabet'ül Hakayık, Divan-ı Hikmet (12.yy).

Kutadgu Bilig bilgiye, akla, adalete, dünyaya ve ahirete, hayata ve ölüme, insan tavrı ve davranışlarına, Türk devlet geleneğine ve teşkilatına yönelik bilgiler, saptamalar ve değerlendirmeler içerir. Bununla birlikte ideal bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiğini anlatır. Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan mutlu olmanın yollarını anlatan ve devlet yöneticilerine öğütler içeren eser, Türk Edebiyatı'nın ilk mesnevisidir. Özellikleri:

- İslami Dönem Türk Edebiyatının ilk eseridir.
- Edebiyatımızda ilk mesnevi örneğidir.
- Edebiyatımızda aruz ölçüsüyle yazılan ilk eserdir.
- Edebiyatımızda ilk didaktik (öğretici) eserdir.
- İlk siyasetname örneğidir.
- Mutluluk veren bilgi anlamına gelir.
- Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur.
- Hakaniye Türkçesiyle yazılmıştır.
- Alegorik bir eserdir.

- Üç nüshası vardır: Mısır, Viyana, Fergana.

Kutadgu Bilig, dört kişinin karşılıklı konuşmalarla dört kavramı simgelemesi üzerine kurulmuştur. Yusuf Has Hacıp eserinin baş kısımlarında bu dört kişiden bahseder ve onları okuyucuya tanıtır. Bu kişiler şunlardır:

1. Kün Togdı: Hükümdar “doğan güneş” adaleti, doğruluğu temsil eder.
2. Ay Toldı: Vezir “dolunay” saadeti, mutluluğu temsil eder.
3. Ögdülmiş: Vezirin oğlu “övülmüş”, aklı temsil eder.
4. Odgurmuş: Vezirin kardeşi “uyanmış” akıbeti, hayatın sonunu temsil eder.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Mesnevinin şekil özelliklerini belirleyiniz.
2. Okuduğunuz metinde şair nelerden söz etmektedir?
3. Metnin diliyle ilgili neler söylenebilir?
4. Sizce eserin temsili kişilerle anlatılması esere nasıl bir özellik kazandırmıştır?
5. “İnsan her iki dünyayı devletle elinde tutarsa,
Mesut olur, bu sözüm doğru, dürüsttür.” beyitinde anlatılmak istenen nedir?
6. Şiirin teması nedir?

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıda verilenlerden hangisi geçiş dönemi eserlerine ait özelliklerden değildir?

- A) Dilde Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılması
- B) Şiirlerde hem dörtlük hem de beyit kullanılması
- C) Eserlerin İslamiyet öncesine ait türlerle oluşturulması
- D) Öğüt verici (didaktik) türde eserlerin yazılması

Çözüm: Bu dönemde İslamiyet öncesi kültür ve İslam kültürü iç içe olduğundan eserler yalnızca İslamiyet öncesine ait türlerle oluşturulmamıştır. **CEVAP: C**

3. Uygulama

Kutadgu Bilig’deki kişiler hangi değerleri sembolize etmektedir? Yazınız.

	Adının Anlamı	Unvanı	Temsil Ettiği Kavram
Kün-Togdı			
Ay-Toldı			
Ögdülmiş			
Odgurmuş			

4. Metin Hazırlık

- TRT'nin hazırlamış olduğu Asya'nın Kandilleri (1,2,3,4) belgeselini izleyiniz.

DİVANU LÜGATİ'T-TÜRK

Av ve Eğlence Şiirleri

1. Kara tünüg keçirsdim Kara gece geçse dedim,
Ağır um uçursadım Ağır uyku uça dedim,
Yetikenig kaçursadım Yedigen'i çokça saydım,
Sakış içre künüm togdı. Sayar iken güneş doğdu.

Aşk ve Tabiat Şiirleri

2. Üdhik mini komıttı Sevda beni coşturdu,
Sakınç bana yumıttı Cefa bana üşüştü,
Könglüm angar emitti Gönlüm ona meyletti,
Yüzüm mening sargarur. Yüzüm benim sararır.
3. Tumlıg kelip kapsadı Soğuk gelip kapladı,
Kutlug yayıg tepsedi Kutlu yazı çekemedi,
Karlup ajun yapsadı Karlayıp dünyayı örttü.
Et yin üşüp emrişür. İnsan üşüyerek ürperiyor.

haz. Besim Atalay, Kaşgarlı Mahmut, Divanu Lügati't-Türk

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

meyletmek: Gönül vermek.

yedigen: Büyük ayı denilen yıldız takımı.

Bilgi Kutusu

Kaşgarlı Mahmut, geniş bir araştırma sonucunda meydana getirdiği eserine XI. yüzyıl Orta Asya Türk halkı arasında yaşamakta olan halk edebiyatı ürünlerinden canlı örnekler almış, böylece birçok kültür malzemesinin yok olmasını önlemiştir. Bu örnekler birtakım atasözlerinden, sosyal ve ahlaki manzumelerden, koşuklardan, sagulardan ve destanlardan seçilmiş parçalardan meydana gelir.

Divanu Lügati't-Türk'teki halk edebiyatı örneklerinden bir kısmı da yazarın yaşadığı

çağa yakın zamanlara ait destanlardan alınmıştır. Eserde yer alan tabiat güzellikleri, av eğlenceleri, aşk heyecanları ve sosyal-ahlaki konuların İslamiyet'ten sonraki halk edebiyatına ait örnekler olduğu düşünülmektedir. Divanu Lügati't-Türk'te Türkçe kelimelerin sayısı 7500'den fazladır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Verilen dördlüklerin temalarını belirleyiniz.
2. Metnin dili ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
3. Okuduğunuz metnin dış yapı ve ahenk özelliklerini belirleyip tabloya yazınız.

Dış Yapı Özellikleri	1. dördlük	2. dördlük	3. dördlük
Nazım birimi			
Nazım biçimi			
Uyak düzeni			
Uyak türü			
Redif			
Ölçü			

4. Kaşgarlı Mahmut'un çalışmalarının Türk diline olan katkılarını belirtiniz.
5. Divanu Lügati't-Türk adlı eserin edebiyatımız için önemini belirtiniz.

Çözümlü Örnek Soru

Şiirleri şekil yönünden inceleyiniz.

Yüknüp manga imledi

Közüm yaşın yamladı

Bağrım başın emledi

Elkin bolup ol keçer

Çözüm: Nazım birimi: Dördlük.

Nazım biçimi: Koşuk.

Uyak düzeni : a a a b , düz uyak

Uyak türü:-m yarım uyak

Redif: - ledi

Ölçü: 4+3 = 7

4. Uygulama

Koydı bulut yağmurun

Kerip tutar ak torın

Kırka koytı ol karın

Akın akar engreşür

Bu şiirle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Nazım birimi dördlüktür.

B) Doğa teması işlenmiştir.

C) Uyak türü zengindir.

D) Düz uyak ölçüsü kullanılmıştır.

5. Metin Hazırlık

- 10. yy. dan sonra Türk şiirinde İslami unsurların yer almasının nedenini araştırınız.

ATABETÜ'L HAKAYIK

Bilginin Faydası ve Bilgisizliğin

Zararı Hakkında

Süngekke yilig teg erenke bilig
 Eren körki akl ol süngekning yilig
 Biligsiz yiligsiz süngekte teg hâli
 Yiligsiz süngekke sunulmaz elig

 Bilig bildi boldı eren belgülüg
 Biligsiz tirigle yitük körgülüg
 Biliglig er öldi atı ölmedi
 Biligsiz tirig erken atı ölüg
 feûlün / feûlün / feûlün / feûl
 (. - -) (. - -) (. - -) (. -)

haz. R.Rahmeti Arat, Edip Ahmet Yükneki

Günümüz Türkçesi

Kemik için ilik ne ise, insan için bilgi odur;
 İnsanın ziyneti akıldır, kemiğinki ise, iliktir;
 Bilgisiz (kimse), iliksiz kemik gibi, boştur;
 İlksiz kemiğe kimse el uzatmaz.

 İnsan bilgisi ile tanınır;
 bilgisiz, hayatta iken, kaybolmuş sayılır;
 bilgili adam ölür, (fakat) adı kalır,
 bilgisiz, sağ iken, adı ölüdür.

Bilgi Kutusu

Atabetü'l Hakayık, Edip Ahmet Yükneki tarafından ahlak ve din konularını öğretmek amacıyla yazılan kaside ve dörtlüklerden oluşan didaktik eserdir. Hakaniye lehçesiyle ele alınan eser, bir gelenek olan zamanın hükümdarına, Muhammed Dad İspehsalar Bey'e, sunulmuştur. Eser 40 beyit ve 101 dörtlükten oluşur. Eserde beyitler kaside biçiminde düz kafiye örgüsüyle "aa, ba, ca, da..." şeklinde dörtlükler ise mâni tipi uyak örgüsüyle yani aaba şeklinde yazılmıştır. Bugüne kadar dört nüshası bulunabilen bu eserin hem Uygurca hem de Arapça kaleme alındığı görülmüştür. Eser sekiz bölümden oluşmuştur. Bunlar "Allah'a, Hz.Muhammed'e, dört halifeye, hükümdara övgü olarak dört bölümle

başlar. Sonraki bölümlerde ise “bilgelik-cahillik, dili tutmanın yararı ve yolları, cömertlik cimrilik ve hırs” konuları işlenir. Ayet ve hadislerle desteklenen eserde dil, Kutadgu Bilig’e göre daha ağır bir anlatıma sahiptir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şiire göre bilgili insanın özellikleri nelerdir? Açıklayınız.
2. Edip Ahmet Yükneki’nin bilgiye verdiği önemi anlatan ifadeleri belirleyiniz.
3. Edip Ahmet Yükneki’ye göre bilgi insan için nasıl bir değer taşımaktadır? Açıklayınız.
4. “bilgili adam ölür, (fakat) adı kalır,
bilgisiz, sağ iken, adı ölüdür.” dizelerinden ne anlıyorsunuz?

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıda verilen şiirin nazım birimi ve nazım biçimini yazınız.

Kidinki keligli kişiler ara
Anıng zikri tangsuk ediz bolsı tip

Çözüm:

Nazım birimi: Beyit

Nazım biçimi: Kaside

5. Uygulama

Âlim bilgi ile yükseldi,
bilgisizlik insanı aşağı düşürdü;
bilgiyi ara, usanma; bil ki, o hak resûl:
“Bilgiyi, Çin’de bile olsa, arayınız.” dedi.

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendin bilmezsen
Bu nice okumaktır

Edip Ahmet Yükneki

Yunus Emre

Farklı yüzyıllarda yaşamış olmalarına karşın sanatçıların konuyu ele alışlarındaki ve bakış açılarındaki benzerlikleri tespit ediniz.

6. Metin Hazırlık

- Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı'nın kurucusu kabul edilen Ahmet Yesevî ve tasavvuf felsefesiyle ilgili araştırma yapınız.

DİVAN-I HİKMET

HİKMET 1

Bismillah dep beyan eyley hikmet aytıp	Bismillah deyip beyan ederek hikmet söyleyip
Tâliblerge dürr ü gevher saçtım menâ	Talep edenlere inci, cevher saçtım ben işte
Riyazetni kattıg tartıp kanlar yutup	Riyazeti sıkı çekip, kanlar yutup
Men defter-i sâni sözün açtım menâ	“ikinci defter” sözlerini açtım ben işte.
Garib, fakir, yetimlerini Resûl sordu	Garip, fakir, yetimleri Resul sordu
Uşal tûni mi'râc çıkıp didâr kördi	O gece Miraç'a çıkıp Hak cemalini gördü
Kaytıp tüşüp fakir hâlin sordu	Geri gelip indiğinde fakirlerin hâlini sordu
Gariblerini izin izlep tüştüm menâ	Gariplerin izini arayıp indim ben işte.

haz. Kemal Eraslan, Ahmet Yesevî, Divan-ı Hikmet

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

cevher: Değerli süs taşı, mücevher

didar: Yüz, çehre.

hemden: Dost.

hikmet: Bilgelik. Felsefe.

riyazet: Nefsin isteklerini kırma.

Bilgi Kutusu

Ahmet Yesevî, hayatının sonuna kadar İslam tasavvufunun savunucusu olmuş, Yesevîye tarikatını kurarak Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasında etkili olmuştur.

Divan-ı Hikmet, 12. yy.da Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı'nın kurucusu kabul edilen Ahmet Yesevî tarafından söylenmiş “hikmet” adı verilen şiirlerin toplandığı eserdir. Ahmet Yesevî'den neredeyse 900 yıl sonra bize kadar ulaşan “Hikmetler” Türk dünyasının manevi hayatında çok önemli bir yere sahiptir.

Hakaniye lehçesiyle yazılmış olan eserde Arapça ve Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Eserde hem dörtlülere hem de beyitlere yer verilerek hem hece hem de aruz kullanılır.

miştir. 144 dörtlük ve bir münacattan oluşur. Şiir türü olarak lirik ve didaktik özellikler taşıyan hikmetlerde işlenen konular tamamen dinî içeriklidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Dörtlüklerde anlatılanlardan hareketle şiirin temasını belirleyiniz.
2. Metnin içeriğinden hareketle Ahmet Yesevi'nin şiirlerine neden hikmet adını verdiği- ni belirleyiniz.

3. Garib, fakir, yetimlerini Resûl sordu

Uşal tûni mî'râc çıkıp dîdâr kördi

Kaytıp tüşüp fakir hâlin sordu

Gariblerini izin izlep tüşüm menâ

Verilen dörtlüğü şekil yönünden inceleyiniz.

Nazım birimi:

Nazım biçimi:

Uyak düzeni :

Ölçü:

Çözümlü Örnek Soru

-----, Türk tasavvufunun kurucusu olan ilk mutasavvıftır. Onun tasavvuf anlayışı yüzyıllarca Anadolu'da insanlara rehber olmuştur. Yaşamının sonuna kadar İslam tasavvufunun hizmetinde olmuştur.Şiirleri dinî-tasavvufi konuludur. Nazım birimi dörtlük olan bu şiirlerinde hece ölçüsü kullanmıştır. Canlı ve hareketli bir üslubu olan şair, şiirlerini ----- adlı eserde toplamıştır.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangileri getirilmelidir?

A) Ahmet Yesevi - Kutadgu Bilig	B) Kaşgarlı Mahmut - Atabetü'l Hakayık
C) Kutadgu Bilig - Yusuf Has Hacıp	D) Ahmet Yesevi - Divan-ı Hikmet

Çözüm: Dinî-tasavvufi Türk halk edebiyatının kurucusu Ahmet Yesevi, hikmetlerini "Divan-ı Hikmet" adlı eserde toplamıştır. **Cevap D.**

6. Uygulama

- I. Aruz vezniyle yazılmıştır.
- II. Eserde hem dörtlüklere hem de beyitlere yer verilmiştir.
- III. Eser 40 beyit ve 101 dörtlükten oluşur.
- IV. Şiir türü olarak lirik ve didaktik özellikler taşır.

Yukarıda numaralanmış cümlelerden hangisi Divan-ı Hikmet adlı eserin özelliklerinden değildir?

A) I	B) II	C) III	D) IV

7. Metin Hazırlık

- Yunus Emre'nin yüzyıllar sonra bile çok sevilmesinin nedeni ne olabilir?

İLAHİ

Ben ağlarım yana yana;
Aşk boyadı beni kana
Ne âkilim, ne divâne.
Gel gör beni aşk neyledi.

Mecnun oluben yürürüm
Dostu düşümde görürüm;
Uyanır melûl olurum;
Gel gör beni aşk neyledi

Gâh eserim yeller gibi;
Gâh tozarım yollar gibi;
Gâh akarım seller gibi;
Gel gör beni aşk neyledi.

Akan sulayın çağlarım;
Dertli yüreğim dağlarım;
Yârim anuben ağlarım;
Gel gör beni aşk neyledi.

Benzim sarı, gözlerim yaş;
Bağrım pâre, ciğerim taş;
Hâlden bilen dertli kardaş;
Gel gör beni aşk neyledi.

Ben Yunusu bîçareyim;
Baştan ayağa yâreyim;
Aşk elinden âvâreyim;
Gel gör beni aşk neyledi.

Yunus Emre, Divan

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

âkil: Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us.

âvâre: İşsiz, güçsüz, aylak.

bîçare: Çaresiz.

mecnun: Sevdadan ötürü kendini kaybetmiş kişi.

pâre: Parça, kısım.

anuben: Anarak.

beniz: Yüz rengi.

divâne: Deli, kaçık, budala.

melûl: Üzgün.

Bilgi Kutusu

Dinî-Tasavvufi (Tekke) Halk Edebiyatı: Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra 12. yüzyılda Türkistan'da Ahmet Yesevi ile başlayan halk edebiyatı koludur. 13. yüzyılda şeyhler tekkelerini kurmuş, Mevlevilik ve Bektaşılık gibi tarikat çevreleri oluşmuştur.

Mevlana'nın tasavvuf anlayışı etrafında şekillenen Mevlevilik, daha çok aydın kesimde ve şehir, kasaba merkezlerinde yayılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf anlayışı etrafında şekillenen Bektaşilik, daha çok halk tabakası arasında yayılmıştır.

Tekke edebiyatı nazım türlerinden ilahi, dinî-tasavvufi halk edebiyatında Allah'ı övmek, ona yalvarmak için yazılan şiir türüdür. Özel bir ezgiyle söylenir. Hecenin 7, 8 veya 11'li kalıbı kullanılır. Uyak örgüsü düz veya çapraz şeklindedir. Divan edebiyatında tevhid ve münacaatın karşılığı sayılır. İlahiler tarikatlar göre adlar alır: Mevleviler ilahiye ayin, Bektaşiler nefes, Gülşeniler tapuğ, Halvetiler durak, öteki tarikatlar cumhur ya da ilahi derler.

Tasavvuf, nefsi kötü istek ve duygulardan arındırarak Allah'a yaklaşma, kudret ve sıfatları ile Allah'ı tanıma ve sevmeye dayalı bir dinî öğretimidir. Tasavvufta dünyaya önem vermeme, başkalarını kendine tercih etme, azla yetinme, ibadette samimi ve coşkulu olmak esastır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. “Aşk boyadı beni kana.

Ne âkilim, ne divâne.”

Yunus Emre'nin aşka boyandıktan sonra kendini akıllı veya deli olarak niteleyememesi bir kaybolmuşluk mudur yoksa insanın kendini bulması mıdır? Tasavvuf felsefesinden de yararlanarak cevaplayınız.

2. Söyleyici ikinci dörtlükte geçen “mecnun” kelimesini hangi anlamda kullanmıştır?
3. Söyleyici, üçüncü dörtlükte kendisini yele, toza, sele benzeterek nasıl bir ruh hâli çizmektedir?
4. Aşağıdaki söz sanatlarının karşısındaki boşlukları şiirden örnekler vererek doldurunuz.

Teşbih:

Teşhis:

Telmih:

5. Şiirin temasını bulunuz.

Çözümlü Örnek Soru

- I. Esas varlık Allah'tır. Diğer bütün varlıklar gölge gibi geçicidir.
- II. İnsan nefsiyle mücadele ettikçe olgunlaşır .
- III. Bu felsefe sistemine “vahdeti vücut” yani tek varlık adı verilir.
- IV. Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşunu inceleyen bir din felsefesidir.

Yukarıda verilenlerden hangisi aşağıdaki kavramı karşılamaktadır?

- A) Tefsir B) Kelam C) Tasavvuf D) Hadis

Çözüm: C seçeneği. Tasavvuf, nefsi kötü istek ve duygulardan arındırarak Allah'a yaklaşma, kudret ve sıfatları ile Allah'ı tanıma ve sevmeye dayalı bir dinî öğretilerdir.

7. Uygulama

- a. Aşağıdaki dördlüğü şekil yönünden inceleyiniz.

Gâh eserim yeller gibi;
Gâh tozarım yollar gibi;
Gâh akarım seller gibi;
Gel gör beni aşk neyledi.

Nazım birimi:

Nazım biçimi:

Uyak düzeni :

Ölçü:

- b. Aşağıdaki dördlüğü inceleyerek şiirin konusuna göre türünü yazınız.

Yunus'dürür benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni
.....

Biyografi

Yunus Emre, tasavvufi halk edebiyatının ve ilahi türünün en büyük sanatçısıdır. 1240-1320 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. "Divan" ve "Risaletü'n-Nushiyye" adlı

iki eseri vardır. Hacı Bektaş ve Taptuk Emre'nin dergahında hizmet etmiştir. Son derece sade bir üslupla derin anlamlara sahip dizeler yazmıştır. Halk dilinin deyiş ve özelliklerini de şiirlerinde kullanmıştır. Şiirlerinde hem dördlük hem beyit nazım birimine hem hece hem de aruza yer vermiştir. Anadolu'da o kadar çok sevilmiştir ki birçok yerde mezarı olduğu iddia edilmiştir. Şiirlerinde temel nokta aşk ve hoşgörüdür. İlahi türünün en güzel örneklerini vermiştir. Çoğunlukla hece ölçüsü kullanmıştır. "Risaletü'n-Nushiyye" adlı eseri aruz ölçüsüyledir. Bütün insanlığı kucaklayıcı felsefesinden dolayı UNESCO, 1991 yılını Yunus Emre Sevgi Yılı ilan ederek şairimizin dünyaca tanınmasını sağlamıştır.

Eserleri: Divan, Risaletü'n-Nushiyye (Nasihatler Kitabı).

8. Metin Hazırlık

Pir Sultan Abdal'la ilgili araştırma yapınız.

NEFES

Güzel âşık cevrimizi Çıkalım meydan yerine
Çekemezsin demedim mi Girelim Ali sırrına
Bu bir rıza lokmasıdır Can u başı Hak yoluna
Yiyemezsin demedim mi Koyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir Pir Sultan Abdal şahımız
Bilene büyük devlettir Hakk'a ulaşır yolumuz
Yensiz yakasız gömlektir On iki imam katarımız
Giyemezsin demedim mi Uyamazsın demedim mi

haz.Cem Dilçin, Pir Sultan Abdal

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

cevr: Cefa, eziyet, sıkıntı.

dem: Nazar, an, vakit.

harabat: Virane, harabe.

naçar: Çaresiz, elinden iş gelmeyen.

katar: Arka arkaya sıralanmış taşıt dizisi.

rıza lokması : Manevi hizmet karşılığı, pire verilen lokmadır.

yen: Giysi kolunun dirsekten aşağı bölümü.

Bilgi Kutusu

Nefes, Bektaşî şairlerin tasavvufi şiirleridir. Nazım birimi dördlük, ölçü hecedir. Düz uyak örgüsü ve yarım uyak kullanılır. Nefeslerde genellikle Hz. Muhammed ve Hz. Ali için övgüler bulunur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. “Rıza lokması” ne demektir?
2. İkinci dördlükte anlatılmak istenen nedir?
3. “Ali sırrına ermek” ne demektir? Dördlükte anlatılanları buna göre açıklayınız.
4. “Dervişlik yensiz, yakasız gömlektir, giyemezsin demedim mi ?” dizeleriyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.

5. Şiirin teması nedir?
6. Şiirde geçen halka ait yöresel söyleyişlere, deyimlere örnekler bulunuz. Bu deyim ve söyleyişlerin metne kazandırdıklarını açıklayınız.
7. Şiirde bulunan söz sanatlarını bulunuz.
8. Şiirin uyak örgüsünü, uyak ve rediflerini bulunuz.

Çözümlü Örnek Soru

Alaiye (Alanya) beyinin oğlu Gaybi, avlanırken attığı okla bir geyiği koltuğundan vurur. Yaralı geyik kaçır, Gaybi arkasından kovalar. Geyik Abdal Musa'nın tekkesine girer, arkasından Gaybi de girer, dervişlerden geyiği sorar. Dervişler geyiği görmediklerini söylerler. Tekkenin şeyhi Abdal Musa gelir, koltuğunun altından kanlı oku çıkararak Gaybi'ye verir. Gaybi, okunu tanır ve Abdal Musa'ya bağlanır. Alanya beyi oğlunu tekkeden kurtarmak ister ama Gaybi, Musa'dan ayrılmaz. Bütün dünya saltanatını bırakıp derviş olur.

Bu parçada anlatılanlar aşağıdakilerden hangisiyle ilişkilendirilebilir?

A) Âşık edebiyatı B) Anonim edebiyat C) Divan edebiyatı D) Tekke edebiyatı

Çözüm: Metinde; tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer olan tekkenin geçmesinden dolayı **D seçeneği'dir.**

8. Uygulama

Aşağıdaki dördlüğü şekil yönünden inceleyiniz.

Hû diyelim gerçeklerin demine	Nazım birimi:
Gerçeklerin demi nurdan sayılır	Nazım türü:
On iki'mam katarına düzülen	Uyak türü:
Muhammed Ali'ye yârdan sayılır	Ölçü:

Pir Sultan Abdal

Biyografi

Pir Sultan Abdal: 16. yüzyılda yaşamış halk ozanıdır. Pir Sultan Abdal'ın asıl adı Haydar'dır ve Horasan'dan çıkıp Sivas'a göç eden bir Türkmen aşiretine mensuptur. Dizeleleriyle halkın gönül kapılarını açan, şiirlerinde samimi, anlaşılabilir bir dil kullanan Pir Sultan halk edebiyatımızın önemli bir saz ve söz ustasıdır. Şiirlerinde Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, On İki İmam, ehlibeyt sevgisinin yanı sıra tabiat ve insan sevgisini, yaşadığı dönemdeki toplumsal sorunları konu etmiştir. Pir Sultan Abdal'a ait çok sayıda şiir bulunmaktadır.

9. Metin Hazırlık

- En sevdiğiniz türkü hangisidir?

MÂNİ**Düz mânî**

Beyaz giyme toz olur
Sarı giyme söz olur
Gel yeşiller giyelim
Muradımız tez olur

Kesik mânî

Bağ bana
Bahçe sana bağ bana
Değme zincir kâr etmez
Zülfün teli bağ bana

Yedekli mânî

İlkbahara yaz derler
Şirin söze naz derler
Kime derdim söylesem
Bu dert sana az derler
Kendin ettin kendine
Yana yana gez derler

TÜRKÜ

Zeytinyağlı yiyemem
Basma fistan giyemem
Senin gibi cahile
Ben efendim diyemem

Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yârim nerelerde

Asmadan üzüm aldım
Sapını uzun aldım
Verin benim yârımı
Annemden izin aldım

Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yârim nerelerde

Anonim**Asım Bezirci, Türk Halk Şiiri**

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

zülûf: Şakaklardan sarkan saç lülesi.

Bilgi Kutusu

Anonim Halk Şiiri: Halkın içinde ortaklaşa bir şekilde oluşturulan anonim ürünleri içeren edebiyattır. Bu edebiyatta mânî, türkü, bilmece, ninni, ağıt gibi kimin tarafından oluşturulduğu bilinmeyen ürünler yer alır. Bu ürünleri ortaya koyan birileri mutlaka vardır. Zamanla bu ürünlerin sahipleri unutulmuştur ve ürünler halkın ortak malı olmuştur.

Mânî, anonim Türk halk edebiyatının tek dörtlükten oluşan nazım şeklidir. Mâniler

ezgiyle söylenir. Konusu daha çok aşk olan mânilerde ayrılık, öğüt, eleştiri, ölüm gibi konuların da işlendiği görülür. Mânilerin uyak düzeni (aaxa) şeklindedir. Mânide ilk iki dize konuyla ilgisi olmayan doldurma dizelerdir. Bu söyleyene kolaylık sağlamak içindir. Temel duygu son dizede ortaya çıkar. Mâniler, birinci dizelerindeki hece sayısının eksik olması dize sayısı ve uyaklarının cinaslı olmasına göre adlar alır.

Düz mâni, dört dizeli, yedi heceli ve “aaxa” şeklinde uyak düzeni olan mânilerdir.

Gidene bak gidene

Güller sarmış dikene

Mevlâ sabırlar versin

Gizli sevda çekene

Cinaslı-Kesik mâni, yaygın olarak dört-beş dizeden oluşan, ilk dizesi yedi heceden daha az ve cinaslı uyakların kullanıldığı mânilere “cinaslı mâni” ya da “kesik mâni” adı verilir.

Karadan

Yârim gider gemiyle

Ben giderim karadan

Ciğirim göz göz oldu

Görünmüyor karadan

Hak beni ayırmasın

Kaşı gözü karadan

Yedekli mâni, dört veya beşten fazla dizeyle kurulan mânilere “yedekli mâni” veya “artık mâni” denir. Yedekli mânilerde cinas kullanılmaz.

Derdim var beller gibi

Söylemem eller gibi

Kalbimin hüznü var

Yıkılmış eller gibi

Gözlerimden yaş akar

Bulanmış seller gibi

Türkü, ezgiyle söylenen anonim halk edebiyatı nazım şeklidir. Türkülerin çoğu halkın sözlü geleneğinde doğup gelişir fakat âşık şiirleri gibi düzenleyicisi belli olan türküler de vardır. Türkü Anadolu’nun bazı yerlerinde “yır” adıyla da anılır. Türkülerde genellikle aşk, ayrılık, özlem, gurbet, ölüm gibi lirik konular işlenir. Türkü halk edebiyatının en zengin alanıdır.

Türkü bentleri yapı ve sözleri bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm tür-

künün asıl sözlerinin olduğu bölümdür ki bent adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında uyaklanırlar. Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Genellikle yedili, sekizli ve on birli hece kalıpları kullanılır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Verilen mânileri şekil yönünden inceleyiniz.
2. Okuduğunuz mânilerde asıl duygu ve düşünce hangi dizelerde ifade edilmiştir? Bu bölümlerin dışında kalan dizelerin işlevi nedir? Açıklayınız.
3. Okuduğunuz mânilerin temalarını tespit ediniz.
4. Manilerde gerçek anlamı dışında kullanılan kelimeleri bulunuz.
5. Türkünün bölümlerini gösteriniz.
6. Türkünün nazım birimini uyak ve rediflerini ve ölçüsünü bulunuz.
7. Türkünün teması nedir?

Çözümlü Örnek Soru

İki bölümden oluşur. Birinci bölüm asıl sözlerin bulunduğu bölümdür ki buna “bent” adı verilir. İkinci bölüm ise bentlerin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme “bağlama” ya da “kavuştak” denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyeleşir. Hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Daha çok, yedili, sekizli, on birli hece ölçüleri kullanılır. Her konuda söylenebilir.

Bu parçada tanıtılan tür aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sagu B) Koşuk C) Türkü D) Mâni

Çözüm: C seçeneği.

9. Uygulama

Bir halk edebiyatı ürünü olan mâniyle ilgili olarak verilen aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Hecenin 7’li kalıbıyla söylenir.
 B) Çoğunlukla iki dizeden oluşur.
 C) Asıl söylenmek istenen son iki dizede söylenir.
 D) Uyak düzeni genelde aaxa biçimindedir.

10. Metin Hazırlık

Aşağıda verilen koşmanın bestelenmiş şeklini dinleyiniz.

KOŞMA

Eğer benim ile gitmek dilersen
Eğlen güzel yaz olsun da gidelim
Bizim iller kıraçlıdır aşılmaz
Yollar çamur kurusun da gidelim

Aşamazsın Karaman'ın ilini
Köprüsü yok geçemezsin selini
Gerdan yaylasının perçem belini
Lale sümbül bürüsün de gidelim

Sökülsün dağların buzu sökülsün
Öne insin çöl ovaya dökülsün
Erzurum dağının karı çekilsin
Ak koyunlar yürüsün de gidelim

Karac'oğlan der ki buna ne fayda
Hiç rağbet kalmadı yoksula bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
Onbir ayın birisinde gidelim

*haz. Cahit Öztelli,
Karacaoğlan*

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

bay: Malı mülkü, parası çok olan, varsıl, zengin (kimse).

Bilgi Kutusu

Âşık Tarzı Türk Halk Şiiri: 16. yüzyıldan itibaren Anadolu'da âşık denen kişilerce ortaya konan, kendine özgü biçim ve içeriği olan halk edebiyatı koludur. Âşık edebiyatı, İslamiyet'ten önceki sözlü edebiyatın devamı sayılabilir. İslamiyet'ten önce “ozan, baksı, kam, şaman” diye anılan şairler, İslamiyet'ten sonra âşık adını almıştır.

Türk halk edebiyatında âşıklığa belli aşamalardan sonra ulaşıldığına inanılır. Bu inana göre âşık, şairlik gücünü rüyasında gördüğü pirin sunduğu aşk badesini içip sevgi-linin hayalini görerek kazanır. Âşığa rüyada sunulan tasın içindeki içeceğe “aşk dolusu, pirlilik, erlik, aşk badesi” gibi isimler verilmiştir. Âşıklar yeteneklerini atışmalarda gösterir-ler. Atışma sırasında iki âşık karşı karşıya gelir, orada bulunanlardan birinin ayak (uyak, anahtar kelime) vermesiyle atışma başlar. Âşıklardan birinin bu ayağa uygun dörtlük söy-leyemediği anda âşık yenilir. Atışma sona erer. 17. yüzyıldan itibaren kimi âşıklar hecenin yanında aruzu da kullanmaya başlamışlardır. “Âşık Ömer, Kâtibî, Gevherî, Dertli, Bay-burtlu Zihni” şiiirlerinde hem heceyi hem de aruzu kullanmıştır. Böylece halk edebiyatın-

da aruzla yazılan “divan, selis, kalenderi, semai, satranç, vezn-i ahar” gibi nazım şekilleri kullanılmıştır.

Âşık Edebiyatı Nazım Şekilleri

Koşma, halk edebiyatının en sevilen ve yaygın türüdür. Genellikle 11’li hece ölçüsü kullanılır, nazım birimi dördlük, birim sayısı 3-5 arasındadır. Koşmaların uyak düzeni (xaxa, bbba,ccca...) ya da (abab,cccb,dddb...) şeklindedir. Koşmanın divan edebiyatındaki gazele benzetilmesinin nedeni; her iki nazım şeklinin de “aşk, sevgi, güzellik, doğa güzelliği” gibi konuları işlemesidir.

Semai, koşmadan sonra en çok ilgi gören nazım şeklidir. Özel bir ezgiyle söylenir. Semai, koşmaya benzer. Temel fark semaide sekizli, koşmada on birli hece ölçüsünün kullanılmasıdır. Semaide az sözle çok şey anlatmak esastır.

Varsağı, kafiye düzeni koşmaya benzer. Nazım birimi dördlük, nazım birim sayısı 3-5 arasındadır. Genellikle hecenin 8’li kalıbıyla söylenir. Bu yönüyle semaiye benzer, aralarındaki temel fark ezgileridir. Varsağıda yiğitçe bir söyleyiş göze çarpar. Şiire kahramanlık, yiğitlik, mertlik havası vermek için “aman hey, be hey, hey gidi!” gibi ünlemler kullanılır.

Destan, âşık edebiyatı nazım şekillerindendir. Nazım birimi dördlüktür, birim sayısı birkaç ya da yüzlerce dördlükten oluşabilir. Destanların uyak örgüsü koşma gibidir, hecenin on birli kalıbı kullanılır. Destanlarda, toplumun hafızasına kazınmış olaylar “kahramanlık, savaş, göç, doğal felaketler...” görülür.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Dördlüklerde anlatılanları belirleyiniz.
2. Koşmanın aşağıda verilen özelliklerini belirleyerek tabloya yazınız.

Ölçü	
Uyak-Redif	
Nazım Birimi	
Uyak Şeması	
Tema	

3. Tabiat unsurlarının insan yaşamına etkisinden hareketle şiiri edebiyat coğrafya ilişkisi açısından inceleyiniz.
4. Şiirdeki üslupla ilgili ne söyleyebilirsiniz?
5. Okuduğunuz şiirde söyleyicinin olayları bir şarta bağlamasının şiirin anlamına nasıl bir katkısı olmuştur? Değerlendiriniz.

6. Koşmalar aşağıda belirtildiği gibi konularına göre türlere ayrılır. Buna göre okuduğunuz koşmanın türü nedir?

Güzelleme: Aşk, sevgi, doğa, insan ve hayvan güzelliklerini anlatan lirik koşmalardır.

Koçaklama: Yiğitlik, kahramanlık, savaş gibi konuları işleyen koşmalardır.

Taşlama: Bir kişiyi veya toplumu eleştiren koşmalardır.

Ağıt: Bir kişinin ölümü üzerine duyulan üzüntüyü anlatmak amacıyla söylenen koşmalardır.

Çözümlü Örnek Soru

Yâr deyince kalem elden düşüyor

Gözlerim görmüyor, aklım şaşıyor

Lambada titreyen alev üşüyor

Aşk kâğıda yazılmıyor Mihriban

Yukarıdaki dörtlük aşağıdaki nazım şekillerinden hangisine örnek olabilir?

- A) Nefes B) Semai C) Koşma D) Varsağı

Çözüm: C seçeneği

10. Uygulama

Aşağıdakilerin hangisinde Âşık edebiyatı nazım biçimleri bir arada verilmiştir?

- A) Semai, koşma, destan, varsağı B) Koşma, ağıt, mâni, semai
C) Mâni, destan, ilahi, ağıt D) Ağıt, semai, türkü, nefes

Biyografi

Karacaoğlan: 17. yüzyıl halk şairi Karacaoğlan'ın yaşamı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Karacaoğlan'ın şiiri daha çok aşk ve doğa üzerine kuruludur. Ayrılık, gurbet, sıla özlemi ve ölüm en çok kullandığı temalardır. Şiirlerinde doğanın çok iyi gözlemlenmesinden kaynaklı olarak benzetmeler kullanır. Güneydoğu Anadolu, Çukurova, Toroslar ve Gavur Dağları yörelerinde yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünuş özellikleri şiirlerine yansır. İlk kez onun şiirinde sevgililerin adları söylenir: Elif, Ayşa, Zeynep, Hürü, Döndü, Döne, Esmâ, Emine, Hatice...

Karacaoğlan'ın dili, aynı dönemde yaşayan birçok şairin aksine yalın ve temizdir. Şiirlerini hece ölçüsünün 11'li (6+5), 8'li (4+4) kalıplarıyla söylemiştir. Karacaoğlan; Pir Sultan Abdal, Âşık Garip, Köroğlu, Öksüz Dede, Kul Mehmet'ten etkilenmiştir.

Şairin bugüne kadar beş yüzün üzerinde şiiri yazılı kaynaklara geçirilmiştir.

11. Metin Hazırlık

- Bestelenmiş bir gazel örneği bulunuz.
- Aşk temalı şiirlerden hoşunuza giden bir şiiri çevrenizdekilerle paylaşınız.

GAZEL

Açıl bağı gül ü nesrîni ol ruhsârı görsünler
Salın serv ü sanevber şîve-i reftârı görsünler

Kapında hâsıl etdi bu devasız derdi hep gönlüm
Ne derde mübtelâ oldu dil-i bîmârı görsünler

Açıldı dağlar sînemde çak etdüm giribânım
Muhabbet gülşeninde açılan gülnârı görsünler

Ten-i zârumda pehlûm üstühânı sayılır bir bir
Beni seyr etmeyen ahibbât mûsikârı görsünler

Güzeller mihribân olmaz demek yanlıştır ey Bakî
Olur vallahi billâhi hemân yalvarı görsünler

mefâîlün/mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Bakî, Divan

Günümüz Türkçesiyle

1. Bağı gülü sen yüzünü aç da nesrini, o yanağı görsünler; salın servi ve fıstık çamı o yürüyüş tarzını görsünler.
2. Gönlüm bu devasız derdi hep senin kapında kazandı ; hasta gönlün nasıl bir onulmaz derde tutulduğunu görsünler.
3. Göğsümde yaralar açıldı, yakamı parçaladım; sevginin gül bahçesinde açılan narçiçeğini görsünler.
4. Zayıf bedenimdeki kaburga kemikleri bir bir sayılabilir; beni görmemiş olan dostlar aynen bana benzeyen mûsikârı görsünler.
5. Ey Bakî! Güzeller acımaz, şefkat göstermez demek yanlıştır; vallahi billahi gösterirler hele biraz yalvarı görsünler.

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

dil-i bimar: Gönül hastalığı.**gülnar:** Nar çiçeği.**hâsıl etmek:** Ele geçirmek, kâr etmek.**müptela:** (Hastalığa) tutulmuş.**nesrin:** Yaban gülü.**reftar:** Gidiş, yürüyüş, hareket.**sanavber:** Dağ ardıcısıdır.**giriban:** Elbise yakası.**gülşen:** Gül bahçesi.**mihriban:** Şefkatli, merhametli, muhabbetli.**musikâr:** Efsanevi kuş.**pehlûm üstühânı:** Göğüs kafesi hizası.**ruhsar:** Yanak, yüz, çehre.**yalvar:** Para anlamına gelmektedir.

Bilgi Kutusu

Divan edebiyatı, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da İslam etkisinde gelişen ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatına bırakan edebiyattır. Bu edebiyatın ortaya çıkmasında Arap ve İran edebiyatının etkisi büyüktür.

Divan edebiyatı, şiir ve nesir alanında dinî, sosyal, kültürel ve tarihî birçok kaynaktan beslenmiştir. Bunlar; Kur'an, hadisler, kısas-ı enbiya, evliya menkıbeleri, tasavvuf, şehname, tarihî olaylar, kişiler ve günlük hayata dair kaynaklardır.

Sanatçıların şiirlerinde söz sanatlarına oldukça fazla yer verdiği divan şiirinde dil süslü ve sanatlıdır. Divan edebiyatında soyut anlatım ön plandadır. Duygu ve düşünceler **mazmun** adı verilen kalıplaşmış benzetmelerle ifade edilmiştir. Bu, divan edebiyatını basmakalıp ifadelere sürüklemiştir. Örneğin; nergis-göz, badem-göz, keman-kaş, ok-kirpik, servi-boy, servi revan-yürüyen sevgili, gonca-ağız, yılan(mar)-saç, gece-saç, inci-diş ,kıl (muy)-ince bel,gül-sevilen, bülbül-seven...

Divan şiirinde en çok kullanılan nazım birimi beyittir. Beyitler kendi içinde anlam bütünlüğüne sahiptir. Bütünde değil parçada anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Büyük çoğunluğu aruz ölçüsüyle kaleme alınan divan şiirlerinde, Arap ve İran edebiyatından alınan nazım şekilleri kullanılmıştır. Genellikle tam ve zengin uyak ile yazılmıştır. Şiirlerin son beytinde şairler genellikle mahlas adı verilen takma ad kullanmıştır. Divan şiirinde nazire geleneği yaygındır. **Nazire**, bir şairin başka bir şairden etkilenerek aynı ölçü ve uyak ile yazdığı şiirlerdir.

Divan edebiyatı nazım şekilleri; gazel, kaside, mesnevi, kıt'a, müstezat, rubai, tuyuğ, murabba, şarkı, terkiibent, terciibent...

Divan edebiyatı nazım şekillerinden **gazel**; divan şiirinde aşk, kadın, şarap konularında yazılan lirik şiirlerdir. Nazım birimi beyit, birim sayısı 5-15 arasındadır. Uyak örgüsü (aa, ba,ca,da...) şeklindedir. Gazelin ilk beytine "**matla**" son beytine "**makta**", en güzel

beytine “**beytül gazel**” denir. Gazelin son beytinde şairin mahlası geçer. Aralarında konu birliği bulunan gazellere “**yek ahenk**”, her beyti aynı güzellikte olan gazellere “**yek avaz**” gazel denir. Mahlas genellikle makta beyitte (son beyitte) yer alır. Bazı gazellerde iç ka-fiye yer verilir. Dize ortaları uyaklı olan, ortadan ikiye bölünüp dörtlük yapılabilecek şekilde yazılan gazellere **musammat gazel** denir.

Konularına göre gazeller çeşitli adlar alır.

Âşıkâne gazel: Aşkla ilgili acı, mutluluk gibi duyguların dile getirildiği gazellerdir. Bu gazellere en iyi örnek Fuzulî’dir.

Rindâne gazel: Yaşamı, içkiyi konu alan gazellerdir. Baki örnek verilebilir.

Şuhâne gazel: “Nedimane” gazel de denir. Sevgiliyi aşkın verdiği zevkleri, zarif ve çapkın bir edayla anlatan gazellerdir. Nedim’in gazelleri buna güzel örnektir.

Hakimâne gazel: Öğretici, öğüt verici nitelikte gazellerdir. “Hikemi tarz” olarak da bilinen bu tarz gazellerin öncüsü Nabi’dir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Söyleyici, soyut düşüncelerini anlatabilmek için tabiattan nasıl örnekler vermiştir?
2. Beyitlerde birçok benzetmeye yer verilmiştir. Sizce buna neden ihtiyaç duyulmuştur?
3. “Şimdi ben devasız bir derde müptela oldum. Bu dert bana senin kapından geldi. Bunu anlayabilmek için şu hasta gönlümü görsünler.” Burada söz edilen hastalık maddi mi yoksa manevi midir?
4. Gazelde kullanılan mazmunlardan birkaçı aşağıda verilmiştir.
Gül : Rengi dolayısıyla sevgilinin yanağı.
Servi : Uzunluk ve salınış sebebiyle sevgilinin boyu ve yürüyüşü.
Siz de şiirde kullanılan diğer mazmunlara bir örnek veriniz.
5. Şiirde anlatılanların gerçek hayatta yaşanması mümkün müdür?Neden?
6. Beyitlerde daha çok teşhis ve teşbih sanatları kullanılmıştır . Bu sanatların hangi beyitlerde geçtiğini tespit ediniz.
7. Gazel nazım şeklinin kullanılması,beyit nazım biriminin kullanılması ,aruz ölçüsünün kullanılması, sanatlı bir söyleyiş olması, Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılması bu şiirin hangi geleneğe ait olduğunu gösterir?
8. Şiirin teması nedir?
9. “Açıl bağın gül ü ne**SR**ini ol **RuhSâRı** gö**RS**ünle**R**”

Yukarıda verilen dizede Bâkî’nin aliterasyon yaparken ses tekrarıyla ahengi sağladığı görülmektedir. Beyitin diğer dizesindeki aliterasyonu da siz gösteriniz.

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdaki beyitlerden hangisi bir gazelin veya kasidenin ilk beyti olamaz?

- A) Hâsılım yok ser-i kuyunda beladan gayrı
Garazım yok reh-i aşkında fenadan gayrı
- B) Âşiyân-ı mürğ-i dil zülf-i perişânındadır
Kande olsam ey peri gönlüm senin yanındadır
- C) Mende Mecnûndan füzûn âşıklık istidâdı var
Âşık-ı zadık menem Mecnûnun ancak âdı var
- D) Merdane aşk-ı yar ile meydana girmişem
Meydan içinde hecr ile merdane yanayın

Çözüm: D seçeneği

11. Uygulama

Aşağıda gazelle ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Gazelin ilk beytine matla denir.
- B) En güzel beytine beytül gazel denir .
- C) Beyitler arasında anlam birliği bulunan gazellere yek avaz gazel denir.
- D) Ortadan ikiye bölünüp dörtlük yapılabilecek şekilde yazılan gazellere musammat gazel denir.

Biyografi

Bakî (1526-1600): Osmanlı Divan Edebiyatı'nda şiire biçim ve içerik açısından birçok yenilik getirmiş ve yaşarken “sultanü’ş-şuârâ” (şairler sultanı) unvanını almıştır. Kanuni Sultan Süleyman’ın ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü anlatan “Kanuni Mersiyesi”ni yazmıştır. Başarılı kasideleri de olmasına rağmen gazel şairi olarak tanınır. Şiirlerinde tasavvufa değil, dünyevi aşka önem verdi.

Duru ve temiz bir İstanbul Türkçesinin yanı sıra şiirlerinde halk deyimleri ve söyleyişleri de kullandı. Başında münacaat ve na’t bulunmayan divanında 27 kaside, 2 terkibi-bend, 1 terciibend, 7 tahmis, 619 gazel, 24 kıta, bir tarih ve 38 müfred yer alır. Çevirileri ve dinî konularda eserleri de var.

Eserleri:

Dîvân-(4508 beyitlik, en önemli eseri), Fazâ’ilü’l-Cihad, Fazâ’il-i-Mekke, Hadîs-i Erbain Tercümesi...

12. Metin Hazırlık

- Bir kişiyi övmek için şiir yazılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Günümüz Türkçesi

Ey göz! Gönlümdeki içimdeki ateşlere gözyaşımından su saçma. (Ki) Çünkü bu kadar çok tutuşan ateşlere suyun faydası olmaz.

Dönüp duran (gök)kubbenin rengi su renginde midir, yoksa gözümden akan yaşlar mı dönen kubbeyi kaplamıştır, bilemiyorum.

(Ey sevgili!) Senin kılıcının (kılıca benzeyen keskin bakışlarının) zevkinden gönlüm parça parça olsa da buna şaşılmaz. (Nitekim) Su da akarken duvarda yarıklar meydana getirir.

Bahçıvan, gül bahçesini sele versin (boşuna) zahmet çekmesin. Bin gül bahçesine su verse senin yüzün gibi (güzel) bir gül açılmaz.

Dostlarım! Eğer (sevgilinin) elini öpmek arzusuyla ölürsem toprağımdan bir testi yapın ve sevgiliye onunla su verin.

Seni övmenin bereketinden dolayı Fuzûlî'nin sıradan sözleri nisan bulutundan düşüp iri inciye dönen su damlası gibi birer inci olmuştur.

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

âb: Su.

aceb yoh: Şaşılmaz.

çâk çâk: Parça parça kılıç şakırtısı.

denlü: Denli, gibi, kadar.

ebr-i nisan: Nisan bulutu.

gûn: Renk.

dîvâr: Duvar.

kûze eylen: Testi yapın.

min: Bin.

mürûr: Akma, geçme.

na't: Överek anlatma, niteleme.

rahne: Yarık, oyuk.

teg: Gibi; tek

yümn-i na't: Na'tın uğuru, bereketi.

temren: Ok ucu.

âb-gûn: Su rengi, mavi.

bağ-bân: Bahçıvan.

bûs: Öpme, öpüş, öpücük.

dest: El.

eşk: Gözyaşı.

gül-zar: Gül bahçesi.

günbed-i devvâr rengi: Gökyüzünün rengi.

lü'lü-i şah-vâr: Şahlara yakışır kıymetli inci.

muhît olmak: Kaplamak, çevrelemek.

mürûr ilen: Geçmek, akma suretiyle,

peykan: Okun ucundaki sivri çelik parça.

suya vermek: Mahvolmaya bırakmak.

od: Ateş.

yâd: Hatırlama, anma.

Bilgi Kutusu

Kaside, divan şiirinde din ve devlet büyüklerini övmek için yazılmış şiirlerdir. Nazım birimi beyit, birim sayısı 33-99 arasındadır. Aruz ölçüsüyle yazılır. Kafiye şeması gazel gibidir: aa- ba- ca- da-...

Kasidenin ilk beytine “**matla**”, son beytine “**makta**”, en güzel beytine “**beytü'l-kasîd**”, şairin mahlasının geçtiği beyte “**taç beyit**” adı verilir.

Kasidenin bölümleri şunlardır:

1. **Nesib ya da Teşbib:** Kasidenin giriş bölümüdür. 15-20 beyit kadar olan bu bölümde,

konuyla ilgisi olmayan durumların (bahar, kış, ramazan vb.) tasvirleri yapılır.

2. **Girizgâh:** Kasidenin, nesib bölümünden asıl bölüm olan methiye bölümüne geçerken söylenen beyit ya da beyitlerden oluşan bölümdür. Bu bölüm iki bölümü birleştiren basamak görevindedir.
3. **Methiye:** Kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölümdür. Kasidenin asıl bölümüdür. Beyit sayısı sunulan kişiye ve şaire göre değişir.
4. **Tegazzül:** Gazel söyleme anlamına gelir. Kasidede, kaside ile aynı ölçü ve uyakta bir gazel söylenmesidir. Bu bölümün her kasidede bulunması zorunlu değildir.
5. **Fahriye:** Kasidede şairin kendisini, sanatını övdüğü bölümdür
6. **Dua:** Kasidenin son bölümüdür. Bu bölümde övülen kişi ile ilgili iyi dileklerde bulunulur, dua edilir.

Kasideler;

- Rediflerine (gül redifli kasideler “verdiye”),
- Nesiblerine (giriş bölümünde bahar anlatılanlar “bahariye”) ve
- Konularına (**Tevhit**;Allah’ın birliğini anlatan kasideler, **Münacat**; Allah’a yakarış ve niyaz bildiren kasideler, **Naat**; Hz.Muhammed’i övmek için yazılan kasideler, **Medhiye**; padişah, sadrazam, şeyhülislam...gibi devrin büyüklerini anlatan kasideler, **Hicviye**; bir kimseyi olay veya durumu yermek için yazılan kasideler, **Mersiye**; önde gelen birinin ölümünden duyulan acıyı dile getiren kasideler) göre ad alırlar. “Su Kasidesi” adlı naat örneği Fuzuli’nin Türkçe Divan’ındadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. "Su Kasidesi" nin konusuna göre türü nedir?
2. "Su Kasidesi" nde her beyit kendi içerisinde bir bütündür.Beyitlerde başlayan anlam yine aynı beyitin içinde bitmektedir. Beyitlerdeki uyak ve redif olarak kullanılan “su” kelimesi beyitler arasında nasıl bir ilişki sağlamaktadır?
3. Birinci beyitte geçen hüsnitalil sanatını nedeniyle açıklayınız.
4. Söyleyici gözyaşının gökyüzünü kaplayacak kadar çok olduğunu söyleyerek hangi sanatı yapmıştır?
5. Âşığın parça parça olan gönlü üstünde yarıklar olan duvara benzetilmesi hangi sanattır?
6. Metinden tenasüp sanatını örnekleyiniz.
7. Şiirde ‘teg’ kelimesi hangi anlamda kullanılmıştır?
8. Söyleyici, sevgilinin (Hz. Muhammed) elini öpmek arzusunda . Bunu gerçekleştirebilmenin yolu nedir?

Çözümlü Örnek Soru

Kaside ile ilgili olarak verilen aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) İlk beyti kendi içinde kafiyeleşir.
- B) Şairin mahlasının geçtiği beyte taç beyit denir.
- C) Birinci beytine matla, son beytine makta denir.
- D) Sadece rediflerine ve nesiblerine göre ad alır.

Çözüm: D seçeneği. Sadece rediflerine, nesiblerine ve konularına göre ad alır.

12. Uygulama

Aşağıdakilerden hangisi kasidenin bölümlerinden biri değildir?

- A) Fahriye
- B) Yek avaz
- C) Methiye
- D) Dua

Biyografi

Fuzûlî (1480? - 1556) Azeri asıllı Türk şair. Öğrenimi hakkında kesin bir bilgi olmayıp, eserlerinden İslami bilimler ve dil alanında çok iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Türkçe divanının ön sözünde, “Bilimsiz şiir temelsiz duvar gibidir, temelsiz duvar da deşersizdir.” demektedir.

Eserlerinde kullandığı dil dönemindeki divan şairlerine göre daha sade, anlaşılır bir Türkçedir. Halk deyişlerinden bolca yararlanmıştır.

Leyla ve Mecnun mesnevisi aynı konuda yazılmış (Arapça ve Farsça dahil) en iyi mesnevilerden biridir. Kanuni’nin Bağdat’ı fethinden sonra padişaha kasideler sunmuştur. Padişah tarafından beğenilen kasideler karşılığında 9 akçelik maaşla ödüllendirilmiştir. Maaşını alamayınca ünlü mektubu Şikayetnâme’yi yazmıştır. Şikayetnamesinde;

“Selam verdim rüşvet değildir diye almadılar.

Hüküm gösterdim faydasızdır diye mültefit olmadılar” der.

Eserleri:

Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde de eserler vermiştir. Divan, Beng ü Bade, Leyla ile Mecnun, Kırk Hadis, Hz. Ali Divanı , Hadikatü’s-Süeda, Mektuplar (Mektubat), Enis’ül-Kalb, Heft Cam (sâkinâme), Rind ü Zahid, Risale-i Muamma, Dîvan (manzum), Matlau’l-İtikad (mensur)...

13. Metin Hazırlık

- Mahallileşme akımı hakkında bilgi toplayınız.

ŞARKI

Sevdiğim cânım yolunda hâk ile yeksân olduğum
 İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
 Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum
 İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Gâhi Feyz-âbâda doğru azmedüp eyle safâ
 Âsaf-âbâda gelüp gâhî salın ey meh-likâ
 Gel hele gör sahn-ı Sa'dâbâda hiç olmaz behâ
 İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm
 Bend bend olsun hâm-ı zülfün şikâr olsun Nedîm
 Sen salın cânâ yolunda hâksâr olsun Nedîm
 İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
 fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Nedîm, Divan

Günümüz Türkçesiyle

Sevdiğim, canım yolunda toprakla bir olduğum! Kurban olduğum, bayramdır, nazla gezmeye çık! Ey aşkı uğrunda bülbül gibi ağlayıp feryat ettiğim! Kurban olduğum, bayramdır, nazlı nazlı gezin, dolaş!

Bazen Feyzâbâda doğru gidip eğlen, bazen de -ey ay yüzlü!- Âsafâbâda gelerek salın, yürü. Hele gel de Sâdâbâd meydanının paha biçilmez güzelliğini gör. Kurban olduğum, bayramdır, nazla gezmeye çık!

Sen gül gibi açıl da Nedîm ağlayarak bülbül olsun. Zülfünün kıvrımları düğüm düğüm olsun da Nedîm onlara tutulsun, avlansın. Ey sevgili! Sen salın da Nedîm ayağının altına serilsin. Kurban olduğum, bayramdır, nazla gezinmeye çık!

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

baha: Şaşma, korku bildiren ünlem.**hâki yeksan:** Yerle bir olmak.**hezâr :** Bin.**müştak:** Özleyen göreceği gelen.**safa:** Topraktan yapılmış su kabı, maşrapa.**şikâr:** Avlanan hayvan.**bend :** Bağ.**hamı zülf:** Zülfün kıvrımı, bükümü.**mehlika:** Ay yüzlü.**nalân:** İnleyen.**sahnı sadabad:** Sadabad sahnesi.

Bilgi Kutusu

Şarkı, divan şiirine Türklerin kazandırdığı, halk edebiyatındaki türkü ve koşmadan esinlenerek oluşturdukları nazım şeklidir. Dörtlüklerle yazılan bu nazım şeklinin bentlerle yazılan şekilleri de vardır. Bent sayısı 3 ile 5 arasında değişir. Bestelenmek için yazıldığından bent sayısı fazla değildir. Şarkıların konusu genellikle “aşk, sevgili, eğlence” gibi din dışı konulardır. Şarkıda her bendin üçüncü dizesine miyan (orta) ya da miyanhane; sonda tekrarlanan dizeye de nakarat denir. Şarkının uyak düzeni (aaax, bbbx...) şeklindedir. Lale Devri şairi Nedim, bu türün en büyük şairidir. Nedim şiirlerinde mahallîleşme akımını ustaca kullanmıştır. Mahallîleşme akımının başlıca özellikleri şunlardır:

- Halkın konuştuğu İstanbul Türkçesine özgü söyleyiş özelliklerinin, deyim ve mecazların şiire girmesi,
- Divan şiirinin soyut dünyası dışına çıkılarak şiirde günlük yaşamı yansıtan öğelere yer verilmesi; örneğin, yaşanan mekânlara ve gerçek sevgililere ilişkin betimlemeler yapılması,

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şiirin birim değeri ve sayısı nedir?
2. Birimler arasında tema olarak bir anlam bağı var mıdır?
3. Şiirde kendi anlamı dışında kullanılan “bülbul” kelimesi güzel sesli âşık anlamında kullanılmıştır. Böyle kelimelerin kullanımının şiirin çağrışım gücünü artırmada nasıl bir etkisi vardır?

4. Sevdiğim cânım yolunda hâk ile yeksân olduğum

İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Ey benim aşkında bülbul gibi nâlân olduğum

İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

zengin uyak redif

diğer dörtlüklerdeki uyak ve redifleri de siz bulunuz.

5. Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum ----- Nida-teşbih
 Cümle yâran sana uşşâk olduğun bilmez misin -----İstifham
 Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin -----Mübalâğa
 Aşağıdaki dizelerde geçen sanatları da siz bulunuz.
 Cümle yâran sana uşşâk olduğun bilmez misin
 Cümlelerin tâkatleri tâk olduğun bilmez misin
 Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin
 İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
6. İmge, şiirde şairin vermek istediği mesajı somutlaştırmaya yarar. Dörtlüklerdeki imgeler hangileridir? Belirleyiniz.

Çözümlü Örnek Soru

Halk edebiyatındaki “türkü” nün divan edebiyatında karşılığı olan nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Gazel B) Şarkı C) Kaside D) Mesnevi

Çözüm: B seçeneği

13. Uygulama

Şarkı nazım şekli için aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Dörtlüklerden oluşan bir nazım şeklidir.
 B) Divan edebiyatına Türkler kazandırmıştır.
 C) 11’li hece ölçüsüyle yazılır.
 D) Bestelendiği için fazla uzun değildir.

Biyografi

Nedim: Türk edebiyatında “şarkı” denilince akla gelen ilk şairdir. Asıl adı Ahmet’tir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Müderrislik, İbrahim Paşa’nın kütüphanesinde müdürlük yapmıştır. Lale Devri’ne tanık olmuştur. 1730 Patrona Halil isyanında ölmüştür.

Nedim, divan şiirine yenilik getirmiş, bu şiirin soyut dünyasından çıkarak dış dünyayı ve duyguları gerçek yönleriyle vermeye çalışmıştır. Halk zevkinin inceliklerine dikkat etmiş, halk deyimlerini ve söyleyişlerini şiirlerinde kullanmıştır. İstanbul Türkçesi onunla

büyük ölçüde şiir dili hâline gelmiştir. Klasik şiirin mazmunlarının yanında yeni mazmunlar oluşturmıştır. Şiirlerinde maddi ve beşeri aşkı, şen şakrak ve çarpıcı bir şekilde dile getirmiştir. Güçlü tasvirleri, ince hayalleri ve güzel anlatımıyla yaşadığı Lale Devri'ni ve eğlencelerini başarılı bir şekilde anlatmıştır. Farsça şiirleri de olan şairin hece vezniyle bir de türküsü vardır. Divan'ından başka Arapçadan bazı tercüme nesirleri vardır.

Dil Bilgisi

İsim Tamlamaları

En az iki tane ismin oluşturduğu tamlamalardır. Bu tamlamalarda birinci isim “tamlayan” ikinci isim ise “tamlanan” adını alır. Tamlayan ilgi ekini, tamlanan ise iyelik ekini alır.

Tamlayan ekleri (ilgi hâli eki): -ın, -in, -un, -ün, -(n)ın, -(n)in, -(n)un, -(n)ün.

Tamlanan ekleri (iyelik eki): -ı, -i, -u, -ü, -(s)ı, -(s)i, -(s)u, -(s)ü.

Belirtili İsim Tamlaması

Dağlar**ın** suyu **u** aktı.

(tamlayan) (tamlanan)

Birinci isim tamlayan ekini (-ın,-in,-un,-ün) ikinci isim de tamlanan ekini (-ı,-i,-u,-ü) aldığında bu kelime grubu belirtili isim tamlaması olur.

UYARI: İsim tamlamalarında iki unsurun da isim olması gerekir.

Belirtili İsim Tamlamalarının Özellikleri

- Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan yer değişirebilir.

Bırakmıyor yakas**ını** Yunus'**un**.

(tamlanan) (tamlayan)

- Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı ya da tamlananı zamir olabilir.

Güller**in** bazıları **ı** Herkes**in** fikri **i**

(isim, zamir) (zamid, isim)

(tamlayan, tamlanan) (tamlayan, tamlanan)

- Tamlayan ile tamlanan arasına başka kelimeler girebilir.

Sevgilinin bahçede açılan **nar çiçeğini** (Tamlayan ve tamlanan arasına sıfat-fiil girmiştir.)

(tamlayan) (tamlanan)

- İsim tamlamalarında birden fazla tamlayan ya da tamlanan bulunabilir.

Sevgilinin ince uzun **boyu** fıstık çamı yürüyüş **tarzı**

(tamlayan)

(tamlanan)

(tamlanan)

2. Belirtisiz İsim Tamlaması

saadet yolu

(tamlayan)(tamlanan)

Tamlayanın ek almadığı sadece tamlananın ek aldığı isim tamlamalarıdır.

Belirtisiz İsim Tamlamalarının Özellikleri

- Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına hiçbir kelime girmez.
- **Belirtisiz isim tamlamalarında yer isimleri oldukça fazladır.**

Zigana Geçidi, Ok Meydanı...

- **Bazı birleşik kelimeler belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşturulabilir.**

Gülyağını fazla sürmüşsün. (gül+yağ-ı)

3. Zincirleme İsim Tamlaması

Sevgilinin gül **bahçesi**

(tamlayan)

(tamlanan)

belirtisiz isim tamlaması

Sevgilin**in** gül bahçesin**in** rengi.

zincirleme isim tamlaması

(tamlayan)

(tamlanan)

(tamlanan)

Zincirleme isim tamlaması, ikiden fazla isimden oluşan isim tamlamalarıdır. Önceden oluşturulmuş olan bir isim tamlamasına yeni bir unsur (tamlayan ya da tamlanan) daha eklenmesiyle veya iki isim tamlamasının birleştirilmesiyle elde edilir.

Çözümlü Örnek Soru

Göle su gelene kadar, kurbağanın gözü patlar.

Bu atasözündeki tamlamanın benzeri aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- A) Kasideler rediflerine göre ad alır.
- B) Şehirdeki gökdelenler, ürkütücü geliyor.
- C) Geri dönüşümü topluma öğretmeliyiz.
- D) Okulun duvarlarını onarmak lazım.

Çözüm: D Seçeneği. A seçeneğinde tamlama yoktur. B ve C seçeneğindeki “şehirdeki ve geri” kelimeleri sıfattır. Okulun duvarları, isim tamlamasıdır.

14. Uygulama

Cümle yâran sana uşşâk olduğun bilmez misin

Cümlelerin tâkatleri tâk olduğun bilmez misin

Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin

İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Verilen dörtlükteki isim tamlamasını bulunuz.

YAZMA

a. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Mânî nasıl Yazılır?

Mânî dört dizeden oluşur. Her dizenin ayrı bir özelliği vardır. Mâninize başlamadan evvel 1, 2 ve 4. dizelerde kullanacağınız uyumlu kelimeleri önceden tespit ediniz. Daha sonra bu kelimeleri uyak olacak şekilde uygun cümlelerle dizelere yerleştiriniz.

1. dize: Mânîye girebilmek için yazılır. Doldurmadır.
2. dize: İlk dizeyle ilgili bir cümle yazmak gerekir ki uyumlu olsun. Yine doldurmadır.
3. dize: Asıl söylenmek istenenin yazıldığı mâninin önemli dizesidir. Uyak düzenine uyma zorunluluğu yoktur.
4. dize: 3. dizenin devamı olup uyak düzenine uyması gerekir. Neden-sonuç ilişkisini anlatan önemli bitiş dizesidir. Cümle havada kalmamalıdır.

Koşma yazmak için de öncelikle bir uyak(ayak) kelime veya cümle gereklidir. Bu ayağa göre şiirin teması seçilir. Uyak olarak ele alınacak bu kelime ile bir cümle oluşturarak şiire başlanır. Dizelerin hepsinin ölçüsü 11'li olmak zorundadır. Uyak kelimesi dizenin başında, ortasında veya sonunda kullanılırsa bundan sonraki dizelerin de hep aynı yerde kullanılması gerekir.

Bir dörtlükte uyak olarak kullanılmak istenilen kelime türetilerek birçok benzer kelime elde edilebilir. Kelimeler türetilirken birçok uyak kelime bulunabilir. Türetilen kelimelerin kök kısmı esas alınmalıdır. Kelimenin eki uyak değil rediftir. Redifle şiir yazılmaz.

Örneğin ayak kelimesi 'yaşlar' olsun diyelim. Bu kelimeye uyaklar bulmaya çalışalım: 'başlar, işler, düşler, kışlar, kaşlar, şeklinde çoğaltılabilir. Bu uyakları anlamlarına göre uygun yerlere yerleştirebilirsiniz.

b. Yazma Sürecini Uygulama

Mânî ve koşmayı yazarken tür özelliklerine dikkat ediniz. Öğrendiğiniz dört mânî türünden birini yazabileceğiniz gibi koşma nazım türlerinden de güzelleme, koçaklama, ağıt, taşlama birini seçerek bir şiir yazabilirsiniz. Yazacağınız mânîlerde veya koşmalarda öğrendiğiniz söz sanatlarını kullanarak metninizi zenginleştirebilirsiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

Halk şiiri ve divan şiiri nazım biçim ve türlerinden hoşunuza giden şiirler seçerek bir şiir defteri oluşturunuz. En beğendiklerinizi çevrenizdekilerle paylaşınız.

ÖZET

İlk İslami Ürünler (Geçiş Dönemi 11.-12.yy): Kutadgu Bilig (11.yy.) - Yusuf Has Hacıp, Divanu Lugâti't-Türk (11.yy.) - Kaşgarlı Mahmut, Atabet'ül Hakayık(12.yy) - Edip Ahmet Yükneki, Divan-ı Hikmet (12.yy) - Ahmet Yesevî.

İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı: Divan ve Halk edebiyatı olmak üzere iki koldan yürümüştür.

Halk edebiyatı, eserlerin büyük bir kısmı şiirdir. Saz eşliğinde doğaçlama olarak oluşan eserlerde nazım birimi dördlük; ölçü, hecedir. Halk edebiyatı dinî - tasavvufi, anonim ve âşık tarzı halk edebiyatı olarak üçe ayrılır.

Dinî-tasavvufi halk edebiyatı, İslamiyet'i öğretmek veya sevdirmek amacıyla oluşturulan eserlerin bulunduğu edebiyat koludur. Eserler; ilahi, nefes, deme, şathiye, nutuk, devriye, gibi adlar alır.

Anonim halk edebiyatı, halkın ortak malı olarak kabul edilen ürünlerin bulunduğu edebiyat koludur. Mânî, anonim halk edebiyatının en küçük nazım birimidir. 7'li hece ölçüsüyle söylenir. Genelde dört dizeden oluşur, uyak örgüsü aaxa şeklindedir. Çoğunlukla asıl söylenmek istenen üçüncü ve dördüncü dizede söylenir. İlk dizeler doldurma adını alır ve uyak için söylenir.

Âşık tarzı halk edebiyatı, saz şairlerinin oluşturduğu gelenekle ortaya konan edebiyattır. Nazım biçimleri "semai, varsağı, koşma, destan" gibi adlar alır. Koşma, halk şiirinin en sevilen ve yaygın nazım şeklidir.

Divan Şiiri Özellikleri

Divan şiirinde en çok kullanılan nazım birimi beyittir. Beyitler kendi içinde anlam bütünlüğüne sahiptir. Bütünde değil parçada anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Büyük çoğunluğu aruz ölçüsüyle kaleme alınan divan şiirlerinde, Arap ve İran edebiyatından alınan nazım şekilleri kullanılmıştır. Genellikle tam ve zengin uyak ile yazılmıştır.

Divan edebiyatı nazım şekillerinden **gazel**; aşk, kadın, şarap konularında yazılan lirik şiirlerdir.

Kaside, divan şiirinde din ve devlet büyüklerini övmek için yazılmış şiirlerdir. Şarkıyı, divan şiirine Türkler kazandırmıştır. Şarkı halk edebiyatındaki türkü ve koşmadan esinlenerek oluşturulmuş nazım şeklidir. Bent sayısı 3 ile 5 arasında değişir. Şarkıların konusu genellikle "aşk, sevgili, eğlence" gibi din dışı konulardır.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1. Aşağıdakilerin hangisinde İslamiyet öncesi döneme ait türler bir arada verilmiştir?

- A) Koşuk – Semai – Varsağı – Ağıt
- B) Koşuk – Sagu – Destan – Sav
- C) Koşuk – Ağıt – Sav – Destan
- D) Koşma- Semai – Sagu – Sav

2. Aşağıdakilerden hangisi, İslam öncesi Türk edebiyatı nazım türlerinin ortak özelliklerinden biri değildir?

- A) Ulusal ölçü heceyi kullanmak
- B) Arı bir Türkçeyle söylenmiş olmak
- C) Genellikle yarım kafiye olmak
- D) Dinî ve tasavvufi konuları işlemek

3. Keldin esin esneyü (Rüzgâr eserek geldi)
 Kadka tükel osnayu (Kar tipiye benzedi)
 Kirdi bodun kasnayu (Halk titreyerek evlere girdi)
 Kara bulıt kükreşür (Kara bulutlar görülüyor)

Bu dördlük İslamiyet öncesi Türk edebiyatı ürünlerinden hangisine örnektir?

- A) Sagu
- B) Koşuk
- C) Sav
- D) Koşma

4. Aşağıdakilerden hangisi Uygur Dönemi eserlerindendir?

- A) Irk Bitik
- B) Orhun Yazıtları
- C) Kutadgu Bilig
- D) Dede Korkut Hikâyeleri

5. Aşağıdakilerden hangisi Dede Korkut Hikâyeleri'nin özelliklerinden biri değildir?

- A) 15. yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'da Türkler arasında yaygın olarak anlatılan on iki hikâyeden oluşur.
- B) Türk boylarının yaşamının konu edildiği bu hikâyeler destan geleneğinden halk hikâyesine geçişin ilk örnekleridir.
- C) Masal ve destanlarda görülen olağanüstü niteliklerin bu hikâyelerde bulunmaması dikkat çekicidir.
- D) İçerisinde Türk boylarının inançları, âdetleri ve yaşayışları hakkında pek çok bilgi bulunmaktadır.

6. I. Konular halkın yaşantısından alınır.

II. En çok kullanılan nazım türü şarkıdır.

III. Süsten uzak, yalın bir dili vardır.

IV. Hece ölçüsü kullanılır.

Yukarıda numaralanmış cümlelerden hangisi halk edebiyatının özelliklerinden biri değildir?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

7. Aşağıdakilerden hangisi dinî-tasavvufi halk edebiyatıyla ilgili yanlış bir bilgidir?

- A) Tasavvuf şiir geleneğini oluşturan ilk şair Hoca Ahmet Yesevi'dir.
- B) Eserler İslam tasavvufunu öğretmek ve yaymak için yazılır.
- C) Eserlerde Arapça, Farsça kelimelere yer verilir.
- D) 16. yy.dan sonra oluşmuş bir edebiyattır.

8. On birli hece ölçüsüyle yazılır. Dörtlük sayısı üç ile beş arasındadır. Âşık edebiyatının en çok kullanılan nazım biçimidir. "Taşlama, koçaklama, güzelleme, ağıt" gibi türleri vardır. Divan edebiyatında konu bakımından karşılığı gazeldir. Uyak düzeni "abab, cccb, dddb..." şeklindedir.

Yukarıda sözü edilen nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Destan
- B) Mânî
- C) Koşma
- D) Semai

9. Aşağıdakilerden hangisi divan edebiyatının özelliklerinden biri değildir?

- A) Nazım birimi olarak dördlük, genel olarak yarım uyak kullanılmıştır.
- B) Konudan çok konunun işlenişine önem verilmiştir.
- C) Söz ve anlam sanatları, ustalık göstermenin bir ölçüsü kabul edilmiştir.
- D) Aşk, şarap, din ile ilgili konular ve felsefi düşünceler işlenmiştir.

10. Türk edebiyatına ait bir nazım şeklidir. Bu nazım şeklini divan edebiyatına Türkler kazandırmışlardır. Genellikle üç ile beş dördlükten oluşan bu türde aşk ve sevgilinin güzelliğinden söz edilir.

Bu parçada sözü edilen nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Türkü
- B) Tuyuğ
- C) Güzelleme
- D) Şarkı

11. **Türküde kavuştak olarak adlandırılan bölüme şarkıda ne ad verilir?**

- A) Miyan
- B) Fasil
- C) Bent
- D) Beyit

12. **Aşağıdakilerden hangisinde anonim halk edebiyatı nazım şekilleri bir arada verilmiştir?**

- A) Ninni, ağıt, mâni
- B) Türkü, güzelleme, ninni
- C) Şarkı, türkü, mâni
- D) Nefes, mâni, ninni

13. (I) Kasidenin girişi ve şiir yönünün en ağır basan bölümüne teşbib, (II) kasidenin nesip bölümünden methiye bölümüne geçerken söylenen beyit veya beyitlere miyan, (III) kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölüme methiye, (IV) kaside şairinin kendini övdüğü bölüme fahriye denir.

Yukarıdaki parçada numaralanmış ifadelerin hangisinde yanlış bilgi verilmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV

14. Seni düşünmek güzel şey, ümitli şey

Dünyanın en güzel sesinden

En güzel şarkıyı dinlemek gibi bir şey...

Yukarıdaki altı çizili tamlamanın benzeri aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- A) Sana aldığım armağanı postayla göndereceğim.
B) Şehrin görmediğim uzak semtlerini de gezdim.
C) Uzun çalışmalar sonucu yarışma birincisi oldu.
D) Yaşamı boyunca onu tekrar göremedi.

15. **Aşağıdakilerin hangisinde tamlayanla tamlanan arasına bir sıfat girmiştir?**

- A) Yeni defterini beyaz bir kâğıtla kapladı.
B) Eski kafesin içinde minik bir kuş vardı.
C) Kahveci, sobanın yanında uyuklayan ihtiyara seslendi.
D) Kasaba, güneşin ilk ışıklarıyla aydınlatılmıştı.

16. **Aşağıdakilerin hangisinde “ve” bağlacı tamlananları bağlamıştır?**

- A) Yürek sızıları ve çarpıntıları arasında geçti hayatı.
B) Onu anlayacak ve mazur görecekt tek insan yoktu etrafında.
C) Hayatın anlamı ve güzelliği dediğin bu mudur?
D) Zeki ve başarılı öğrencilerin olduğu bir sınıftı.

CEVAP ANAHTARI

1. Uygulama

- a. Dörtlükle ilgili olarak 8 'li hece ölçüsü kullanıldığı söylenemez.
- b. Dörtlükte -----aşk -----teması işlenmiştir.
Kullanılan dil, ----- arı ----- bir Türkçedir.

2. Uygulama

İslamiyet öncesi dönemde ...yuğ... adı verilen cenaze törenlerinde söylenen bu şiir-
lere -----sagu” ----- adı verilir. Özellikleri,7’li hece ölçüsü ile söylenip uyak düzeni
...aaab...şeklinde-dir.Nazım birimi ----- dörtlük ----- tür.Koşuklar gibi ----- ko-
puz ----- eşliğinde söylenir. Ölen kişinin yiğitliğini, yaptığı işleri, değerini anlatan ve
ölümünden doğan acıyı dile getiren bu türe halk edebiyatında ----- ağıt ----- divan
edebiyatında ise ----- mersiye- ----- adı verilir.

3. Uygulama

Kişiler	Adının anlamı	Unvanı	Temsil ettiği kavram
Kün Togdı	Gün Doğdu Doğan güneş	Hükümdar	Adalet (Doğruluk)
Ay Toldı	Ay Doldu Dolunay	Vezir	Mutluluk (Saadet)
Ögdülmiş	Övülmüş	Bilge,Vezirin oğlu	Akl (bilgi)
Odgurmuş	Uyanmış	Derviş	Akıbet (yaşamın sonu)

4. Uygulama

Şiirlerin uyak türü yarımdır.

5. Uygulama

Hangi yüzyıl olursa olsun İnsan ile nesne arasındaki ilişki, insanın kendini ve kendi
dışındaki nesneleri anlamaya çalışması ortaya çıkan bilgi kavramı, her zaman her yüzyılda
önemini korumuştur.Farklı yüzyıllarda yaşamış olmalarına karşın sanatçıların bu konu-
yu ele alışlarındaki ve bakış açılarındaki benzerlikler, konunun da evrensel olmasıdır.

6. Uygulama

Hem hece hem aruz vezniyle yazılmıştır.

7. Uygulama

a. Nazım birimi: Dörtlük. Uyak düzeni :Düz uyak Ölçü: 4 + 4 = 8'li hece ölçüsü.

b. İlâhi.

8. Uygulama

Nazım birimi: Dörtlük Nazım türü: Nefes

Ölçü: 6+5=11'li hece ölçüsü

Uyak türü: **nur dan sayılır**

yâr dan sayılır

yarım uyak redif

9. Uygulama

Mânide dört dize bulunur.

10. Uygulama

Âşık edebiyatı ürünleri; semai, koşma, destan, varsağı'dır.

11. Uygulama

Beyitler arasında anlam birliği bulunan gazellere yek ahenk gazel denir.

12. Uygulama

Yek avaz kavramı gazelle ilgilidir.

13. Uygulama

Şarkı nazım şeklinde aruz ölçüsü kullanılır.

14. Uygulama

“Cümlelerin takatleri” isim tamlamasıdır.

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
B	D	B	A	C	B	D	C	A	D	A	A	B	B	D	C

4. ÜNİTE

DESTAN / EFSANE

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- Dünya edebiyatının ilk destanlarından bir örneği,
- Türk halk edebiyatından bir efsane örneğini ,
- İslamiyet öncesi Türk edebiyatından bir destan örneğini,
- İslamiyet sonrası Türk edebiyatından bir destan örneğini ,
- 1923-1980 yılları arasında yazılan bir yapma destan örneğini,
- Destan ve efsane türünün gelişimini,
- Destan ve efsane kavramları arasındaki farkları ,
- Destanın doğuş ve oluşum aşamalarını, millîlik özelliğini,
- Metindeki sıfat tamlamalarını ve bunların metindeki işlevlerini,
- Efsane derlemeyi ve
- “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” konusunda istenilen türde bir yazı yazabilme-
yi öğreneceksiniz.

ANAHTAR KELİMELE

Destan

Efsane

Doğal Destan

Yapma Destan

Sıfat Tamlaması

OKUMA

1. Metin Hazırlık

- Hangi destanları biliyorsunuz?

KALEVALA

Finlandiya ve Karelia'nın epik halk şiirlerinin yer aldığı Kalevala'yı diğer destanlardan ayrı kılan en önemli özelliği dünyayı "sözlerle değiştirmesidir." Kalevala'daki elli şiirin hemen hemen hepsinde yer alan ozan Vainamöinen (Vanmonen), şarkı söyleyerek büyü yapar, sözlerle savaşır, tekne yapmak için sözler arar. Fin halkının paganlıktan Hristiyanlığa geçiş sürecini anlatan destanda, yalnızca iki halkın çatışması değil aynı zamanda dostlukları, evlilikleri ve kültürlerinin kaynaşması da anlatılır.

Gökyüzünde yaşamakta olan Havalaların Bakiresi İlmatar, (...) çocuk beklemektedir. Coşkun denizlerin sularında yıllarca çalkalanır, ıstırap çeker. Efsanevî bir kuş, bakirenin dizini görür, yuvasını oraya yapar, yumurtalarını bırakır. Yumurtalar kırılır, denize dökülür, parçalarından gökyüzü, güneş, ay ve bulutlar meydana gelir. Ölümsüz Ozan Vainamöinen, İlmatar'dan dünyaya gelmiştir.

Aşağıda destanın giriş bölümünden bir bölüm verilmiştir.

RUNO 1 DESTANA GİRİŞ

İçimden geldi birden
Kapıldım hevese neden:
Şarkı söylesem,
Sözleri bestelesem,
Türkü çağırsam,
Ata şiirlerini ansam.
Kelimeler ağzımda erir,
Usul usul söz dökülür;
Uçar gider dilimden,
Dişi erime seğirdir.
Can kardeş, mutlu yoldaş,
Genç yaşının iyi dostu haydi!
Türküler okuyalım.
Yaklaş söyleşelim;
(...)

RUNO 2 OZAN HAYATA ALIŞIR

Vainamöinen kıyıya çıkmıştır. Hiçbir yerde istediğini bulamaz. Samps, Pellerroinen'den nebatları yetiştirmesini ister. Meşe ağacı çabuk gelişir, dalları gökyüzünü kaplar; ay ve güneş görünmez olur. Bundan memnun kalmayan Ozan esatiri bir yaratıktan ağaçları kesmesini ister, bütün ağaçlar devrilir; yalnız bir ağaç kuşlar için bırakılır. Kartal bundan memnundur. Ozana yardım eder. Bütün bitkiler çok güzel yetişir. Lakin arpa çıkmaz. Yeni tohum bulan Vainamöinen arpayı da yetiştirir. Tanrıya dua eder. (1-287)

Vainamöinen denizlerin ortasında,

Ağaçsız çorak bir adanın

Topraklarında gezdi,tozdu

Uzun yıllar yaşadı

Kim sürecek toprağı

Ekini kim işleyecek

Pellevoinen, delikanlı Samps

Sürse çorak toprağı

İşlese gerek (...)

Vainamöinen'in bilgisi ve tecrübesi artmıştır; şöhreti etrafa yayılmaktadır. Dolaylardan bir delikanlı onu kıskanır, boy ölçüşmek ister; karşılaşır. Sözen ve bilgiden yana delikanlı yenilir; Ozan'ın büyülerini ile büyülenir ve bir batağa saplanır. Kurtulmak çarelerini arayan delikanlı sonunda kız kardeşi Aino'yu Ozan'a vermek vadinde bulunur, kurtulur. Annesi bundan memnundur ancak Aino istemez.

Yaşlı, ağırbaşlı Vainamöinen

Vainöla ormanlarında,

Kalevala'nın bozkırlarında

Gezer tozar, şarkı okur;

Türküler çağırır,

Marifetlerini gösterir.

Sabah akşam, gece gündüz

Anar anlatır,

Geçmiş geleceği;

Çocukların bilemeyeceği,

Yiğitlerin beceremeyeceği,

Şu ölümlü dünyanın

Dertlerini yakınır. (...)

Zaman geçer, İlmarinen çeşitli güçlüklerle karşılaşır, devlerle, ejderhalarla çarpışır, birçok kahramanlıklar gösterir. Ozan Vainamöinen, Demirci İlmarinen'in sevdiği kızı almaya karar verir. İlmarinen kızakla, Ozan kayıkla Pohjola'ya varırlar. Pohjola'nın yaşlı kadını, kızın ozanla evlenmesini ister ancak kız, yaşlı ozanı istemez; demirciyi sevmektedir. Demirci İlmarinen, Pohjola'ya ulaşınca, kızı ister. Annesi kızı vereceğini ancak bazı şartların yerine getirilmesi gerektiğini söyler. Yılanlı tarlayı sürecek, Tuonela'da vahşi bir ayı yakalayacaktır. Bundan sonra Demirci İlmarinen ateş kartalının yardımıyla turna balığını öldürür, onu sevdiği kızın annesine götürür. Annesi en sonunda kızını vermeye razı olur. Düğün yapılır, Demirci İlmarinen kızı alarak Kalevala'ya götürür ve annesiyle tanıştır. Ozan Vainamöinen de bu ziyarette onlara eşlik eder ve Demirci İlmarinen'in kahramanlıklarını annesine anlatır.

Elias LÖNNROT, Kalevala

çev.: Lale Obuz - Muammer Obuz

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

esatir: Tarih öncesi tanrıların efsaneli serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özelemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler, mitoloji.

Kalevala: (Destanda) Finlandiya'nın güneyinde yaşayan halk.

nebat: Bitki.

runo: Hikâye, şiir, kaside, türkü, ilham anlamlarına gelmektedir.

Bilgi Kutusu

Dünyaca tanınan Fin destanı Kalevala, Elias Lönnrot (Elyas Lönrot) tarafından Fin kabileleri arasından derlenmiştir. Eserde doğaya karşı uğraş veren kuzey insanları, onların aile erdemleri, bilgeliği ve sözün yaratıcı gücü övülür. Destan kahramanları, olağanüstü özelliklere sahiptir. Olaylar dört kişi etrafında döner. Lemninkainen (Lemninkayne), Pohjola (Pojola)'nın (kuzey yöreleri) en güzel kızının gönlünü kazanmaya çalışan kişidir. Ilmainen (İlmanen), insanlara mutluluk getirdiğine inanılan fakat onları savaşa sürükleyen Sampo (Samfo) adlı büyülü değirmeni yapan demircidir. Vainamoinen, sözün büyülü gücünden yararlanan, tek gücü bilgelik olan yaşlı bir ozandır. Lempa ise kötülük ruhudur.

Aslı ölçülü ve uyaklı olan bu manzum destan dünyanın pek çok diline çevrilmiştir. Destan Finlilerin ulusal bilinçlerinin uyanmasında, unuttukları ana dillerini öğrenmelerinde oldukça önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Destanlar; savaş, göç ve doğal yıkımlar gibi önemli olayların etkisiyle söylenmiş yiğitlik ve olağanüstülüklerle dolu uzun, manzum hikâyelerdir. Destanlar milletlerin yaratılışını, gelişimini, hayatta kalma mücadelelerini anlatır. Aynı zamanda ulusların ilk sözlü ürünleridir. Mekân ve zaman kavramları bulunsa da çok belirgin değildir. Daha çok olağanüstü özelliklere sahip, kahramanlar ve bu kahramanların etrafında gelişen olaylar ön plandadır. Bu manzum hikâyeler ilahî bakış açısıyla yazılan epik şiirin ilk örnekleridir. Destanlar doğal ve yapma destan olarak ikiye ayrılır:

- Doğal destanlar:** Doğal destanların söyleyeni belli değildir. Yazının bulunmadığı dönemlerde ortaya çıkmış destanlardır. Doğal destanlar üç aşamadan oluşur:
 - Doğuş, oluşum aşaması:** Milletlerin tarihini derinden etkileyen olayların ve kahramanların ortaya çıktığı zamandır.
 - Yayılma aşaması:** Yaşanan olaylar ve olaylar içindeki kahramanlar, sözlü gelenek yoluyla ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılır.
 - Derleme aşaması:** Sözlü gelenekteki destanların şairler tarafından derlenmesidir.
- Yapma destanlar:** Bu destanlar belirli bir yazar tarafından eski örneklerle uygun ve manzum olarak ele alınan doğal destanlara benzeyen eserlerdir.

Dünya Edebiyatındaki Doğal Destanlar

Yunan Edebiyatı: İlyada ve Odyssea,

İran Edebiyatı: Şehname,
Fin Edebiyatı: Kalevala,
Hint Edebiyatı: Mahabharata, Ramayana,
Alman Edebiyatı: Nibelungen,
İngiliz Edebiyatı: Beowulf (Bivolf),
Rus Edebiyatı: İgor,
İspanyol Edebiyatı: La Cid (Lö Sit),
Fransız Edebiyatı: Chansen de Röland (Şanson dö Rölan),
Japon Edebiyatı: Şinto,
Sümer Edebiyatı: Gılgamış (Bilinen ilk destan)...

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metindeki olayı özetleyiniz.
2. Metnin teması nedir?
3. Metindeki olağanüstülükler nelerdir?
4. Metinden Fin kültürüne dair hangi özellikleri görüyorsunuz?
5. Okuduğunuz metne hâkim olan anlatım türünü belirleyiniz.

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdakilerden hangisinde destanın özelliği yanlış verilmiştir?

- A) Bir millete ait ortak görüştür. B) Olağanüstü özellikler taşır.
C) Mensur ağırlıklı yazılmıştır. D) Genellikle uzundur.

Çözüm: Destanlar manzum mensur karışıktır. **CEVAP: C**

1. Uygulama

“Gılgamış” destanı aşağıdaki uluslardan hangisine aittir?

- A) Sümerler B) Almanlar C) Fransızlar D) İranlılar

2. Metin Hazırlık

- Bulunduğunuz yörede anlatılagelen bir efsane biliyor musunuz? Efsanelere inanır mısınız?

GELİN KAYASI

Anlatırlar ki yaşlı bir kadınla gelini varmış. Kaynana o bilinen kaynanalardanmış. Gelinin her yaptığı işe kusur bulur, ona son derece sert davranırmış. Gelin hanım da onun bu sert tavırlarından çok korkarmış. Koyunları otlatmaya götürmesi onun için âdeta geçici bir kurtuluş olurmuş. O gün de öyle yapmış, koyunları önüne katıp otlatmaya gitmiş. Şurası burası derken koyunları uygun bir yere getirmiş. Kendisi de yorgun olduğu için bir ağacın altına uzanıvermiş. İşte ne olmuşsa bu arada olmuş. Gelinin üzerine bir ağırlık çökmüş ve uyuyakalmış. Ne kadar uyuduğu bilinmez, bir süre sonra uyanmış. Bakmış ki sürüsü ortalarda görünmüyor. Ne kadar aradıysa da oraya buraya ne kadar koşturduysa da sürüsünü bulmamış. Eli boş, boynu bükük olarak eve dönen gelin, olanları kaynanasına anlatmış. Gelin aldığı cevap karşısında donakalmış.

– “Git! Sakın sürüyü bulmadan da eve gelme!” Gelin evden ayrılmış ama ne yapacağını da bilmiyormuş. O, zaten bakılması gereken yerlerin hepsine bakmışmış. Eve dönmek istemiş ama kaynanasından da korktuğu için dönemiyormuş. Kurtuluşu Allah’a yalvarmakta bulmuş.

“Allah’ım... Tek şu sürüyü bulayım da bulduğum zaman beni taş kes. Umut kesilmez ya, o da öyle yapmış ve aramayı sürdürmüş. Derken sürüyü Büyük Akveren köyünün yakınlarında bulmuş. Bulmuş ama sevinmiş mi üzülmüş mü bilinmez, hemen oracıkta taş kesilivermiş.

Saim Sakaoglu, 101 Türk Efsanesi

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

Anlamını bilemediğiniz kelime ve kelime gruplarının anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz veya sözlüklerden yararlanarak öğreniniz.

Bilgi Kutusu

Efsane; kişi, yer ve olayları konu alan, inandırıcılık özelliğine sahip olmakla birlikte, olağanüstülükler yer veren, kaynaklarını genellikle geçmişten alan kısa ve anonim anlatılardır. Hayalî hikâye ve söylence olarak da tanımlanır. Efsanelerdeki temel amaçlardan önemlisi toplumsal değerlerin yaşatılmaya çalışılmasıdır. Bu değerler, daha çok örnek tipler aracılığıyla devam ettirilmiştir. Bu bakımdan toplum hayatında olumlu davranışları ile etkili olan toplumlara yön veren tiplerin davranış ve hareketleri, efsanelere konu olabilir. Halk kültürünün değerli verimlerinden olan efsanelerin ayrıca, gelenek ve görenekleri korumak, insanlara ders vermek, kişilere ve yerlere saygınlık kazandırmak gibi toplum yaşamında önemli işlevleri vardır. Bir diğer özelliği ise efsanelere halkın inanmasıdır. Bu yönüyle efsaneler masallardan ayrılır. Efsanelerin konuşma diline dayalı düz bir anlatımı vardır.

Efsane türü 19. yy. ın başlarından itibaren Avrupa’da ilgi görmeye başlamıştır. Efsane konusunda önemli çalışmayı Grimm Kardeşler yapmıştır. Türk edebiyatında ise Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoglu, Şerif Aktaş, Metin Ergun’un çalışmaları bulunmaktadır. Türk efsanelerini; dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler, tarihî efsaneler, tabiatüstü şahıslar ve varlıklar üzerine efsaneler, dinî efsaneler gibi sınıflandırmak mümkündür. Dinî nitelikteki efsanelere menkıbe adı verilir.

Efsaneler oluşurken mitolojik kökler, tarihî kökler, dinî kökler, hayalî ve fantastik köklerden beslenir. Anadolu kaynaklı efsanelerin hemen hemen hepsi yaşanmış olayları yansıtır ve yaşamış kişileri konu alır.

Anadolu kaynaklı efsanelere örnekler:

Truva Atı (Çanakkale)

Sümela Manastırı efsanesi (Trabzon)

Kız Kulesi efsanesi (İstanbul)

Balıkli Göl efsanesi (Urfa)

Gelin Kayası, Yusufçuk Kuşu, Çoban Çeşmesi gibi birçok efsane günümüzde halk arasında hâlâ söylenen efsanelerdir.

Okuduğunuz metin, Saim Sakaoglu’nun “101 Türk Efsanesi” adlı kitabından alınmış, Sivas-yıldızeli ilçesinin büyük Akveren köyüne ait bir efsanedir. Gelinin taşa dönüşmesinin anlatıldığı bu efsanenin ana motifini; gelin kaynana ilişkisi, gelinin kaynana karşısındaki duruşu oluşturur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Bir anlatımda kendi başına konuya özellik kazandıran öğelerin her birine motif denir. Okuduğunuz metindeki motifi belirleyiniz.
2. Okuduğunuz metnin temel çatışmasını bulunuz.
3. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve anlatıcının bakış açısını belirleyiniz.
4. Gelinin eve dönememesinin nedeni nedir?
5. Sürüyü bulmayı bir dileğe bağlayan gelinin dileği nasıl son buluyor?
6. Kadının toplumda / geleneklerin devam ettirilmesinde belirleyici rol oynadığı gerçeğinden hareketle, günümüzdeki kaynana - gelin ilişkisini değerlendiriniz.

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdakilerden hangisi efsane ve masal arasındaki benzerliklere örnek gösterilemez?

A) Mutlu sonla bitmesi	B) Olağanüstülüklere yer verilmesi
C) Zaman akışının hızlı olması	D) Geçmiş zamanlı anlatımın olması

Çözüm: A seçeneği.

2. Uygulama

“Ülkeme hoşgeldin.” dedi Şahmeran. “Sakın korkma; çevrende gördüğün yılanların, ifritlerin, ejderlerin hepsi de dostumdur benim, yardımcımdır. Sana hiç kimseden zarar gelmez burada.” Demek, Şahmeran için bunlar birer “kimse” diye düşündü Camsap. Herkesin yaşamında başka “kimse” ler vardır. “Benim adım Yemliha’dır. Yeryüzündeki bütün yılanların padişahıyım. İnsanoğlu ve tebaam beni Şahmeran diye tanır. Burada benim himayemdesin, hiçbir korku seni tehdit edemez. Lakin buraya nasıl geldiğini ve burada ne aradığını anlatmalısın bana.” Camsap bunun üzerine aldı sözü ve buraya gelinceye dek başından geçenleri birer birer anlattı Şahmeran’a. Şahmeran, Camsap’ın anlattıklarını dikkatle dinledikten sonra, düşünceli düşünceli başını salladı ve dedi: “Demek insanoğlu yerimizi bir kez daha buldu. Bu demektir ki bize artık rahat yüzü göstermeyecek.” Camsap hemen atıldı, dedi: “Beni kuyuda bir başıma bırakan, yazgıma terk eden arkadaşarımdan söz ediyorsanız eğer, onlardan çekinmeniz için hiçbir neden yok. Onların en çok unutmak istedikleri şey, o kuyu, o kuyuda ölüme terk ettikleri ben, yani ihanetleridir.” Şahmeran: “Onlardan ya da senden söz etmiyorum ya Camsap!” dedi.

Yukarıdaki metnin türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Destan	B) Masal	C) Hikâye	D) Efsane

3. Metin Hazırlık

- Atlı göçebe kültürü ile ilgili araştırma yapınız.

OĞUZ KAĞAN DESTANI

Oğuz Han'ın Doğuşu

Aydın oldu gözleri, renklendi, ışık doldu,
 Ay Kağan'ın o günde, bir erkek oğlu oldu
 Gök mavisiydi sanki benzi bu oğlancığın!
 Ağzı kıpkızıl ateş, rengi bu oğlancığın!
 Al, al idi gözleri, saçları da kapkara,
 Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!
 Geldi ana göğsünü, aldı emdi sütünü,
 İstemedi bir daha, içmek kendi sütünü.
 Pişmemiş etler ister, aş yemek ister oldu,
 Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu.
 Ansızın dile geldi, şiirler düzer oldu,

Aradan kırk gün geçti, oynasır, gezer oldu.
 Öküz ayağı gibi idi sanki ayağı,
 Kurdun bileği gibi idi sanki bileği,
 Benzer idi omuzu sanki ala samurunkine
 Göğsü de yakın idi koca ayınıninkine
 Bir insan idi fakat tüyleri dolu idi,
 Vücudu kılı idi, çok uzun boylu idi.
 Güder at sürüleri, tutar atlara biner,
 Daha bu yaşta iken çıkar, avlara gider.
 Geceler günler geçti, nice seneler doldu.
 Oğuz da büyüyerek bir yahşi yiğit oldu!

Oğuz'un Gençliği

Bir büyük orman vardı. Oğuz yurdundan içre
 Ne nehir ne ırmaklar akardı bu orman içre
 Ne çok av hayvanları ormanda yaşar idi

Ne çok av kuşları da üstünde uçar idi
 Ormanda yaşar idi çok büyük bir gergedan
 Yer idi, yaşatmazdı, ne hayvan ne de insan

Basarak sürüleri yer idi hep atları,
 Zahmet verir insana alırdı hayatları
 Vermedi hiçbir defa insan oğluna aman
 Öyle bir canavar ki, işte böyle çok yaman.
 Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,
 Avlarım gergedanı diye o yere vardı.
 Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile,
 Dedi: “Gergedan artık, kendisini yok bile!
 Ormanda avlanarak bir geyiği avladı,
 Bir söğüt dalı alıp, onu ağaca bağladı.
 Döndü gitti evine, sabah olmadan önce,
 Tan ağarıyordu, geyiğine dönünce,
 Anladı ki gergedan, geyiği çoktan yuttu,
 Geyiğin yerine de, büyük bir ayı tuttu.
 Çıkararak belinden, hanlık altın kuşağı,
 Ayıyı astı yine, o ağaçtan aşağı,
 Yine sabah olmuştu, ağarmıştı artık tan,

Geldi baktı ki ayısını almış gergedan.
 Artık bu durum onu can evinden vurmuştu
 Ağaca kendi gidip, tam altında durmuştu
 Gergedan geldiğinde, Oğuz’u görüp durdu
 Oğuz’un kalkanına gerilip bir baş vurdu!
 Kargıyla gergedanın başına vurdu Oğuz
 Öldürüp gergedanı kurtardı yurdu Oğuz
 Keserek kılıcı ile hemen başını aldı
 Döndü, gitti evine iline haber saldı.
 Yine bir gün de gitti, gördü orda bir sungur
 Konmuştu, gergedanın barsağını yer durur,
 Yayıyla bir ok attı, ok sunguru öldürdü.
 Kesti başını sonra, kendi kendine dedi:
 Gergedan hem geyiği hem de ayıyı yedi,
 Öldürdü kargım onu çünkü bu bir demirdi!
 Koskoca gergedanı bir küçük sungur yedi,
 Ok, yay öldürdü onu çünkü bu bir bakırdı!

Oğuz’un Göğün Kızı ile Evlenmesi

Oğuz Kağan bir yerde Tanrı’ya yalvarırken
 Karanlık bastı birden bir ışık düştü gökten!
 Öyle bir ışık indi parlak aydan güneşten!
 Oğuz Kağan yürüdü, yakına ışığın,
 Gördü, oturduğunu ortasında bir kızın.
 Bir ben vardı başında, ateş gibi ışığı
 Çok güzel bir kızdı bu sanki Kutup Yıldızı
 Öyle güzel bir kız ki gülse gök güledurur,

Kız ağlamak istese gök de ağlayadurur!
 Oğuz kızı görünce aklı gitti beyninden
 Kıza vuruldu birden, kızı sevdi gönlünden,
 Gebe kalmıştı kız, gün geceler dolunca
 Gözleri aydın oldu, üç oğlancık doğunca
 Birinci oğlancığa Gün adını koydular,
 İkinci olanaysa Ay adını buldular,
 Yıldız olsun üçüncü, diye memnun oldular.

Oğuz’un Yerin Kızı ile Evlenmesi

Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan
 Gölün ortasında bir tek ağaç uzuyordu.
 Ağacın kovuğunda bir kız oturuyordu
 Irmak dalgası gibi, saçları dalgalıydı

Bir inci idi dişi, ağzında hep parlayan,
 Kim olsa şöyle derdi, yeryüzünde yaşayan
 “Ah! Ah! Biz ölüyoruz! Eyvah, biz ölüyoruz”
 Der, bağırır dururdu.

Tıpkı tatlı süt gibi, acı kımız olurdu.
 Oğuz kızı görünce, aklı başından gitti
 Nedense yüreğine kordan bir ateş girdi.
 Birinci oğlancığa Gök adını koydular,
 İkinci oğlanaysa, Dağ adını buldular,
 Deniz olsun üçüncü, diye memnun oldular.
 Oğuz bunu duyunca ilinde soy soylattı,
 Toy yaptı, şölen verdi, çok büyük toy toylattı
 Varlık verdi iline...
 Oğuz Han'ın, Türklerin Büyük Kağanı Olması
 Emir verdi Oğuz Kağan kendinin iç iline,
 Toplandı halk sözleşti, koştı onun eline
 Toy bitince Oğuz Han, verdi şu buyruğunu:
 "Ey benim beylerimle, ilim ey budunu!
 Sizlerin başınıza ben oldum artık kağan,
 Elimizden düşmesin ne yayımız ne kalkan!
 Damgamız olsun bize, yol gösteren bir buyan!
 Alpler olsun savaşta, Bozkurt gibi uluyan!
 Demir kargılar ile, olsun ilimiz orman!
 Av yerlerimiz olsun, vahşi at ile kulan.
 Yurdumuz ırmaklarla denizler ile dolsun
 Gökteki güneş ise yurdun bayrağı olsun
 İlimizin çadırı, yukarıdaki gök olsun,

Dünya devletim olsun, halkımızda çok olsun!"
 Ayrıca buyruk yazdı, dört tarafa Oğuz Han,
 Bildirdi elçilerle, öğrendi bunu her yan
 Oğuz bu bildirisinde, buduna şöyle dedi:
 "Mademki Uygurların, benim büyük kağanı,
 O hâlde sayılırım ben bir dünya kağanı.
 Bana bağlıdır artık, dünyanın her dört yanı!
 Bana itaat etmek, sizlerden dileğimdir!
 Benim ağzıma bakıp, durmanız isteğimdir!
 Bana kim baş eğerse alırım hediyesin,
 Dost tutarım onu ben, her zaman bana gelsin!
 Kim ki ağzıma bakmaz, baş tutar olur bana,
 Ordumu çıkarırım, o düşman olur bana
 Derim, bir baskın yapıp, ezeyim bastırayım,
 Yok edeyim ben onu, ezeyim astırayım!"
 Yine o çağda idi;
 Altun Kağan adında başka bir kağan vardı,
 Elçisini gönderip, Oğuz Han'a vardı
 En nadir yakutlarla, altın gümüşler sundu,
 Mücevherler gönderdi saygı gösterip durdu.
 En iyi hediye, sunarak dostluk kıldı,
 Baş eğip Oğuz Han hem de mutluluk kıldı.
 (...)

Oğuz Kağan'ın Altı Oğluna Hanlık Vermesi

Söz dışında kalmasın, bilsin herkes bu işi,
 Oğuz Kağan'ın yanında vardı bir koca kişi.
 Sakalı ak, saçları boz, çok uzun tecrübeli,
 Asil bir insan idi; akıllı, düşünceli,
 Ünvanı, Tüşümel idi; yani kağan veziri,
 Uluğ Türük'tü adı Oğuz'un seçme eri,
 Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda

Yayın bulunuyordu, üç gümüşten oku da
 Ta doğudan batıya, altın yay uzamıştı.
 Üç gümüş ok kuzeye sanki kanatlanmıştı.
 Anlattı Oğuz Kağan'a uyanınca uykudan,
 Rüveyı tabir etti, içindeki duygudan
 Dedi: "Bu düşüm sana, dirlik, düzenlik versin!
 Kağanıma inşallah, birlik güvenlik versin." (...)

Oğuz Han'ın Büyük Bir Şölen Vermesi

(...)

Oğuz böldü yurdunu, verdi evlatlarına.

Dedi: “Ey! Oğullarım, ne vuruşmalar gördüm,

Ne çok sınırlar aştım!

Ben ne kargılar ile ne okları fırlattım!

Ne çok atla yürüdüm, ne düşmanlar ağılattım!

Nice dostlar güldürdüm!

Ben ödedim çok şükür, borcumu Gök Tanrı'ya

Veriyorum artık ben, sizin olsun bu yurdum!”

Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

budun: Ulus, millet.

buyan: Baht, mutluluk.

kargı: Ucu sivri ve demirli uzun mızrak.

sungur: Yırtıcı, avcı kuş.

toy: Ziyafet.

Bilgi Kutusu

Oğuz Kağan Destanı, MÖ 209-174 yılları arasında hükümdarlık yapan Hun hükümdarı Mete'nin doğumunun, savaşlarının ve Türk birliğini kurmasının anlatıldığı destandır. Sekizli ve on ikili hece ölçüsü kullanılmıştır. Eserde Oğuz Kağan'ın hükmettiği boyları yirmi dört kola ayırması, bu boylara isimler ve toprak vermesi, Oğuz Kağan'ın bütün dünyaya hâkim olmak istemesi, ülkesini oğulları arasında paylaşırması anlatılır. Ayrıca Türklerin devlet anlayışı ve sosyal hayatlarıyla ilgili; avcılık, ok ve kargı kullanma, göçebelik, atı evcilleştirme, hayvancılıkla uğraşma gibi unsurlara ait birçok ipuçlarını da görmek mümkündür. Eserde sade dil kullanılmış, destanların özellikleri olan ışıık, ağaç, kurt, ak sakallı ihtiyar gibi mitolojik öğelere yer verilmiştir.

Türk Destanlarının Özellikleri

- Çin, İran, Arap, Bizans ve Batı kaynaklarından derlenmiştir.
- Baksı, ozan, yırçı, şair adı verilen kişiler tarafından saz eşliğinde söylenir.
- Alp, bilge, kadın ve alp-eren tipleri görülür.
- Türk destanlarında “gök börü (bozkurt), ağaç, ışıık, at, düş, kırklar, mağara ve pir” motifleri kullanılır.

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

1. Altay-Yakut Türkleri: Yaratılış Destanı

2. Saka Türkleri

- Alp Er Tunga Destanı
- Şu Destanı

3. Hun-Oğuz Türkleri

- Oğuz Kağan Destanı
- Attilâ Destanı

4. Göktürk Destanları

- Bozkurt Destanı
- Ergenekon Destanı

5. Uygur Destanları

- Türeyiş Destanı
- Göç Destanı

İslamiyet Sonrası Türk Destanları**1. Kırgız-Kazak: Manas Destanı****2. Türk-Moğol: Cengiz Han Destanı****3. Tatar-Kırım: Timur ve Edige Destanları****4. Karahanlı Dönemi: Saltuk Buğra Han Destanı****5. Selçuklu-Beylikler-Osmanlı Dönemi**

- Seyyit Battal Gazi Destanı
- Danişment Gazi Destanı
- Köroğlu Destanı

Dede Korkut Destanı ve Manas Destanı geçiş dönemine ait olduğundan bu destanlarda İslamiyet öncesi ve İslami unsurlar iç içedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Destandaki olğanüstü olaylar hangileridir? Belirleyiniz.
2. Metinde Oğuz Kağan'ın fiziki özellikleriyle ve karakteriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz? Açıklayınız.
3. Okuduğunuz metinde geçen destan motiflerini belirleyiniz.
4. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
5. Okuduğunuz metnin anlatıcısı kimdir?
6. Okuduğunuz metinden eski Türklerin sosyal, siyasal, kültürel ve dinî hayatına dair unsurları belirleyiniz?
7. Oğuz Kağan, çocuklarına hangi öğütleri vermiştir?

8. “Kalevala” ve “Oğuz Kağan Destanı”nda metnin anlam özelliklerini etkileyen kültürel unsurları karşılaştırınız.

Çözümlü Örnek Soru

Aşağıdakilerden hangisinde İslamiyetten önceki Türk destanları bir arada verilmiştir?

- A) Ergenekon – Oğuz Kağan – Igor – Attilâ
- B) Göç – Şu – Bozkurt – Alp Er Tunga
- C) Yaratılış – Oğuz Kağan – Şehname – Göç
- D) Battal Gazi – Bozkurt – Attilâ – Ergenekon

Çözüm: B seçeneğinde verilen destanların tamamı, İslamiyetten önceki Türk edebiyatına aittir.

3. Uygulama

---- Destanı, Kırgız Türkleri arasında doğmuştur. Destanın 11 ile 12. yüzyıllarda oluştuğu düşünülmektedir. Bu nedenle İslam’dan sonraki Türk destanları arasında sayılır. Beş yüz bin beyitle dünyanın en uzun destanıdır. Ana teması, Kırgız Türklerinin özgürlük mücadelesi ve bir bayrak altında toplanma ülküsüdür. Destanda Kırgız Türklerinin yaşantısı bütün ayrıntıları ile anlatılmakta; evlenme ve düğün âdetleri, cenaze törenleri, inanışları hakkında bilgi verilmektedir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Manas
- B) Ediğe
- C) Köroğlu
- D) Ergenekon

Biyografi

Bahaeddin Ögel (1923-1989): Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünden mezun olmuştur. Aynı fakültede “Uygurların Menşesi Efsaneleri, Uygur Devletinin Kuruluşu” konulu doktora tezini tamamlamıştır. 1964’te profesörlüğe yükselmiştir. Üniversite hayatı boyunca önemli eserler vermiş ve sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında çeşitli bilimsel kurul, komisyon ve jürilerde görev almıştır. Almanca, İngilizce, Fransızca, Çince, Farsça dillerini iyi derecede bilen Türk kültür tarihi sahasında verdiği eserlerle tanınan Ögel saygın bir tarihçidir.

Eserleri: Türk Kültür Tarihine Giriş (Dokuz cilt), İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, Türklerde Devlet Anlayışı.

4. Metin Hazırlık

- Destanların milletlerin kültürlerine ve edebiyatlarına katkısı neler olabilir?

SEYYİT BATTAL GAZİ DESTANI

Okuyacağınız metin, Battal Gazi'nin oğullarını ararken karşılaştığı olayların ve gösterdiği kahramanlıkların anlatıldığı on beşinci bölümden alınmıştır.

(Battal Gazi, Kafdağı'na oğullarını ve Tekfur'u kurtarmaya gider. Esatur, Battal ile birlikte Sinbat kalesine gelip deniz kenarına erişir. Esatur en iyi gemicisi Kantar'ı Battal Gazi'ye vererek gönderir. Altı ay denizde gezerler ama iz bulamazlar. Bir gün bir ulu dağ görünür. Gemiye oraya getirirler. Akşam olunca dağdan bir ateş görünür. Battal Gazi oraya gider. Kırk zenci ifrit, Seylan şehrinin padişahı Asced'in Dilefruz adlı kızını kaçırmaya gelir. İfritlerin başı kızı kaçıır. Battal Gazi bunları uykuda basıp öldürür ve kızı tekrar sarayına iletir. Kendisi bir çeşme kenarında uyur. Uyandığında çevresinde, Hz. Muhammed'i rüyasında görüp yanına gelen dervişleri görür. Onların makamına gidip yiyip içerler. Yedi günden sonra gitmek isteyince dervişler izin vermez ve Hz. Muhammed'in burada kırk gün kalmasını söylediğini iletirler. Bunun üzerine Battal Gazi, harçlık olması için kolundaki bir cevheri satmak üzere dervişlere verir.)

(...)

Battal Gazi, gemiden karaya ayak bastı. Bir ırmak akıyordu. Gitti orada abdest aldı. Namaz kıldı. O gece pınar başında kaldı. Gecenin karanlığı dört bir tarafı sarınca birdenbire karşısında bir büyük ateşin yandığını gördü. Onun aydınlığına doğru ilerlemeye başladı. Ateşe yaklaşıncı kara renkli kırk ifritin ateşin çevresinde oturduğunu gördü. Ateşin üzerinde kestikleri bir domuzu kızartmaktaydılar. Eti pişirip yiyorlardı. Ara yerden ulu bir kimse olduğu anlaşılan biri ayağa kalktı:

— Ey yârenler! dedi. Benim buraya niçin geldiğimi bilir misiniz?

Kırk ifrit kırk ağızdan:

— Bilmiyoruz! dediler.

O kimse:

— Bu dağın ardında, Seylan adlı bir şehir ve bu şehrin bir hakanı vardır! Adı Asced'dir. Onun tam otuz bin askeri vardır. Fakat öyle güzel bir kızı var ki bu hakanın, adına Hümayun Dilefruz derler. Ben nice yıl vardır ki, onun âşığıyım.

Kırk ifrit kırk ağızdan:

— Biz varalım, onu sana getirelim! dediler.

Büyük ifrit:

— Yoo! Olmaz bu iş. Bu iş benimdir! Siz oturun. İşte ben kendim gidiyorum! dedi. Aralarından ayrılıp çıktı. Aradan pek az zaman geçmişti ki bir kızla döndü geldi. Ne kadar güzeldi bu getirdiği kız! Sanki aya benziyordu. Koltuğuna sıkıştırmış getirmişti. Onu aldı yanına koydu, oturdu.

— İç! dedi.

Fakat kız içmedi. Melun elinin tersiyle kıza öyle bir vurdu ki kızın ağzından da burundan da kan akmaya başladı. Sonra elini kolunu bağladı genç kızın.

— Otur oturduğun yerde! dedi.

Kırk ifrit o kadar içti ki kendilerini unutacak kadar oldular. Seyyit Battal Gazi hemen hançerini eline alıp onların yanına ilerledi. Kızın ellerinin bağlarını kesti. Onu çözdü, kurtardı. Yere uzanmış kırk ifriti de öldürdü. Bunu gören Hümayun Dilafruz koştu, bu kahramanın dizlerinin dibine çöktü. Mübarek ayaklarından öptü.

— Sen kimsin ey bahadır? dedi. Kimsin sen ki bu melunun elinden beni kurtardın?

Seyyit Battal Gazi:

— Hele sen bana yol göster, seni vatanına kavuşturayım, dedi. Kız önüne düştü, birlikte yürümeye başladılar. Bir şehrin kıyısına vardılar.

— İşte benim babamın başkenti buradadır, dedi. Ben bu şehrin hakanının kızıyım.

Seyyit Battal Gazi, kale bedenlerine bir kement attı. Kendini yukarı çekti. Sonra Hümayun'u da iple çekerek yukarı çıkardı. Kız saray yolunu gösterdi. Birlikte saraya girdiler.

Battal Gazi, bir su başına geldi. Abdestini tazeledi. Namaz kıldı. Uykusu geldi. Göz kapakları ağırlaştı, uykuya daldı. Uyandığı zaman yüzü örtülü kırk dervişin, kendisini ortaya alıp oturduklarını gördü. Seyyit Battal Gazi, hemen ayağa kalktı. Dervişler, hemen ona izzet, ikram saygı ve sevgi gösterdiler ve:

— Hoş geldin ey dünya sultanı Seyyit Battal Gazi, dediler.

Seyyit Battal Gazi, Padişah Asced'in kızı Hümayun Dilefruz'u kırk ifritin elinden kurtardığı için padişah, Hümayun Dilafruz ve kırk derviş tarafından pek çok izzet, ikram,

saygı ve sevgi görür. Padişah Asced, kızı Hümayun Dilafruz'u Battal Gazi'ye verir.

Battal Gazi adada zenci ifritleri yendikten sonra denizden bir sandığın geldiğini görür. Sandıkta bir çocuk vardır. Çocuk Müslüman olduğunu, babası ölünce Yahudi amcasının gelip şehri aldığını söyler. Battal Gazi gidip şehri teslim alıp çocuğu tekrar oraya sultan yapar ve Kafdağı'na doğru yola devam eder. Yedi gün sonra Asced, bundan sonra insan olmadığını ve başka varlıkların memleketi olduğunu söyler. Bir ak dağa varırlar. Yol bulup Asced askerini dağa çıkarıp konaklar. Çevrelerini canavar kılıklı garip varlıklar sarar. Asced iyice korkmuştur. Bu arada Battal Gazi rüyasında Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali uyanınca suyun yüzünden gelen elmayı yemesini söyler. Battal Gazi uyanınca suyun yüzünden gelen elmayı yer ve bu diyarın yetmiş iki dilini öğrenir. Asced'in yanına çıkar. Bakar ki canavarlar ulumaktalar. Onların diliyle konuşur ve padişahlarını öldürüp onun kılığına girer. Oradan da on gemi ve on bin asker alır. Oradan Kıl Buraklar'ın diyarına giderler. Battal Gazi onların padişahı Unuk'u da öldürüp onun kılığına girip on gemi ve on bin asker alır. Toplam otuz bin askerle Kafdağı'na varır. Deniz bittiği yere gelirler. Battal Gazi orada dolaşırken beş bin yaşında Zülkarneyn zamanından kalan pirlere karşılaşır. Onların birisini Hilal cazuya elçi gönderir. Ancak Hilal cazu onu öldürür. Battal Gazi getirdiği canavarlara savaş mahalline geldiklerini ve savaşmalarını emreder. Yedi gün katı savaş olur. En sonunda Hilal cazu Battal Gazi ile karşılaşır. Battal Gazi, Hızır'ın oklarından ona fırlatır ve elini deler, kılıçla kolunu koparır. Hilal cazu şehre kaçır. Battal Gazi, Hızır'ın yardımıyla şehre girer ve Hilal cazuyu bulup oğullarını sorar. Hilal cazu oğullarını perilerin aldığını söyler. Battal Gazi, Hilal cazuyu öldürüp tahtın altında mahpus olan Tekfur'u kurtarır. Oradaki bütün cazular kaçır dağılırlar. Battal Gazi orada Zülkarneyn makamını ziyaret eder. Bir süre sonra Tamus-ı Peri çıka gelir. Battal Gazi'ye teşekkürlerini sunar ve oğullarının kendi damadı olduğunu ve yüz bin perinin padişahı olduklarını söyler. Hızır gelerek Battal Gazi'ye acele etmesini çünkü İslam'ın üzerine düşman geldiğini haber verir. Battal, hemen İstanbul'a gelip Esatur'un yanına çıkar. Esatur hastadır. Oğlu Tekfur'u görüp Müslüman olur ve çok geçmeden ölür. Battal Gazi Tekfur'u kayser yapıp oğlu Beşir'i onun yanına bırakır. (...)

haz.: Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı Tarihi

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

battal: Kahraman .

melun: Tanrı tarafından lanetlenmiş kimse.

izzet: Büyüklük, yücelik, ululuk .

seyyit: Hz. Muhammed'in soyundan olan kimse.

Bilgi Kutusu

Türklerin Anadolu'yu vatan edinmelerinden sonra üç tane önemli destanları olmuştur. Bu eserler; Battal Gazi Destanı, Danişment Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı'dır. Türk Dünyası'nın bütün destanları dikkate alındığında binin üzerinde Türk destanının olması, Türklerin destan kültürü bakımından çok ileride olduğunu gösterir. Battal Gazi Destanı, Anadolu'da oluşmuş destan zincirinin ilk halkasıdır.

Battal Gazi Destanı'nın, konu bakımından Türklerle ilgili olmamasına rağmen Türkler tarafından çok sevilmesinin sebebi, Battal Gazi'nin İslamiyet'in yayılması uğruna kahramanlık göstermesi ve kahramanlığın mekânının Anadolu olmasıdır.

Battal Gazi Destanı'nın konusu kısaca Müslüman-Hristiyan savaşlarıdır. Bir tarafta Bizans kayseri, diğer tarafta İslâm dünyasının halifesi vardır. Kayser, sık sık ordu hazırlayıp Malatya üzerine sefer düzenler. Kayserin arkasında her defasında çok güçlü bir ordu vardır. Ancak Battal Gazi önderliğindeki İslam ordusuna her defasında yenilirler. Battal Gazi destanı, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethine kadar süren Arap-Bizans, sonra Türk-Bizans mücadelelerinin atmosferi içinde doğmuş, yüzyıllar içinde gelişmiş ve sonradan yazıya geçirilmiştir. Kuşatmada gösterdiği üstün cesaret ve komutanlık dolayısıyla kendisine "Battal" denilen bu kahramanın Seyyit Battal Gazi olduğu sanılmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metnin konusu ve teması nedir?
2. Metnin temel çatışması nedir?
3. Okuduğunuz metinde Seyyit Battal Gazi'nin mücadele ettiği doğüstü güçler nelerdir? Destandaki abartılı anlatımları tespit ediniz.
4. Metinden hareketle Seyyit Battal Gazi'nin kişilik özelliklerini belirleyiniz.
5. Seyyit Battal Gazi, tip veya karakter özelliklerinden hangisini göstermektedir?
6. Okuduğunuz metinde Padişah Asced ve kırk dervişin Seyyit Battal Gazi'ye saygı göstermelerinin nedeni nedir?
7. Battal Gazi destanındaki İslami unsurları tespit ediniz.
8. Okuduğunuz metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.

Çözümlü Örnek Soru

Emevilerin Hristiyanlarla yapmış olduğu savaşta yaptığı büyük kahramanlıklar anlatılır. Destanın adı Arapça "kahraman" demektir. Bu destanın adı Arap kahramanına verilen ünvandır.

Yukarıda tanıtılan destan aşağıdakilerden hangisidir?

A) Edige	B) Battal Gazi
C) Cengiz Han	D) Danişmend Gazi

Çözüm: B Seçeneği

4. Uygulama

a. Türklerin yaşamlarında önemli bir dönüm noktası olan İslamiyet, edebiyata da damgasını vurmuştur. Türk destanlarını İslam öncesi Türk destanları ve İslamiyet sonrası Türk destanları olarak ikiye ayırıyoruz. --- destanı İslamiyet öncesine; --- destanı ise İslamiyet sonrasına ait bir Türk destanıdır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Alp Er Tunga - Battal Gazi

B) Manas - Köroğlu

C) Bozkurt - Ergenekon

D) Battal Gazi - Danişmend Gazi

b. Aşağıdaki tabloyu her iki destandaki tema, kişiler, yer ve zaman açısından doldurunuz.

	Oğuz Kağan Destanı	Seyyit Battal Gazi Destanı
Tema		
Kişiler		
Yer		
Zaman		

c. “Oğuz Kağan Destanı” ile “Seyit Battal Gazi Destanı” nı verilen ölçütlere göre karşılaştırarak aşağıdaki tabloya yazınız.

	Oğuz Kağan	Seyit Battal Gazi
Millî değerler		
Manevi değerler		
Motifler		
Siyasi unsurlar		

Biyografi

Ahmet Kabaklı (1924-2001): İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümünde yüksek tahsilini tamamladı. Diyarbakır ve Manisa Liselerinde edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. 1956 yılında bir yıllık eğitim stajı için MEB tarafından Paris’e gönderildi. 1974’te emekliye ayrıldı. Daha sonra Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı’nda edebiyat dersleri verdi (1975). Türk Edebiyatı Cemiyetinde ve Türk Edebiyatı Dergisinde yöneticilik yaptı.

Eserleri: Kültür Emperyalizmi, Müslüman Türkiye, Mabet ve Millet, Mehmet Akif, Yunus Emre, Mevlana, Şiir İncelemeleri, Doğudan Doğuş, Türk Edebiyatı 5 Cilt, Alperen, Millete Vurulan Canlı Pranga: Bürokrasi, Sultanuşşuara Necip Fazıl, Nazım Hikmet, Ejderha Taşı, Şair-i Cihan Nedim...

5. Metin Hazırlık

- Türk ulusu, destanlaşan bağımsızlık savaşını hangi duygular içinde kazanmıştır?

ÜÇ ŞEHİTLER DESTANI

MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemal'i gördüm düşümde,

“Daha!” diyordu.

Uğruna şehit olasım geldi hemen,

“Sabaha!” diyordu.

Al bir kalpak giymişti al,

Al bir ata binmişti al,

“Zafer ırak mı?” dedim,

“Aha!” diyordu.

DURDU, ÇÖKTÜ, YIKILDI

Durdu Salih,

Yaman esti gavurun ateşi yaman

Bir ayağı her zamankinden diri,

Yüzü mahzun,

Bir eli kocaman.

Çöktü Salih Hemen olduğu yere.

Kopmuştu elinin, ayağının biri.

Başını çevirdi dalgın.

Artık bakmadı döğüşenlere.

Yıkıldı Salih,
Kim bilir hangi Fatih'a'yı duymuş
Sessizliği gövdesi kadar iri.
Of bile demedi, dediler sonradan,
Ofluymuş.

ŞEHİTLER VE ÖLÜLER

Şavkı vurur yüzümüze uzaktan,
Her nefesimiz bir duman, bir zehir,
Şehitlerin, Üç Şehitler tepesindeki
Ölmek, bunun yanında ne ki?

Tut ki savaşımız bitmiş hemşerim,
Terhis olmuşuz, köye varmışız, de ki.
İnsan anasının yanına nasıl varır,
Simsiyah bir leke yüzündeki?
(...)

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Üç Şehitler Destanı

Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

mahzun: Üzgün durumda olma.

Bilgi Kutusu

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Üç Şehitler Destanı'nda, Türk ulusunun vatanı ve bağımsızlığı uğrunda destanlaşan Kurtuluş Savaşı'nı coşkulu bir dille anlatır. Ulusumuzun yiğitliğini, özentisiz, yalın bir dille ama destanlaşan biçimde dile getirir.

Türk edebiyatının en verimli şairlerinden olan Dağlarca, çok geniş konularda şiirler kaleme almıştır. Şairin konu edindiği temalardan biri de Millî Mücadele'dir. Şair, destan için "Destanlar bir ulusun bilinç dışıdır. Destan yazmak o ülkenin sanatçıları için en büyük onurdur. Sanatçılar, bağlı oldukları dilin bütün olanaklarını bilerek, kullanarak, yaşayarak destan yazabilme yeteneğine ulaşırlar." der.

Yapma destan bir şairin, toplumu etkileyen herhangi bir olayı doğal destanlara benzeterek söylemesi sonucu oluşan destanlardır. Yazarı belli olan daha yakın zamanda yazılan ve olağanüstü durumlara az yer veren bir destan türüdür. Doğal destandan temel

farkı, anonim nitelik taşımamasıdır. Bir şair tarafından, doğal destanlara benzetilerek yazılır. Yakın zamanda yer alan olaylar ele alınır. Olağanüstü olaylara ve kahramanlara az yer verilir.

Dünya Edebiyatındaki Yapma Destanlar

Latin Edebiyatı: Aeneis(Aneis)- Vergilius(Versilyus)

İngiliz Edebiyatı: Kaybolmuş Cennet (J. Milton)

Fransız Edebiyatı: Henriade (Henrad) - Voltaire

Portekiz Edebiyatı: Os Lusíadas (Uz Liades) - Camões (Kamoiz)

İtalyan Edebiyatı: Kurtarılmış Kudüs (T. Tasso), İlahi Komedi (Dante), Çılgın Orlando (Ariosto)

Türk edebiyatında yapma destanlara örnekler

İstanbul Fetih Destanı, Fazıl Hüsnü Dağlarca

Çanakkele Destanı, Fazıl Hüsnü Dağlarca

Çanakkale Şehitlerine, Mehmet Akif Ersoy

Genç Osman Destanı, Kayıkçı Kul Mustafa

Kuvayı Milliye Destanı, Nazım Hikmet

Kurtuluş Savaşı Destanı, Cahit Külebi

Sakarya Meydan Savaşı, Ceyhan Atuf Kansu

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şiirde, Anadolu halkının günlük konuşma dilindeki ırak, aha, şavk, kanımın boşa akası yok gibi kelimelerin kullanılmasını dikkate alarak şairin dili ile ilgili ne söyleyebilirsiniz?
2. Destanda “Sessizliğin gövdesi kadar iri / Her nefesimiz bir duman bir zehir / Dipçiğim yüreğimdir çarpınca şakası yok” gibi şaire özgü olan deyişler yer almaktadır. Şiirdeki bu özelliklere bakarak şairin üslubuna dair ne söylersiniz?
3. Şiiri şekil açısından incelediğinizde, belli bir nazım birimi ve uyak örgüsünün olduğu söyleyebilir misiniz?
4. Şiirin her biriminde nelerden söz edildiğini belirleyiniz.
5. Söyleyicinin Mustafa Kemal’e olan sevgisini hangi dizeden anlıyorsunuz?
6. “Zafer ırak mı dedim/Aha diyordu” dizelerinde hangi duygu hâkimdir?
7. Söyleyici, Kurtuluş Savaşı’na katılan halkı temsil eden tipleri hangi özellikte belirtmiştir?

8. “Kimbilir hangi Fatıha’yı duymuş” dizesiyle Salih, son nefesini verirken hangi inançtan dolayı bu duygu içindedir?
9. Son dörtlükte yer alan, “savaşı bitirmeden terhis olup köye dönmek” hangi dizede nasıl ifade edilmiştir?
10. Şiirde hangi duygu hâkimdir?

Çözümlü Örnek Soru

Yapma destan ve doğal destanları özellikleri bakımından karşılaştırınız.

Çözüm:

	Doğal Destan	Yapma Destan
Özellikleri	– Doğal dilden farklı bir dille oluşur. – Olağanüstü nitelikler ve kişiler vardır (mitolojik varlıklar vs...) – Genellikle konuları kahramanlık, savaş, göçtür... – Milletlerin tarihinde derin izler bırakan olaylar üzerinde oluşur. – Manzum eserlerdir. – Devrik cümleler bulunur.	– Milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış olayları konu edinir. – Uzun manzum eserlerdir. – Olağanüstü öğeler (benzetmeler) taşıyabilir.
	– Söyleyeni belli değildir. – Tarihin bilinmeyen dönemlerinde yaşanan olayları anlatır. – Doğal destanda halkın katkısı vardır, halk meydana getirir. – Çeşitli aşamalardan geçer. – Doğal destan oluş yayılma derleme dönemlerine ayrılır.	– Söyleyenleri bellidir. – Yakın tarihimizde meydana gelmiş olaylardan ortaya çıkar. – Yapay destan direkt kaleme alınır. Yapay destanı yazar kendi düşüncelerine göre yazar. Aşamalardan geçmez... Oluşum aşamaları yoktur.

5. Uygulama

Aşağıdakilerin hangisinde yapma destanlar bir arada verilmiştir?

- A) Odessia, Şu, Selçukname
 B) Battal Gazi, Şehname, Nibelungen
 C) İgor, La Cid, Şinto
 D) Çılgın Orlando, İlahi Komedy, Üç Şehitler Destanı

Biyografi

Fazıl Hüsnü Dağlarca (1914-2008): İstanbul’da doğdu. İlk ve orta öğretimini Anadolu illerinde yaptı. Harp okulunu 1935’te bitiren şair, piyade subayı olarak yurdun çeşitli yerlerinde bulundu. 1950’de askerlikten ayrılıp serbest hayata geçti. Dağlarca’nın ilk şiir kitabı Havaya Çizilen Dünya’dır. İlk şiirlerinde Necip Fazıl Kısakürek’in etkisinde kalmış kendi şiir çizgisine yönelişi “Çocuk ve Allah” ve “Daha” kitaplarıyla olmuştur.

Dağlarca’nın şiirleri; toplumcu-gerçekçi şiirleri, felsefi-lirik şiirler, destanlar ve çocuk şiirleri olarak sınıflandırılabilir. Bireysel tutkularla toplumsal gerçekleri ; bol mecazlar, hayaller ve imgelerle ortaya koyan şairin şiirleri genellikle epik-lirik-didaktik ve toplumsal gerçeklik çerçevesindedir.

Eserleri: Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Daha, Toprak Ana...

Dil Bilgisi

Sıfat Tamlamaları

Bir veya daha fazla sıfatın bir (veya daha fazla) ismi sayı, renk, biçim, hareket, durum, sayı ve yer bakımından nitelediği veya belirttiği kelime gruplarına sıfat tamlaması denir.

Sıfat Tamlamalarının Özellikleri

Sıfat tamlamalarında birinci kelimeye tamlayan; ikincisine de tamlanan denir. Tamlayan, tamlananın anlamını bütünler. Tamlayan, yani sıfat yardımcı unsurdur; tamlanan, yani isim de asıl unsurdur. Tamlayan başta gelir, tamlanan sondadır. İsim tamlamasında olduğu gibi sıfat tamlamasında da tamlananla tamlayanın nereden ayrılacağı iyice kavranmalı, anlam her zaman ön planda tutulmalıdır.

Kayanın doruğunda her dem ak bulutlar dolandır.

tamlayan tamlanan

Bu kayanın çok uzağından bir yol geçer.
 tamlayan tamlanan tamlayan tamlanan

sarp kayalar

sıfat tamlaması

Sıfatla isim eksiz birleşir. Yani tamlama eki yoktur.

Bütün sıfatlarla sıfat tamlaması yapılabilir:

Niteleme Sıfatıyla

kocaman / iri gözleri

yakın arkadaş...

İşaret sıfatıyla

Bu soruya cevap veremiyordu.

Öteki köyleri dolaştı.

Beriki masaları da taşıdılar.

Asıl sayı sıfatıyla

Her gün iki saat dağlarda gezinirmiş.

Bir ağaç bile diksen iyi olur.

Yüz yıl öncesini hayal bile edemezsin.

Sıra sayı sıfatıyla

birinci gün, ikinci gelişimiz...

Kesir sayı sıfatıyla

yarım ekmek, çeyrek (dörtte bir) ekmek...

Üleştirme sayı sıfatlarıyla

ikişer kavun, birer gün arayla...

Belgisiz sıfatlarla

kimi insanlar, bir yaz gecesi, her soru, birtakım insanlar, birkaç kişi, bütün varlıklar...

Soru sıfatlarıyla

Kaç gün sonra geleceksin?

Ne gün geleceksiniz?

Sıfat-fiillerle veya sıfat-fiil gruplarıyla

Penceresinden kavak ağaçları görünen / bir köy okulu

Ağaçları silkeleyen / rüzgâr

uçuşan / polenler

gecenin bitmeye yüz tuttuğu / zaman

Uyarı: Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdiği kelime grupları da birer sıfat tamlamasıdır.

çok güzel, pek doğru, daha gösterişli...

Uyarı: Sıfat tamlamasında sıfatla isim arasına noktalama işareti konmaz.

Genç adama gülümseyerek baktı. (genç: sıfat)

Genç, adama gülümseyerek baktı. (genç: isim, özne)

Uyarı: Birkaç sıfat, arka arkaya sıralanarak bir ismi niteleyebilir veya belirtebilir:

Karanlık, korkutucu ve soğuk bir yerdi.

İnatçı, vakur, dimdik bir duruşu vardı.

Aynı şekilde bir sıfat birden fazla isme ait olabilir:

Yüksek dağlar, tepeler, yaylalar, o bölgenin coğrafi yapısını oluşturur.

Uyarı: Tamlanan, tamlayan ya da her ikisi birden kelime grubu olabilir. Sıfat tamlaması da başka bir sıfat tamlamasında tamlayan ya da tamlanan olabilir:

Şu / yelekli adam

Yumuşak ve ürkek /bakışlar

Kayalara takılan / şu beyaz bulutlar

Çözümlü Örnek Soru

“Bu dağın ardında, Seylan adlı bir şehir ve bu şehrin bir hakanı vardır! Adı Asced’dir. Onun tam otuz bin askeri vardır. Fakat öyle güzel bir kızı var ki bu hakanın, adına Hümayun Dilefruz derler. Ben nice yıl vardır ki, onun âşığıyım.”

Verilen metinde geçen sıfat tamlamalarının altını çizin.

Çözüm: Bu dağın ardında, Seylan adlı bir şehir ve bu şehrin bir hakanı vardır! Adı Asced’dir. Onun tam otuz bin askeri vardır. Fakat öyle güzel bir kızı var ki bu hakanın, adına Hümayun Dilefruz derler. Ben nice yıl vardır ki, onun âşığıyım.

6. Uygulama

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat tamlaması yoktur?

- A) Küçük kediler mamayla besleniyor.
- B) Gururunun esiri olan her insan, gözyaşlarını saklar.
- C) Geyik kımıldamadan öyle duruyordu.
- D) Gider on metre ötedeki çalıya gene konar.

7. Uygulama

Al bir kalpak giymişti al,
 Al bir ata binmişti al,
 “Zafer ırak mı?” dedim,
 “Aha!” diyordu.

Metinde kullanılan noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığını yazınız.

YAZMA

Yakın çevrenizdeki varlıklar, mekânlar tarihî olaylar, tabiat olayları ve inançlarla ilgili efsaneleri sözlü kültür kaynaklarından (anlatıcı kişilerden) derleyiniz.

Efsane Derleme

Alan araştırması, halk edebiyatı ile ilgili (folklor) araştırma ve çalışmalarda, araştırmacının araştırma yapacağı bireyin, grubun, ya da topluluğun yaşadığı yere giderek yaptığı çalışmaya denir. Alan araştırmasının farklı yöntemleri vardır. Derleme çalışmalarında alan araştırması yöntemlerinden görüşme yöntemini kullanabilirsiniz. Görüşme yaparken görüşme yapılan kaynak kişinin yaşı, öğrenim durumu, memleketi, mesleği, verdiği bilgileri nasıl ve kimden öğrendiği, görüşme tarihi, yeri ve görüşmeyi yapan kişi mutlaka kaydedilmelidir.

Derleme yaparken kaynak kişilerin iş durumları düşünülmeli; tarla, bahçe veya devlet memuriyeti gibi günlük işlerinden veya mesaiden alıkonularak görüşme yapılmamalıdır.

Aynı konuda bir kişiyle görüşmekle yetinilmemeli, mümkün olduğunca çok sayıda kişiyle görüşülmelidir.

Görüşme sırasında alınan cevaplar doğrudan yazıya geçirilebileceği gibi teyp, telefon ya da ses kayıt cihazı kullanılabilir. Cihaz kullanmadan önce kaynak kişiden izin alınmalıdır. Aşağıda derleme yaparken kullanabileceğiniz örnek bir derleme çizelgesi verilmiştir.

Efsanenin adı :

Derleme tarihi :

Kaynak kişi veya kişiler :

Derleme yöntemi :

Derlenen Metin

“Bozkurtların Ölümü”, “Gün Olur Asra Bedel” gibi eserler, destan türünden etkilenerek yazılmıştır. Türk halkının yurdunu savunmasını ya da ülkenin bekası için üzerine düşeni seve seve yapmasını dikkate alarak “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” konusunda tercih ettiğiniz türde bir yazı yazınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM

Çalışmalarınızı farklı ortamlarda paylaşınız.

ÖZET

Destanlar, savaş, göç ve doğal yıkımlar gibi önemli olayların etkisiyle söylenmiş yiğitlik ve olağanüstülüklerle dolu uzun, manzum hikâyelerdir. Destanlar milletlerin yaratılışını, gelişimini anlatan sözlü ürünleridir. Destanlar doğal ve yapma olarak ikiye ayrılır. **Doğal** destanların söyleyeni belli değildir, nesilden nesile aktarılarak ozanlar ve halk tarafından son şeklinin verilmesiyle yazıya geçirilen destanlardır.

Destanların; doğuş, oluşum aşaması, milletlerin tarihini derinden etkileyen olayın ve kahramanın ortaya çıktığı zamandır. Destanlar, yayılma aşamasında sözlü gelenek yoluyla ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılır. Derleme aşaması, sözlü gelenekle yaşayan bu destanların şairler tarafından derlenmesidir. **Yapma** destanlar, bir yazar tarafından eski örneklerle uygun ve manzum olarak ele aldığı doğal destanlara benzeyen eserlerdir.

Türk destanlarında “gök börü (bozkurt), ağaç, ışık, at, düş, kırklar, mağara ve pir” motifleri kullanılır. İslamiyet öncesi Türk destanları;

Altay-Yakut Türkleri:	• Yaratılış Destanı,	
Saka Türkleri :	• Alp Er Tunga Destanı	• Şu Destanı
Hun-Oğuz Türkleri :	• Oğuz Kağan Destanı	• Attilâ Destanı
Göktürk Destanları :	• Bozkurt Destanı	• Ergenekon Destanı
Uygur Destanları :	• Türeyiş Destanı	• Göç Destanı

İslamiyet Sonrası Türk Destanları;

Kırgız-Kazak; Manas Destanı

Türk-Moğol; Cengiz Han Destanı

Tatar-Kırım; Timur ve Edige Destanları

Karahanlı Dönemi; Saltuk Buğra Han Destanı

Selçuklu-Beylikler-Osmanlı Dönemi: a) Seyyit Battal Gazi Destanı b) Danişmend Gazi Destanı c) Köroğlu Destanı

Efsane; kişi, yer ve olayları konu alan inandırıcılık özelliğine sahip olmakla birlikte, olağanüstülüklerle yer veren anonim anlatılardır. Efsaneler oluşurken mitolojik kökler, tarihî kökler, dinî kökler, hayalî ve fantastik köklerden beslenir. Anadolu kaynaklı efsanelerin hemen hemen hepsi yaşanmış olayları yansıtır ve yaşamış kişileri konu alır.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

1. Ay Kağan'ın yüzü gök, ağzı ateş, gözleri elâ, saçları ve kaşları kara perilerden daha güzel bir oğlu oldu. Bu çocuk annesinden ilk sütü emdikten sonra konuştu ve çiğ et, çorba istedi. Kırk gün sonra büyüdü ve yürüdü. Ayakları öküz ayağı, belli kurt beli, omuzları samur omzu, göğsü ayı göğsü gibiydi. Vücudu baştan aşağı tüylüydü. At sürüleri güder ve avlanırdı.

Bu parçada anlatılan destan aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Türeyiş
- B) Oğuz Kağan
- C) Bozkurt
- D) Ergenekon

2. **Aşağıdakilerden hangisi Türk destanlarındaki motiflerden biri değildir?**

- A) Ağaç
- B) Işık
- C) Toprak
- D) Kök-böri

3. **Aşağıdakilerden hangisi Hint destanıdır?**

- A) Kalevela
- B) Mahabharata
- C) İgor
- D) Gılgamış

4. **Aşağıdaki eserlerden hangisi farklı bir sanatçıya aittir?**

- A) Malazgirt Ululaması
- B) Üç Şehitler Destanı
- C) Kuvayı Milliye Destanı
- D) İstanbul Fetih Destanı

5. Aşağıdakilerin hangisi doğal destan olarak nitelendirilemez?

- A) Kurtarılmış Kudüs
- B) Manas
- C) İlyada ve Odessia
- D) Oğuz Kağan

6. Aşağıdakilerin hangisi destanların bir özelliği değildir?

- A) Destanların çoğu mensurdur.
- B) Destanlarda, olağan ve olağanüstü olaylar karışıktır.
- C) Destanlarda yiğitlik, kahramanlık gibi konular işlenir.
- D) Destanlar doğal ve yapma destan olarak ikiye ayrılır.

7. Efsanelerle ilgili yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) Efsaneler, inandırıcılık özelliğine sahiptir.
- B) Efsanelerde olağanüstülükler yer verilir.
- C) Efsanelerin dili süslü ve ağırdır.
- D) Dinî nitelikteki efsanelere menkıbe adı verilir.

8. Aşağıdakilerden hangisi yapma destanın özelliklerinden biridir?

- A) Olağanüstü olaylara ve kahramanlara çok fazla yer verilir.
- B) Bir şairin destan havasında kaleme aldığı epik şiirlerden oluşur.
- C) Doğup yayılma, derlenip yazıya geçirilme gibi evrelerden geçer.
- D) Bu destanların ilk söyleyenleri belli değildir.

9. Niteleme ve belirtme sıfatlarının adları etkilemesiyle ortaya çıkan tamlamalar sıfat tamlamalarıdır.

Aşağıdakilerin hangisinde sıfat tamlaması niteleme sıfatıyla kurulmuştur?

- A) Hangi soru olsa zorlanmadan çözüyor.
B) Yedi gün yirmi dört saat çalışır.
C) Birinci sınıf bir yemek yaptı.
D) Zayıf kişileri daima korurdu.

10. (I) Onun şiirlerinde hep karamsarlık, acılar ve pişmanlıklar vardır. (II) Yaşamı boyunca garip ve yalnızdır. (III) Yalnızlığını dağıtmak için bazen çocukluğumuza, bazen doğaya sığınır. (IV) Dünyanın bunca kirliliği karşısında masum bir dünya arar kendine.

Yukarıdaki numaralı cümlelerin hangisinde sıfat tamlaması vardır?

- A) I B) II C) III D) IV

11. İslamiyet öncesi doğal destanlardan birkaçını sıralayalım () Oğuz Kağan, Alper Tunga, Şu, Yaratılış Destanı, Attilâ Destanı

Yukarıdaki cümlede yay ayraçla gösterilen yere aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi getirilmelidir?

- A) (.) B) (:) C) (;) D) (...)

CEVAP ANAHTARI

1. Uygulama

“Gılgamış” destanı Sümerler'e aittir.

2. Uygulama

Verilen metnin türü efsanedir.

3. Uygulama

Manas Destanı, Kırgız Türkleri arasında doğmuştur.

4. Uygulama

a. Alp Er Tunga destanı İslamiyet öncesine; Battal Gazi Destanı ise İslamiyet sonrasına ait bir Türk destanıdır.

b.

	Oğuz Kağan Destanı	Seyyit Battal Gazi Destanı
Tema	Kahramanlık	Kahramanlık
Kişiler	Ay Kağan, göğün ve yerin kızları Gün, Ay, Yıldız; Gök, Dağ, Deniz	Seyit Battal, Halife, Esatur Kayser, Dilefruz...
Yer	Metinde belli mekân tasviri yapılmamış. Ormandan bahsedilmiştir. Gün Doğusu ve Gün Batısı isimleri yer ismi olarak kullanılmıştır.	Rum, İstanbul ,Malatya şehri, gibi mekânlar.
Zaman	Zaman olarak “bu çağ” kavramı geçmektedir. Belli bir tarih ve dönem adı geçmemektedir.	“Bir gün, ertesi gün,sonra, o dem” gibi belirsiz zaman ifadeleri...”

c.

	Oğuz Kağan Destanı	Seyyit Battal Gazi Destanı
Millî değerler	Türklerin esaretten kurtulup tek bayrak etrafında toplanmaları, Göktanrı inancı, Oğuz Kağan'ın Türk beylerini bir araya toplayarak onlara fikir danışması.	Anadolu serhatlerinde İslamiyet mefkûresi için çarpışmak, Müslüman Türklerin Anadolu'ya yerleşmek için verdikleri mücadeleler, dini yayma ve dine dayalı öğeler ...

Manevi değerler	Devlet, Türk medeniyetinin temel unsurlarındandır. Hür ve bağımsız devletin egemenliği altında yaşamak Türk milletinin var olma şartı, paylaşma, sorumluluk, dürüst, aile birliğine ve kuruma önem verme.	Zayıfı, düşkünün korumak; İslam ilimlerini ve diğer dinleri oldukça iyi bilmek; dürüst, adaletli, alçak gönüllü olmak, duyarlı, paylaşımcı, fedakâr, görgülü, bağlayıcı, cömert... olmak.
Motifler	Işık, rüya, ağaç, ok, yay	Kutsal savaş, dindeğiştirme, rüya,sihir, keramet, cömertlik
Siyasi unsurlar	Türk hâkimiyet anlayışına göre, Türk hükümdarlarına hâkimiyet yetkisi Tanrı tarafından verilmektedir. Türk hükümdarı Tanrı tarafından kendisine verilen bu yetkiyle halkını yönetir.	Battal Gazi'nin İslam inancını yaymak için savaşan bir kahraman olması, soyca Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bağlanarak kendisine "Seyyit" unvanının ve "gazi" sıfatının verilmesi, Battal Gazi, Allah tarafından kendisine verilen kutsal görevi yerine getirme çabasıdır. Bunun için temel görevi tüm Rum ülkesini Müslüman yapmaktır.

5. Uygulama

Çılgın Orlando, İlahi Komediya, Üç Şehitler Destanı yapma destanlardır.

6. Uygulama

"Geyik kımıldamadan öyle duruyordu." cümlesinde sıfat tamlaması yoktur.

7. Uygulama

- Virgüller sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılmıştır.
- Özel olarak vurgulanmak istenen söz için tırnak işareti kullanılmıştır.
- Soru eki veya sözü içeren cümle için kullanılmıştır.
- Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan kelimenin sonunda ünlem işareti kullanılmıştır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
B	C	B	C	A	A	C	B	D	D	B

EK-1: YAZMA BECERİLERİ ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Yönerge : Aşağıdaki ifadeleri okuyarak uygun seçeneği işaretleyiniz.

İFADELER	😊	😐	☹
1. Yazma amacımı belirlerim.			
2. Konu ve temayı belirlerim. Anlamli ve kurallı cümleler kullanırım.			
3. Yazım ve noktalama kurallarına uyarım.			
4. Olay örgüsünü ve çatışmaları ,mekânı ve zamanı, anlatıcı ve bakış açısını belirlerim.			
5. Olayları oluş sırasına göre yazarım.			
6. Yazılarımda ana düşünceye yer veririm.			
7. Duygu, düşünce ve hayallerimi anlatan yazılar yazarım.			
8. Farklı yazı türlerine uygun yazılar yazarım (hikâye, şiir, mektup, vb.).			
9. Yazım okunaklıdır.			
10. Öğrendiğim yeni kelimeleri yazılarımda kullanırım.			
11. Planlama: Olay örgüsünü ve çatışmaları, mekânı ve zamanı, anlatıcı ve bakış açısını belirlerim.			
12. Anlatım biçimi ve tekniklerden yararlanırım.			
13. Anlatım bozukluklarını gideririm.			

Yazma çalışmalarımda zorlandığım anlar:

.....

Yazma çalışmalarımda geliştirmem gereken yanlarım:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK-2: KONUŞMA ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Yönerge: Aşağıdaki ifadeleri okuyarak size uygun olan dereceye (X) işareti koyunuz.

	İFADELER	EVET	KISMEN	HAYIR
1.	Konuşmanın konusunu belirlerim.			
2.	Konuşmanın amacını, hedef kitlesini ve türünü belirlerim.			
3.	Konuyla ilgili gözlem, inceleme veya araştırma yaparım.			
4.	Konuşma metnini planlarım.			
5.	Konuşma planına uygun olarak konuşma kartları hazırlarım.			
6.	Konuşmada yararlanacağım görsel ve işitsel araçları hazırlarım.			
7.	Konuşmama uygun sunu hazırlarım.			
8.	Konuşma provası yaparım.			
9.	Boğumlama, vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ederek konuşurum.			
10.	Konuşurken gereksiz ses ve kelimeler kullanmaktan kaçınırım.			
11.	Konuşmamda beden dilini doğru ve etkili biçimde kullanırım.			
12.	Konuşmama etkili bir başlangıç yaparım.			
13.	Konuşmamın içeriğini zenginleştiririm.			
14.	Konuşmamda önemli noktaları vurgulayan ve konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanırım.			
15.	Konuşmamda süreyi verimli kullanırım.			
16.	Konuşmamda kısa cümleler kullanırım.			
	Konuşmamda heyecanımı kontrol ederim.			
18.	Konuşmamda yabancı kelime ve terimleri kullanmaktan kaçınırım.			
19.	Konuşmanın genel iletisini konuşmanın sonunda vurgulayarak konuşmamı etkili bir biçimde sonlandırırım.			

SÖZLÜK

A

ahenk: Uyum.

alegori: Bir sanat eserindeki öğelerin gerçek hayattan bir şeyleri temsil etmesi durumu. Simge. alegorik: Simgesel. ana düşünce: Bir yazının ya da yapıtın oluşumuna yön veren, işlenip geliştirilen temel düşünce.

anlatıcı: Öyküleyici anlatımda öyküye konu olan olayı anlatan.

anonim: Yazanı, yapanı, söyleyeni bilinmeyen (eser).

antoloji: Seçki. Gerçek sanat eseri değerindeki örneklerin bir araya getirildiği derleme yapıtlar.

aruz: Hecelerin uzunluk ve kısalık, kapalılık veya açıklık değerlerine göre türlü ses kalıplarından oluşan divan edebiyatı nazım ölçüsü.

asonans: Şiirde ünlülerin tekrar edilmesi ile oluşturulan ahenk.

âşık: Halk ozanı. Şiirlerini sazla çalıp söyleyen ozan.

atasözü: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel.

B

bade: Üzüm şarabı. Tasavvuf edebiyatında aşk.

bent: Tamamı aynı aruz kalıbıyla yazılan birden çok dizeli veya beyitli şiir bölüklerine verilen isim. berceste: Sanat değeri yüksek olan dize.

Ç

çatışma: Olay dizisinin gelişmesinde basamakları ortaya çıkaran kişiler arasındaki iç ve dış çatışmalar.

D

destan: Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir.

deyiş: Halk şiiri, halk türküsü. Türk halk edebiyatında hece vezniyle söylenen şiirler.

Söyleme biçimi, anlatım biçimi, üslup. Müzikte, semahla birlikte yalnızca bağlama eşliğinde ağır tempoda söylenen bir tür beste.

didaktik: Öğretici nitelikte olan.

döşeme: Halk edebiyatında ve türkülerden önce söylenen, bazen tekerleme biçiminde olan uyaklı giriş bölümü. drama: Sahnede oynanmak için yazılan, olayları oluş hâlinde ve karşıt oluşların çatışmasıyla geliştirip gösteren yapıt.

E

efsane: Eski çağlardan beri söylenegelen olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence.

epope: Kahramanlık konusunu işleyen uzun şiirler.

epigraf: Yazı, kısa not, başlık açıklaması, yönlendirici açıklayı, alıntı yazı vb dir.

G

gözlemci bakış açısı: Anlatıcının olay içinde yer alan şahıs kadrosunu oluşturan fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izlediği ve onlar hakkında bilgi verdiği anlatım tarzı. Olayın üçüncü şahsın ağzından anlatılması.

H

halk şiiri: Toplum arasından çıkan ve geleneksel yöntemlere ve ilkelere bağlı olarak halk ozanları tarafından yazılıp söylenen veya anonimleşmiş edebî tür.

hikmet: Dinî-ahlaki konuları işleyen, nasihat eden, atasözleri ve öğütlerle süslü nazıma denir.

İ

içerik: Bir yapıtın ya da sanatsal yaratının içerdiği duygular, düşünceler, imgeler kısacası biçim dışındaki tüm öğelerin toplamı.

J

jenerik: Tanıtma yazısı.

K

kahraman: Olay anlatımına bağlı eserlerde olayların akışını en çok etkileyen ve göze

çarpan kişiler. kahraman bakış açısı: Anlatıcı, metindeki kahramanlarından biridir. Olayları kahraman kadar bilir. Olay, 1. Şahıs ağzından anlatılır.

M

mahlas: Kimi ozan ve yazarların yapıtlarında kullandıkları değişik ad. İsim, takma ad.

manzum hikâye: Şiir şeklinde yazılan hikâyelere manzum hikâye denir. Manzum hikâyelerin öykülerden tek farkı şiir biçiminde yazılmış olmalarıdır. Bu tür hikâyelerde diktik şiir özelliği görülür. Hikâyede bulunan bütün özellikler (olay, yer, zaman, kişiler) manzum hikâyede de bulunur.

mazmun: Belli bir kavramı anlatan, onu düşündürüp çağrıştıran kalıplaşmış söz mes.

menkıbe: Din büyüklerinin, ermişlerin yaşamlarını, yaptıkları olağanüstü işleri dile getiren öyküler.

mistisizm: İnsanın mantık ve akıl yürütme yoluyla erişemediği ilahi ve doğaüstü denilen “hakikatler” i derin bir sezgi ile arama yoludur.

mitoloji: Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim. Bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü.

mitos: Tarih öncesi dönemleriyle ilgili Tanrı, tanrıça, yarı Tanrı ve kahramanların yaşamlarını, serüvenlerini anlatan, bir toplumun inançlarını, duygularını, eğilimlerini, dolaylı bir biçimde yansıtan efsane.

muhavere: İki kişi arasında karşılıklı olarak yapılan konuşma.

mukaddime: Başlangıç.

N

nazım: Hecelerin sayısı, vurgusu, uzunluk veya kısalığı gibi herhangi bir bakımdan ritim meydana getirecek şekilde, kelimeleri düzenli olarak dize, beyit ve koşuk şekillerinde dizme.

nazım birimi: Şiirde en küçük anlam bütünlüğünü sağlayan ve kendi içinde bağımsız dize topluluğu. nazım türü: İçeriğine ve konusuna göre şiirin kendi içinde ayrılan ve adlandırılan her bir türü.

nazım türü: İçeriğine ve konusuna göre şiirin kendi içinde ayrılan ve adlandırılan her bir türü.

nesir: Genel olarak ölçü ve uyak gibi kayıtlara bağlı olmayan yazı, düzyazı.

O

olay örgüsü: Konuyu oluşturan olayların birbiriyle bağlantısına verilen ad. olay öyküsü: “Klasik öykü” de denir. Yaşanmış ya da yaşanabilir olayları “serim, düğüm, çözüm” sırasına uygun olarak anlatan öykü türü.

S

saz şiiri: Halk edebiyatında genellikle saz eşliğinde söylenen şiir.

Ş

şaman: Şamanlıkta büyü yapan, gelecekte haber verdiğine, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse, kam.

T

tapşırma: Son dörtlükte şairin adının geçmesine tapşırma denir.

tasavvuf: Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşumunu “varlık birliği” anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefi akım. Kur'an'da önerilen ve peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti, İslam gizemciliği.

taştir: Bir gazelde her beytin iki mısrasının arasına iki veya üç mısra ekleyerek manzume meydana getirmek. Divan edebiyatı nazım şeklidir.

tema: Bir ders programı, bir öğretim ünitesi, bir eğitim etkinliği için temel olarak benimsenen ve yinelenen düşünce ya da konu. Bir konunun, bir düşünceyi belirtmek için işlenmesiyle ortaya çıkan düşünce.

tezkire: Divan şairlerinin hayatlarını ve şiirlerini genellikle öznel bir bakış açısıyla değerlendiren eser.

tip: Hikâye, roman, tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde kişi kadrosu içinde yer alan ve belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini ve ideolojinin temsilciliğini yüklenen kişi.

Z

zihniyet: Anlayış. Bir toplumda ortak olan birtakım inançlar, yargılar ve temsiller bütünü.

- Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, MAS Matbaacılık, 1979.
- Arat, Reşit Rahmeti, **Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki Atebetü'l Hakayık**, TDK Yayınları, Ankara, 1992.
- Atalay, Besim, **Kâşgarlı Mahmud Divanu Lûgati't-Türk Çevirisi**, Ankara, 2006.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II**, MEB Yayınları, Ankara, 1987.
- Baş, Selma, **Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Epik Şiirlerinde Millî Mücadele**, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2010 .
- Bezirci, Asım, **Türk Halk Şiiri**, Cilt 1, Say Yayınları, İstanbul 1993.
- Boratav, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat II**, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- Çalışkan, Adem, **Fuzuli'nin Su Kasidesi ve Şerhi**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2004.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Üç Şehitler Destanı**, İnkılap, İstanbul, 1988.
- Eraslan, Kemal, **Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- Ergin, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1958.
- Ergin, Muharrem, **Türk Dilbilgisi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1985.
- Erol, Kemal, **Tarih - Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı**, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue:2 Sayfalar/Pages: 59-70, Yıl/Year: 2012
- Gencan, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Yunus Emre Divân ve Risâletü'n-Nushiyye**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1991.
- Güney Eflatun, Cem, **Kerem ile Aslı**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1959.
- Hatiboğlu, Vecihe, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara, 1982.
- Kabaklı, Ahmet, **Türk Edebiyatı Cilt I,II,III**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1978.

- Küçük, Sabahattin, **Baki Divanı**, 1. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Küçük, Serhat, **Hızlı İfrıt Cennamesi**, Kesit Yayınları, İstanbul 2014.
- Levend, Ağah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TDK, Ankara, 1988.
- Macit, Muhsin, **Nedim Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016.
- MEB, TTKB, Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11, 12) Öğretim Programı, Ankara, 2018.
- Obuz, Lale; Muammer Obuz, **Kalevala**, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1965.
- Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Öztelli, Cahit, **Pir Sultan Abdal: Yaşamı şiirleri**, Özgür Yayın-Dağıtım, İstanbul 1985.
- Öztelli, Cahit, **Karacaoğlan**, Varlık Yayınevi, İstanbul 1952.
- Pala, İskender, **Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
- Sakaoğlu, Saim, **101 Türk Efsanesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Seyfettin, Ömer, **Bütün eserleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
- Sezai, Samipaşazâde, **Küçük Şeyler**, Anonim Yayınları, 2015.
- Söğütü, Ersin Osman, **Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib**, Antik Yayınları, 2008.
- Takanay, Aslı, **Palto**, Nikolay V. Gogol, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, Ankara Üniversitesi İLİTAM Ders Kitabı, Ankara, 2006. (Prof. Dr. Ali Yılmaz ile birlikte).
- Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- Töre, Emre, **Bâkî'nin Gazellerinin Estetik Çözümlemesi ve Eğitim Sürecinde Kullanımı**, İzmir, 2011.
- Tural, Sadık Kemal, **Hikâye Kavramı ve Hikâyeciliğimiz Üzerine**, KTB Yayınları, Ankara 1987.
- Yavuz, Kemal, **Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme)**, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.
- Yazım Kılavuzu**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

A.Melek Özyetgin, Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı [turkoloji.cu.edu.tr.ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf](http://turkoloji.cu.edu.tr/ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf)

Muharrem Ergin, Türk Dilinin Tarihi Gelişimi, turkoloji.cu.edu.tr/.../muharrem_ergin_turkce_tarihsel_gelisim.pdf

Dergi Park, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Arşiv Cilt 37, Sayı37

Dede Korkut'un Kişiliği ile İlgili Efsaneler, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/842/10653.pdf

GÖRSEL KAYNAKÇA

http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/13-46_16._yuzyilin_ilk_yarisi_0.jpg

http://blog.daum.net/_blog/photoImage.do?blogid=0GqPG&imgurl=http://cfile228.uf.daum.net/original/2475453558736BA51BE889

<http://www.piyano.site/calgilar/telli-muzik-aletleri-calgilari/>

<http://mecburlar.com/karacaoglan/>

<http://www.eskilersayfasi.com/sadabat-camii/>

http://www.balmed.org.tr/balmed/haber.asp?haber_id=2717

<http://www.masalokulu.xyz/koroglu-destani/>

Diğer görseller shutterstock ve ref 123'ten alınmıştır.